

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

VARLIK VERGİSİ VE İÇEL'DEKİ ETKİLERİ

707604

Şekip ALPSOY

101604

Danışman : Yard. Doç. Dr. Nuri ADIYEKE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, Nisan 2001

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMAN YAKLAŞIM MERKEZİ

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Yard.Doç.Dr. Nuri ADIYEKE
(DANIŞMAN)

Üye Doç.Dr. Şerife Y. RULMAZ

Üye Doç.Dr. Fevzi DEMİR

Onay
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

4.05/2001

Yard.Doç.Dr.Mustafa AKSAN
Enstitü Müdürü

“Varlık Vergisi ve İçel’deki Etkileri” isimli tez çalışmamızı hazırlarken en büyük sıkıntıyı bu dönemle ilgili kaynaklara ulaşmakta çektik. Mersin ve ilçelerinde bu dönemle ilgili kaynakların bulunmayışı, dönemin canlı tanıklarının da bu dönemle ilgili olarak konuşmak istememeleri ve İçel ili Defterdarlığında bu dönemle ilgili kaynakların bulunmayışı, İçel Tapu Sicil Müdürlüğü ise arşiv araştırması yapmamıza izin vermediği için tez çalışmamız Mersin Ticaret Odası Arşivi, Yeni Mersin Gazetesi’nin incelenmesi ve dönemi anlatan süreli yayınlar ve araştırma-incelemelerle sınırlı kaldı.

I. Bölümde; İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye’nin iç ve dış politik durumunu, ekonomik ve siyasi sıkıntılarını, Varlık Vergisi’ni gerektiren koşullarını, savaşan diğer ülkelerdeki uygulamalardan örneklerle anlatmaya çalıştık.

II. Bölümde Varlık Vergisi Kanunu’nun çıkarılma nedenlerini, uygulamasını ve siyasi, sosyal ve ekonomik sonuçlarını açıkladık.

III. Bölümde ise Varlık Vergisi’nin İçel’deki uygulama sürecini, ekonomik ve siyasi etkilerini, yaşanan olayları ortaya çıkarmaya çalıştık. Türkiye genelinde olduğu gibi İçel’de de bu verginin uygulanması sırasında yaşanan eşitsizlikleri, gayrimüslimlere yönelik uygulamadaki farklılıkları, keyfiliği açıklamaya çalıştık.

Tez çalışmamda en büyük yardımı ve kuvveti aldığım kızım ve eşim başta olmak üzere Tez Danışman hocam Yard. Doç. Dr. Nuri Adıyeke’ye her türlü yardım ve

desteğinden dolayı, Mersin Ticaret Odası yönetici ve çalışanlarına, bana sağladıkları çalışma ortamı ve yardımlarından dolayı, Doç. Dr. Nükhet Adıyeke ve Yard. Doç. Dr. Oktay Gökdemir'e fikirlerinden dolayı teşekkürü ve minneti sunmanın en doğal hakkım olduğunu düşünüyorum.

İÇİNDEKİLER

SAYFA NUMARASI

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
Kısaltmalar Listesi.....	vi
Tablolar Listesi	vii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRKİYE.....	4
I. 1. Dış Politikadaki Gelişmeler	4
I. 2. İç Politikadaki Gelişmeler.....	7
I. 3. Savaş Sırasında Türkiye Ekonomisi.....	10
I. 3. 1. Savaş Ekonomisi.....	10
I. 3. 2. Dış Ticaret.....	12
I. 3. 3. Bütçe Açıkları.....	15
I. 3. 4. Enflasyon ve Haksız Kazançlar.....	17
I. 3. 5. Varlık Vergisi Öncesi Vergi Uygulamaları.....	22
I. 4. Dünya’da Ve Türkiye’de Varlık Vergisi Benzeri Uygulamalar.....	25
I. 4. 1. Çeşitli Ülkelerde Savaş Ekonomisi ve Alınan Önlemler.....	25
a)İngiltere.....	27
b)Almanya.....	28
c)Diğer Ülkeler.....	29
I. 5. Türkiye’de Tarihsel Süreç İçinde Azınlık Politikaları.....	30
I. 5.1. Osmanlı İmparatorluğu’nun Azınlık Politikası.....	30

I. 5. 2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Azınlık Politikası.....	38
II. BÖLÜM. VARLIK VERGİSİ KANUNU VE UYGULANMASI.....	45
II. 1. Varlık Vergisi'nin Hazırlık Dönemi.....	45
II. 2. Varlık Vergisi Kanunu'nun Çıkarılması	49
II. 3. Varlık Vergisi Kanunu'nun Hükümleri.....	51
II. 4. Varlık Vergisi'nin Uygulanması.....	56
II. 4. 1. Varlık Vergisi'ni Tespit Eden Komisyonlar.....	56
II. 4. 2. Varlık Vergisi ve İstanbul Uygulaması.....	59
II. 4. 3. Varlık Vergisi ve Ankara Uygulaması.....	68
II. 4. 4. Varlık Vergisi ve İzmir Uygulaması.....	71
II. 4. 5. Varlık Vergisi Tahsilatı Sırasında Gerçekleşen Gelişmeler.....	75
II. 4. 5. 1. Ecnebi Grubuna Yönelik Gelişmeler.....	75
II. 4. 5. 2. Varlık Vergisi Borcunu Ödemeyen veya Ödeyemeyenlere Yönelik Gelişmeler.....	77
A)Varlık Vergisi Borcunu Ödemeyenlerin Mallarının Haczi ve Satışı.....	77
B)Varlık Vergisi Borcunu Ödemeyenlerin Çalışma Mecburiyetine Tabi Tutulması	79
II. 5. Varlık Vergisi'nin Kaldırılması.....	82
II. 6. Varlık Vergisi'nin Toplam Verileri.....	84
II. 7. Varlık Vergisi'nin Değerlendirilmesi.....	86

III. BÖLÜM. VARLIK VERGİSİ'NİN İÇEL'DEKİ

UYGULAMASI	93
III. 1. İçel'in Nüfusu ve Nüfus Yapısı.....	93
III. 2. İçel'de 1935 ve 1945 Yılları Arasında Fiat ve Vergi Hareketleri.....	95
III. 3. Varlık Vergisi'nin Uygulanması.....	99
III. 4. Varlık Vergisi Borcunu Ödemeyenlerin Mallarının Satışı	112
III. 5. Varlık Vergisi Uygulama Sürecinde Yerel Basın.....	114
III. 6. Varlık Vergisi'nin Mersin Uygulamasındaki Hatalar.....	118
III. 6. 1. Varlık Vergisi Komisyonundaki Hatalar.....	119
III. 6. 2. Varlık Vergisi Miktarlarının Tespitindeki Eşitsizlikler.....	125
SONUÇ.....	134
ÖZET.....	136
KAYNAKÇA.....	139
EKLER.....	144

KISALTMALAR

BIUM	: Başbakanlık İstatistik Umum M¼d¼rl¼ę¼
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
(D)	: D¼nme gurubundan Varlık Vergisi M¼kellefleri
DİE	: Devlet İstatistik Enstit¼s¼
(E)	: Ecnebi grubundan Varlık Vergisi M¼kellefleri
(G)	: Gayrim¼slim grubundan Varlık Vergisi M¼kellefleri
(M)	: M¼sl¼man grubundan Varlık Vergisi M¼kellefleri
Mad.	: Madde
MTOSD	: Mersin Ticaret Odası Sicil Defteri
MKK	: Milli Korunma Kanunu
RM	: Reich Mark
s.	: sayfa
TBMM ZC	: T¼rkiye B¼y¼k Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TL	: T¼rk Lirası
v.b.gibi	: ve bunun gibi

TABLOLAR

Tablo 1	: 1943-1946 Döneminde İthalat ve İhracatı.....	13
Tablo 2	: İkinci Dünya Savaşı'nda Merkezi Hükümet ve İl Özel İdarelerin Gerçekleşen Bütçe Gelirleri ve Giderlerinin Toplamı.....	15
Tablo 3	: Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı Dönemi Genel Bütçe, Bütçe Kesin Hesaplarına Göre Gelir ve Giderler.....	16
Tablo 4	: Toptan Eşya Fiyatları (1938).....	17
Tablo 5	: 1938 Yılı Ortalama Fiyatları ile 1943 Yılı (Aralık Ayı) Ortalama Fiyatları (Mutlak Rakamlar).....	18
Tablo 6	: Başlıca Bölüşüm Göstergeleri 1938-1939, 1944-1945.....	20
Tablo 7	: Gerçekleşen Bütçe Gelirlerinin Vergi Gelir ve Gruplarına Göre Yapısı.....	21
Tablo 8	: 1942 Yılında Uygulanan Vergi Tipleri ve Gelirleri.....	23
Tablo 9	: İkinci Dünya Savaşı'nda Milli Savunma'nın Finansmanı İçin Uygulanan Vergiler ve Gelirleri	24
Tablo 10	: Vergilerin Gruplara Göre Dağılımı.....	25
Tablo 11	: Sanayi Kuruluşlarının Mutasarrıfları –Türk ve Gayrimüslim- Unsurlar Arasındaki Dağılımı (1915 Yılı için).....	34
Tablo 12	: 1935 Nüfus Sayımına Göre İstanbul İlinin Dinler İtibarıyla Nüfusu.....	60
Tablo 13	: İstanbul Varlık Vergisi Mükelleflerinin Kökenlerine Göre Dağılımı.....	60
Tablo 14	: İstanbul Tahakkukunda Gruplar.....	61

Tablo 15	: İstanbul'un Altı İlçesinde Varlık Vergisi ile İlgili Satışlar.....	65
Tablo 16	: İstanbul'da Varlık Vergisi'ni Ödemek İçin Gayrimenkul Satanlar	66
Tablo 17	: Gayrimenkulleri Satın Alan Gruplar	66
Tablo 18	: Ankara'da Gruplara Göre Varlık Vergisi Dağılımları.....	69
Tablo 19	: 1935 Nüfus Sayımına Göre İzmir İlinin Dinler İtibarıyla Nüfusu.....	72
Tablo 20	: 1945 Yılı Nüfus Sayımına Göre İzmir İlinde Nüfusun Dinler İtibarıyla Sayısı.....	74
Tablo 21	: Ecnebi Grubu Mükelleflere Ait Toplam Sonuçlar.....	76
Tablo 22	: Türkiye Genelinde Çalışma Zorunluluğuna İlişkin Sonuçlar.....	82
Tablo 23	: Varlık Vergisi Tarhiyat ve Tahsilat, Gruplar.....	84
Tablo 24	: Varlık Vergisi'ne Ait Toplam Sonuçlar.....	85
Tablo 25	: Varlık Vergisi Kanunu'nun Kabul Edilmesinden Sonra Piyasadaki Para Hacmi.....	86
Tablo 26	: Türkiye'de Gayrimüslim Nüfusun Dağılımı.....	90
Tablo 27	: İstanbul İlinde Konuşulan Dile Göre Nüfus.....	90
Tablo 28	: 1935 Nüfus Sayımı Dinler ve Meslekler.....	91
Tablo 29	: Türkiye Genelinde Konuşulan Dile Göre Nüfus Yapısı.....	91
Tablo 30	: 1940 Yılında İçel Nüfusu.....	93
Tablo 31	: 1935 ve 1945 Nüfus Sayımlarında İçel İlinin Nüfusunun Dinler İtibarıyla Dağılımı.....	94

Tablo 32	: 1935 ve 1945 Nüfus Sayımlarında İçel İlinde Nüfusun Ana Diller İtibarıyla Dağılımı.....	95
Tablo 33	: 1940-1943 Yıllarında İçel'deki Bazı Gıda Maddelerinin Parakende Fiyatları.....	96
Tablo 34	: 1914,1938,1943 Rakamlarına Göre İçel'de Hayat Pahalılığı.....	96
Tablo 35	: 1939-1945 Yılları Arasında İçel'deki Aylık Gelir Tahsilatı.....	97
Tablo 36	: Mersin'de Varlık Vergisi Mükellefiyeti Getirilmeyenler.....	122
Tablo 37	: Mersin'de Varlık Vergisi Mükelleflerinin Gruplarına Göre Sermaye ve Varlık Vergisi Miktarları.....	131
Tablo 38	: Mersin'de Gayrimüslim Grubu Mükelleflerin Sermaye ve Vergi Miktarları	132

LİSTELER

Liste 1	: Ankara'da Gayrimenkul İrat Sahipleriyle Müteahhitlerden Başka 10.000 TL'dan Yukarı Vergi Ödeyecek Mükellefler.....	70
Liste 2	: İzmir'de Varlık Vergisi Mükelleflerinin Kazalara Göre Dağılımı.....	72
Liste 3	: Mersin'de 25.000 TL'den Fazla Vergi Verecek Varlık Vergisi Mükellefleri.....	101
Liste 4	: Mersin'de 25.000 TL'den Az Vergi Verecek Varlık Vergisi Mükellefleri.....	103

Liste 5	: İçel Merkezde İrat Sahiplerinden Varlık Vergisi'ne Tabi Olanlar.....	107
Liste 6	: Mersin'de Varlık Vergisi Mükelleflerinin Sektörel Karşılaştırması.....	126

EK LİSTELER

Ek Liste 1	: Mersin'de Varlık Vergisi Mükellefleri.....	144
Ek Liste 2	: Mersin'de (G) Grubu Varlık Vergisi Mükellefleri.....	150
Ek Liste 2	: Mersin'de (M) Grubu Varlık Vergisi Mükellefleri.....	152
Ek Liste 4	: Mersin'de (E) Grubu Varlık Vergisi Mükellefleri.....	156
Ek Liste 5	: Mersin'de (D) Grubu Varlık Vergisi Mükellefleri.....	156
Ek Liste 6	: Mersin'de Varlık Vergisi Vermeyenler.....	156

GİRİŞ

Türkiye'nin, İkinci Dünya Savaşı yıllarında uygulamaya koyduğu bir yasa olan Varlık Vergisi Kanunu, son birkaç yıldır yeni yeni konuşulmaya ve tartışılmaya başlanan bir olgudur. Bir sinema filmi ve birkaç romanın güncelleşmesiyle Türkiye gündemine girmiş bir olaydır.

Bu verginin çıkarılması ve uygulanması sürecinde yaşanan olayları Türkiye genelinde olduğu gibi o dönemin önemli bir yerleşim ve ticaret merkezi olan ve çok dinli, çok etnikli bir nüfus yapısına sahip olan İçel'deki uygulamasını ve bunun sonuçlarını belirlemek istedik. Verginin uygulanışı sırasında, kanunun gerekçesinde olmadığı halde gayrimüslim Türk vatandaşları çok büyük zarar görmüş, bu da Türkiye'nin 1945'den sonraki hem siyasi ve toplumsal yapısının, hem de ekonomik ve demografik yapısının değişiminde önemli rol oynamıştır.

Bu siyasi, sosyal, ekonomik ve demografik değişimlerin İçel'de de gerçekleşip, gerçekleşmediğini sorgulayabilmek amacıyla bu çalışmayı tercih ettik. Elde ettiğimiz sonuçlara göre Türkiye genelinde bu vergi ile ilgili olmak üzere yaşanan bir çok gelişme İçel'de özellikle de Mersin'de yaşanmıştır.

Mersin'de Varlık Vergisi'ni ödemekle yükümlü olanların yüzde 75'inin gayrimüslim olması, sermayelerinin ve elde ettikleri gelirin çok üstünde miktarlarla vergi ödemeye mecbur tutulmaları, verginin uygulama sürecinde CHP'nin etkisi, basın bu gelişmelere bakış açısı gibi birçok sonuçlar ortaya çıktı.

Öncelikle Varlık Vergisi ile ilgili olarak bugüne kadar yapılmış iki tez çalışmasından,¹ dönemi yaşamış kişilerin görüşlerinden, bu vergi ile ilgili yapılmış inceleme ve araştırmalardan, dönemi anlatan ulusal basından faydalanma yolunu tercih ettik. Çalışmamızın bir bölümünde Mersin’de yayınlanan bir yerel gazete olan Yeni Mersin gazetesinin 1942-1944 yıllarını kapsayan sayılarını inceledik.

İncelediğimiz dönemle ilgili olmak üzere Mersin Ticaret Odası’na ait Sicil Defterleri incelendi. Bu defterlerden Varlık Vergisi mükelleflerinin sermaye yapılarını, mesleklerini, ortaklıklarını, meslek sınıflarını, tabiiyetlerini ve dini özelliklerini ortaya çıkardık. Bu çalışmalardan sonra ödemek zorunda oldukları Varlık Vergisi miktarları ile bu kişilerin özelliklerini değerlendirip, karşılaştırarak bir takım sonuçlar elde ettik. Çalışmamızın hazırlanması sırasında yerel ve ulusal basından faydalanılmış, dönemi yaşayan ve inceleyen kişilerin araştırma ve incelemeleri, anıları değerlendirilmiştir.

Değerlendirdiğimiz bu kaynakların yanı sıra değerlendiremediğimiz kaynakları özellikle belirtmek istiyoruz. Öncelikle Varlık Vergisi uygulamasını yaşamış kişilerle yapmayı planladığımız sözlü tarih çalışması ise maalesef gerçekleşemedi. Bu konudaki tespit edilen kişilerle yaptığımız görüşmelerde, çeşitli kaygılardan dolayı olumsuz yanıtlar verildi. Böylece Varlık Vergisi’ni doğrudan yaşayan kişilerin bilgilerine ulaşamadık. Önceden de bahsettiğimiz gibi İçel Tapu Sicil Müdürlüğü Arşivi’nde araştırma yapmak için izin verilmediği, İçel’de Varlık Vergisi

¹ Rıdvan Akar “Varlık Vergisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1987 isimli tezini “Aşkale Yolcuları, Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları” isimli kitap haline getirmiştir. Muhammet Güçlü’nün “Varlık Vergisi Kanunu’nun Çıkarılması, Uygulanması, Kaldırılması ve Sonuçları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 1990 isimli tezinden çıkardığı makalelerinden ve Rıdvan Akar’ın kitabından tezimizin hazırlanması sırasında faydalanılmıştır

ile ilgili gayrimenkul el değişimi arasındaki ilişkiyi tespit edemedik. İçel Defterdarlığı'nda ise konuya ilişkin evraklara rastlayamadık.

Çalışmamız ağırlıklı olarak Mersin merkezle sınırlı kalmıştır. çalışmamızın sonunda Varlık Vergisi'nin İçel'deki özellikle Mersin'deki uygulaması sırasında yaşanan eşitsizlikleri, keyfilikleri, gayrimüslim grubun hedef alınmasını, siyasetin ve siyasetçinin bölgedeki ağırlığını, yerel basının taraflılığını, vergiyi ödeyenler ile ödemeyenler arasında yaşanan haksızlıkları ortaya çıkarmaya çalıştık.

Sonuçta Mersin'de bu verginin yükünü gayrimüslimlerin çektiğini aynı zamanda siyasete ve siyasetçilere yakın olmayanların da bu vergiden fazlasıyla etkilendiklerini söyleyebiliriz. Gelir sahibi herkes Varlık Vergisi mükellefi olmamıştır. Bu yüzden de bu verginin İçel'deki uygulaması Türkiye genelinde olduğu gibi amacından uzaklaşmış, haksızlıklara neden olmuştur.

I. BÖLÜM. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA TÜRKİYE

I. 1. Dış Politikadaki Gelişmeler

Türkiye, iki Dünya savaşı arasında Lozan Antlaşması ile sağlanan statükonun devamını sağlayacak politikaları destekleyip, dış politikada “Anti-Revizyonist” bir politika izlemekteydi. Ancak Almanya’da Nasyonal Sosyalistlerin, İtalya’da Faşistlerin iktidara gelmeleri ve yayılcı politikaları özellikle İtalya’nın “More Nostrum” iddiası Türkiye’yi doğuda ve batıda bölgesel güvenlik önlemleri almaya sevketti. Atatürk’ün gerçekleştirdiği Balkan Antantı ve Sadabad Paktı bu gelişmelerin neticesinde gerçekleşti.

Giderek yaklaşan savaş tehlikesi içinde Türkiye, I.Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan statükoyu sürdürmek isteyen batılı devletlere yakınlaştı. 19 Ekim 1939’da Türkiye, İngiltere ve Fransa’dan oluşan bir üçlü ittifak kurularak, İtalya ve Almanya’ya karşı Akdeniz ve Balkanlar’da birlikte hareket etme kararı alındı.

Yaklaşan genel savaş tehlikesi karşısında Türkiye’nin başlıca amacı savaşa girmemektir. Olası bir dünya savaşı Avrupa devletlerinin kendi başlarına açtıkları bir bela olarak değerlendirilmekteydi. Genç cumhuriyetin resmi hiçbir toprak talebi veya uluslar arası ilişkilerde yerinin yeniden değerlendirilmesi gibi bir isteği yoktu. 1923’den 1939’a, İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasına kadar onaltı yıl geçtiği halde Türkiye Cumhuriyeti’nin iktisadi bünyesi halen geçmiş savaşların izlerini taşıyordu. Yurtta ve dünyada barış temel ilke kabul edilmişti.

Sıcak savaşla birlikte dengelerin Nazi Almanya’sı lehine değişmesi ve Almanya’nın hızla Avrupa’yı işgali, Türkiye’nin “Üçlü İttifak” ilkelerini

uygulamayarak 14 Haziran 1940'da tarafsızlığını ilan etmesine neden oldu (Koçak,1996:202).

Türkiye'nin tarafsızlığını ilan etmesi gerçekte Almanya'ya yönelik anlamlı bir mesaj niteliğini taşıyordu. Böylece, Türkiye müttefiklerin güvenlik şemsiyesinden ayrılmanın ötesinde Almanya'ya yakınlaşmanın ilk önemli sinyalini de veriyordu. Sonraki dört yıl Türkiye ile Nazi Almanya'sı arasında gerek diplomatik gerekse ekonomik ilişkilerin geliştiği bir dönem oldu.

Akar'ın (1999:17) belirttiği gibi, "Varlık Vergisi'nin oluşum nedenlerini açıklayan görüşler açısından bu dönem, Varlık Vergisi düşüncesinin filizlenmesi için uygun bir siyasal zemin sağlamıştı".

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de iktidarı elinde tutan kadro, Türkiye'nin yakın tarihinin en önemli dönemlerini önemli mevkilerde yaşamış bir kuşaktandı. İttihat ve Terakki, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin kuruluş dönemleri bu yönetici kadronun tarihsel birikimini oluşturmaktaydı. Geçmişteki deneyimleri onları İkinci Dünya Savaşı sırasında yönlendirecekti. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, Fethi Okyar, Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir gibi isimler bu kadronun içinde yer almaktaydılar. Bu kadronun Avrupalı devletlere bakışı mesafeliydi.

Bu kadronun İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği politika Deringil'e göre şöyle idi; "Türk devlet adamlarının bu dönemdeki politikalarında fazla etik veya moral bir

kayı yoktur. İnönü'nün ve kadrosunun tek bildikleri, savaşın Türkiye'nin değil, Avrupa'nın kendi çelişkilerinin yarattığı olduğuydu. Bu bir veri kabul edildi ve savaşın dışında kalmak için azami çaba harcandı" (1994:56).

Türkiye savaşta tarafsızlık politikasını izlediği halde, 1939 dan önce dış ticaretini Almanya'ya yönlendirmiştir. Almanya'nın Türkiye'nin ihracatının cari değerindeki payı 1932 de % 15'ten 1934'de % 39'a çıktı. Almanya'nın, Türkiye'nin ithalatının cari değeri içindeki payı ise 1932'de % 25'ten 1934'te % 36'ya yükseldi. 1939 yılında Almanya'nın Türkiye'nin ithalatının cari değerindeki payı % 51, ihracatının cari değerindeki payı % 37 idi (Tezel,1994:177).

Türkiye ile Almanya arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkileri geliştiren gelişme 18 Haziran 1941'de imzalanan Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması idi. Anlaşma ile; iki taraf birbirlerinin toprak bütünlüğünü ve dokunulmazlığını garanti ettiklerini, birinin ötekine karşı yöneltilmiş dolaylı ya da dolaysız önlemler almayacağını ve ortak çıkarlarını ilgilendiren bütün konularda danışmalarda bulunacaklarını bildiriyordu (Glasneck, ? :151).

Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Almanya Büyükelçisi Von Papan ile 30 Eylül 1941 de yaptığı görüşmede 'bir Türk olarak' Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını şiddetle arzuladığını ve bunun Türk halkının yüzyıllardır beklediği bir olay olduğunu, Hitler'in bunu başarması halinde yeni bir çağ açmış olacağını belirtiyordu (Koçak,1996:201).

Bu dönemde Almanya'nın etkisindeki devlet ve hükümet politikaları iç politikada da etkisini gösteriyordu. Turancı hareketler ve bunların Türkiye dışındaki faaliyetleri ve Almanya ile olan ilişkileri dikkat çekici bir seviyeye ulaşmıştı.

Almanya'nın savaşta üstünlüğünü kaybetmesine rağmen Türkiye tarafsızlığını korudu. Müttefikler ise Türkiye'yi savaşın içine sokabilmek için 30-31 Ocak 1943'de İsmet İnönü ile Churchill arasında Adana Konferansı, 4-7 Aralık 1943'de İsmet İnönü, Churchill ve Roosevelt arasında Kahire konferansını düzenlediler. Ancak Türkiye savaşa girmedi. Müttefiklerin üstünlüğünün ortaya çıkması üzerine, Türkiye'ye ihtiyaç azalınca, Türkiye 21 Nisan 1944'de Almanya'ya krom sevkiyatını durdurdu. 2 Ağustos 1944'de Almanya ile ilişkileri kesti.

Türkiye, Birleşmiş Milletler'in kurulması yolunda ilk adım olan San Francisco Konferansına katılmak için ön koşul olması nedeniyle 23 Şubat 1945'de Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti (Deringil,1994:250).

İzlenen politikalarla Türkiye savaşın dışında tutuldu. Savaşın sonunda ise kazanan tarafta yer aldı. Ancak Almanya ile kurulan dostluğun etkilerinden kurtulamadı.

I. 2. İç Politikadaki Gelişmeler

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmedi, ancak savaş ekonomisinin koşullarını tüm ağırlığıyla yaşadı. Yetişkin erkek nüfusun büyük bir çoğunluğunun askere alınması üretimde büyük düşmelere neden oldu. Savaş nedeniyle bütçesinin yarısından fazlasını askeri harcamalara ayıran Türkiye, iç borçlanmalarla bütçe denklliğini sağlama

yoluna gidiyordu. Varlık Vergisi'nin gerekçelerinden bir tanesi de bütçe denkliliğini sağlamaktı.

1940 sonrasının darlık koşullarının artması, yönetici kadrolara çok geniş yetkiler veren ekonomi politikalarının izlenmesi, mevcut sınıf yapısı gelir dağılımında çok önemli değişikliklere yol açmış, 1945 sonrası Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmelerini belirlemiştir. Bazı temel maddelerde karne uygulaması, çiftçinin malının piyasa değerinin altında alınması, ücretli kesimlerin sıkıntı içinde yaşaması, savaş sonu Türkiye'sinin belirlenmesinde önemli rol oynarken, savaşın getirdiği sıkıntıları değerlendirip çok kısa sürede çok fazla gelir elde edenler de olmuştur.

Yönetim bir yandan bu haksız kazançları ortadan kaldıracak bir devlet politikasını yerleştirmeye çalışırken bir yandan da ekonomik ve kültürel alanda bazı kalıcı atılımlar yapmaya çalışmaktadır. Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi, Çiftçiyi topraklandırma Kanunu, Köy Enstitüleri Kanunu gibi.

Savaş yıllarının hükümetlerini sorunları ise şöyle özetlenebilir; üretimin azalması, bazı temel maddelerin azlığı, enflasyon, kentlerin iâşesinin sağlanabilmesi. Refik Saydam hükümeti bu sorunları çözebilmek için 18 Ocak 1940'da Milli Korunma Kanunu'nu çıkardı.¹

Bu kanuna göre; hükümet, ücretli iş yükümlülüğü, çalışma süresinin uzatılması ve ücret sınırlaması, özel işletmelere geçici el koyma, ithalatta ve iç ticarete

¹ TBMM ZC, D:6, C:8, İç:1. İnikat:27. (18.1.1940)

azami, ihracatta asgari fiyatları saptama, temel malların vesikayla dağıtılması ile ilgili geniş yetkiler elde etti.

Boratav'a göre (1993:64); "bu sistem ne kusursuz işlemiş, ne de tamamen iflas etmiştir. Asker ucuza beslenmiş ve giydirilmiş; kentli nüfus ise gelir sınırlarını fazla zorlamadan ekmek ve kömür sağlayabilmiştir. Buna karşılık piyasa denetimine gidilen her alanda karaborsanın, istifçiliğin, rüşvet ve nüfuz ticaretinin önüne geçilememiştir".

7 Temmuz 1942'de Başbakan Refik Saydam'ın ölümü üzerine başbakanlığa Şükrü Saraçoğlu getirildi. Yeni hükümet de piyasa üzerindeki denetim mekanizmalarını yeniden düzenledi.

Boratav'ın belirttiğine göre (1993:66); "Hububat alım fiyatları yükseltildi. ürünün % 25'inden fazlasının piyasa fiyatlarından satımı çiftçi için serbest bırakıldı. Gıda maddelerinde fiyat denetimi kaldırıldı. Bu politika değişikliği kentlerde fiyatları ve çiftçi tüccar kazançlarını büyük ölçüde arttıran sonuçlar yaratacaktır".

Ekonomide yaşanan bu ani değişimi ve sonuçlarını Şevket Süreyya Aydemir şöyle yorumlamaktadır; (2000:225)

Mesela yeni Ticaret Vekili Behçet Uz, hatta askeri bir uçakla Ege bölgesine uçarak İzmir'de seçmenlerine yeni hürriyet ilanı gösterilerinde bulundu. Eski murakebeler kaldırıldı. Buğday ihracına karar verildi. Ama buğday 13.5 kuruştan 100 kuruşa doğru, zeytinyağı 85 kuruştan 350 kuruşa kadar çıktı. Halbuki devletin kontrolünde 85 kuruştan 16.000.000 kiloluk bir stok teşkil edilmiş bulunuyordu. Bunlar da serbest bırakıldı. İşte bu yeni hürriyet havası içinde eğer bir savaşa girmek zorunda kalsaydık, sanıyorum ki olacak şey sadece karışıklık, haksız kar yağması,

düzensizlik ve açıklık. Yani açlarla yeni milyonerlerin devri başlayacaktı.

Tabii bu savaşın sonunda bir Türkiye kalabilecek idiyse?

Hükümet, enflasyonu ve aşırı kazançları önlemenin yolu olarak Varlık

Vergisi'ni düşündü.

I. 3. Savaş Sırasında Türkiye Ekonomisi

I. 3. 1. Savaş Ekonomisi

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nda spekülatif girişimler savaş ortamında tatlı bir kazanç kapısı olmuştu. Hükümetin bir çok mala narh koymasına rağmen karaborsa alıp yürümüş, kıtlığı çekilen her türlü mal el altından sağlanır olmuştu. Kökten önlemler almadan hayat pahalılığının önlenemeyeceğini gören hükümet Mayıs 1917 sonlarına doğru spekülasyon ve istifçilikle resmen mücadeleye girişti. Spekülasyonla mücadele için Sadrazam ve Dahiliye Nazırı Talat Paşa'nın başkanlığını yaptığı "Men-i İhtikar Heyeti", bütün mallar üzerinde denetim kurmaya çalışmış, malların miktarı, çeşidi, depolanacağı yere kadar her şeyiyle ilgilenmişti. Kibrit, fes, kahve olmak üzere narh uygulanmasına başlanmıştı (Toprak, 1982:295). İttihat ve Terakki yönetimi, Men-i İhtikar Heyeti'nin yanı sıra gelir bölüşümündeki çarpıklıkları giderici bir vergi politikasına da özenmişlerdir. 1917 sonlarına doğru o sıralarda Almanya, Avusturya Macaristan İmparatorluğu ve Fransa'da uygulamaya sokulan, savaş kazançları örnek alınarak "Harp Kazançları Vergisi Kanunu" hazırlanmıştı. 37 maddelik bu yasa, savaş yıllarında kazanılmış olağanüstü gelirleri vergilendirmeyi amaçlıyordu. Mükelleften alınacak beyanname ile, net kazançtan, savaş öncesi üç yılın ortalama karı, her savaş yılı için düşülerek geriye kalanı Harp Kazançları Vergisi'ne tabi tutulacaktı. Bu vergi tasarısında şirketlerden vergi alınması düşünülmekteydi.

Ancak, Harp Kazançları Tasarısı savaş yıllarında bir türlü yasalaşamamıştır. Toprak'a göre (1982:300); "İttihatçıların iktidardan düşmesi ertesini Hürriyet ve İtilaf'ın çabasıyla, bir ölçüde İttihatçı eşrafa karşı kullanılmak üzere, 1919 yılı sonunda bir kararnameyle yürürlüğe konulabilmişti. Bu vergi bir defaya mahsus olmak üzere 1916, 1917 ve 1918 yıllarında elde edilen olağanüstü kazançlar üzerine tarh olunmuştu".

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik bunalımını yaşadı. Ne enflasyon ne de karaborsa hiçbir dönemde bu dönemdeki kadar ortaya çıkmadı. Tam olarak ekonomik sistemini kuramadığı için, devletçi bir ekonomiye sahip olmasına rağmen, bir milyondan fazla kişi silah altına alınıp, üretici konumdan tüketici konuma getirilmiş, tarımsal üretim azalırken, tüketim artmış, istif ve karaborsacılık başlamıştır.

Milli Savunma harcamaları bütçe harcamalarının 1940'da % 53'ü, 1941'de % 55'i, 1942'de % 54'ü, 1943'de % 52'si, 1944'de ise % 51'iydi (Baydar,1978:89).

Savaş yılları Türkiye'de tarımsal, sanayi üretimi ile milli gelirin düştüğü yıllardır. Boratav (1993:68) bu düşüşü şöyle açıklamaktadır; "yıllık değişme oranlarından yapılan hesaplama göre, sınıai üretim 1940-1945 döneminde ortalama % 5,6 tarımsal üretim % 7,2 milli gelir ise % 6,3 gerilemiştir. Gayrisafı sermaye birikimi 1933-1939'da milli gelirin ortalama % 10,7'sini oluştururken bu oran 1942'de % 6,2'ye düşmüştür". Devlet, bir yandan ekonomideki bu kötü durumu düzeltebilmenin yollarını ararken, bir yandan da ordunun ve kentli nüfusun iaşesini sağlamak zorundaydı. Ekonomide devlet denetimi daha da arttırıldı. Sorunları çözebilmek ve

savaş ekonomisini uygulayabilmek için Milli Korunma Kanunu'nu uygulamaya koydu. Devletçi hükümler taşıyan bu kanun, hükümete geniş yetkiler getiriyordu. Üretilen mal miktarı hükümetçe saptanacak, devlet teşebbüslere el koyabilecek, yatırımları düzenleyecek, taşıtları çalıştırabilecek, üretim ve dağıtımını sağlayabilecek, işgücü kıtlığını giderecek, ücretli çalışma zorunluluğu getirebilecek, özel teşebbüslere kredi verecek, mallarını satın alacak, ithalat yaptıracak, karı garantileyecekti. İç ve dış ticaretin denetlenmesi için Dış Ticaret Ofisi de kuruldu.

Bu düzenlemelere paralel olarak tarım ürünleri, piyasa fiyatlarının altında ve devletin belirlediği fiyatlardan yine devletçe satın alınıyordu. Pamuk, şeker gibi ürünler halka piyasa fiyatları üzerinden satılıyor böylece devlete kaynak transferi sağlanmış oluyordu. Kömür, buğday gibi ürünler devletin uyguladığı sübvansiyon sayesinde halka maliyetlerinin altında ucuz bir fiyatla ulaşıyordu (Akar,1999:29).

Bu ekonomik tedbirlerin değerlendirmesini Tezel şöyle yapmaktadır;

Temmuz 1942'de işbaşına gelen Saraçoğlu hükümeti tarımsal üretim üzerindeki devlet denetimini gevşetti. Gıda maddelerinde özel ticarete izin verdi. Ekonomiye piyasa güçleri ile dengelemek gerekçesiyle, ticaret sektöründe resmi fiyatları dondurmaktan vazgeçti. Bunun sonucunda fiyat artışlarında ani bir tırmanma oldu. İktisat Vekaleti'nin toptan eşya fiyatları endeksi 1938'de 100'den Haziran 1942'de 164'e çıkmışken, 1943 Temmuz'unda 715'e sıçradı. Ekonominin savaş yıllarındaki dengesini piyasa hareketleri ile sağlamak gerekçesiyle yola çıkmış olan Saraçoğlu hükümeti fiyatlardaki bu fırlayış karşısında olağandışı eylemlere başvurmak zorunda kaldı (1994:262).

I. 3. 2. Dış Ticaret

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na katılmadığı halde, savaşın getirdiği uluslararası ekonomik koşullardan büyük ölçüde etkilendi. Türkiye'de sürdürülen savaş

hazırlığı ekonomi de büyük sarsıntılara yol açtı. İthalat hacmi oldukça düştü. Tezel'e göre (1994:180);

İthalatın 1948 fiyatları ile değeri 1937-1939 arasında yılda ortalama 736 milyon TL'den, 1940-1945 arasında yılda ortalama 348 milyon TL'ye geriledi. İhracatın 1948 fiyatlarıyla değeri ise, 1937-1939 arasında yılda 615 milyon TL'den, 1940-1945 arasında yılda 348 milyon TL'ye düştü. Makine ve hammadde ithalatındaki daralma yurtiçi sanayi üretimini olumsuz yönde etkiledi. Bu aşamada devlet ithalatçıları ucuz dövizle sübvansane etmeye çalışıyordu. Örneğin, yurtiçinde fiyatlar genel düzeyinde büyük artışlar olurken ucuz dövizle ithalat yapılması, mal sıkıntısı ve karaborsa ortamında özel ithalatçılara kıtlık rantlarından oluşan büyük kazançlar sağladı.

Bernard Lewis'e göre "çok büyük oranlara varan bu karları sağlayan girişimcilerin büyük bir bölümü daha sonra Varlık Vergisi mükelleflerini oluşturan Rum, Ermeni ve Musevi tüccarlardı"(1988:296).

Savaş yıllarında dış ticaret, hükümet politikalarına paralel olarak denetim ve müdahale altında kalmıştı. Milli Korunma Kanunu çerçevesinde ithalatın yönlendirilmesi amacıyla 'İthalatçı Birlikleri' kurulmuştu. 1941'de kurulan 'Ticaret Ofisi ve Petrol Ofisi' aracılığıyla Milli Korunma Kanunu'nun ithalat ve dağıtımına ilişkin hükümleri de merkezi bir kuruluşa bağlanmış oluyordu.

TABLO 1		
1939-1946 Döneminde İthalat ve İhracat		
YILLAR	İTHALAT (Kg)	İHRACAT (Kg)
1939	605.555.778	127.388.997
1940	342.005.135	611.202,850
1941	310.039.910	428.899.017

1942	344.039.910	355.025.624
1943	391.168.087	333.450.935
1944	331.758.254	345.634.573
1945	324.510.600	309.537.557
1946	402.733.595	905.190.481

(Kaynak :Akar,1999:33)

Tablodan da görüldüğü gibi, İkinci Dünya Savaşı sırasında 1943 yılı hariç ithalat hep düşmüştür. Yatırım malları savaşan ülkelerin iç piyasalarında tüketildiği için ithal edilememiştir. İhracatta ise gözle görülür bir artışın yaşanmasının sebebi ise savaşan ülkelerin gıda maddelerine ihtiyacının artması ve savaş sanayiinde kullanılan krom gibi hammaddelere olan ihtiyacın artmasındandır.

Savaş sırasında Türkiye'nin dış siyasetinde yaşanan değişimler, dış ekonomik ilişkilerini ve ticaretin ülkelere göre yapısını da etkilemiştir. Tezel'in bildirdiğine göre; (1998:183,184)

Almanya'nın Türkiye'nin ithalatının cari değerindeki payı 1939'da %37'den, 1940 ve 1941'de % 12'ye, ihracatının cari değerindeki payı 1939'da %37'den, 1940'ta % 9'a düştü. Ancak 1941 Haziran'ında imzalanan Türk Alman Saldırmazlık Paketi'nden sonra Almanya, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli ülke olma özelliğini sürdürdü. 1942-1944 döneminde Almanya ile yapılan ticaretin ithalatın cari değerindeki payı % 28 ile 38, ihracatın cari değerindeki payı 523 ile 25 arasında kaldı. Savaş yıllarında İngiltere ve Amerika'nın Türkiye'nin dış ticaretindeki payı büyüdü. 1940-1944 arasında İngiltere'yle yapılan ticaret ithalatın % 19'unu, ihracatın %15'ini; Amerika Birleşik Devletleri'yle yapılan ticaret, ithalatın % 6'sını oluşturdu. Amerika'yla yapılan ihracatın Türkiye'nin toplam ihracatının cari değeri içindeki payı ise 1940'ta % 14'ten 1945'de % 44'e çıktı.

I. 3. 3. Bütçe Açıkları

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca bütçe açıkları ile uğraşmak zorunda kaldı. Savaşın getirdiği ekonomik zorluklar devlet bütçesinin de bozulmasına neden teşkil etti. Savunma giderleri, vergilendirmenin iyi yapılamaması, üretimin azalması bütçe açıklarının ortaya çıkmasına neden oldu.

TABLO 2					
İkinci Dünya Savaşı'nda Merkezi Hükümet ve İl Özel İdarelerinin Gerçekleşen Bütçe Gelirleri Ve Giderlerin Toplamı					
GELİRLERİN TOPLAMI		GİDERLERİN TOPLAMI		BÜTÇE	HÜKÜMETİN TASARRUFLARI
Yıllar	Cari Değer	Gelirlerin	Cari Değer	Giderlerin	Cari Değer
	(Milyon TL)	GSYH'ya Oranı	(Milyon TL)	GSYH'ya Oranı	(Milyon TL)
1939	310	0.150	426	0.206	- 56
1940	356	0.148	576	0.239	- 146
1941	423	0.141	620	0.207	- 140
1942	941	0.152	954	0.154	114
1943	948	0.103	1083	0.117	19
1944	992	0.148	1139	0.170	- 19

(Kaynak: Tezel, 1998:432, Tablo 12.2.'den düzenlenmiştir.)

Bu tablodan da görüleceği gibi savaşla birlikte gelirlerin GSYH'ya oranı sürekli olarak düşüş göstermiştir. Bu da ülkede mali krize yol açmış, bu krizi sona erdirmek için devlet Varlık Vergisi gibi yeni vergiler getirmiştir.

TABLO 3

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı Dönemi Genel Bütçe					
Bütçe ve Kesin Hesaba Göre Gelir ve Giderler(BİN TL)					
YIL	GELİR		GİDER		
	Bütçe	Tahsilat	Bütçe	Aktarmalardan Sonra Ödenen	Fiilen Ödenen
1939	261.110	389.722	261.064	395.882	387.229
1940	268.481	550.209	268.476	548.309	535.864
1941	309.743	648.119	309.740	591.792	574.594
1942	334.328	978.133	394.327	914.963	885.102
1943	486.721	1.031.496	486.717	1.062.777	1.019.037
1944	1.031.498	1.017.155	952.434	1.146.943	1.077.456
1945	537.843	658.759	603.405	643.405	600.676

(Kaynak: DİE, İstatistik Göstergeler, 1923-1995, 1996:389)

Savaşla birlikte devletin gelir ve gider dengesi bozulmuş, giderler sürekli çoğalmıştır. Savunma harcamaları giderleri arttırırken, üretimin özellikle de tarımsal üretimin düşmesi, devlet gelirlerinin de azalmasına neden oldu.

Savaş yıllarında tarımsal üretimdeki sürekli düşüşü, Yerasimos şöyle ifade eder; (1989:79) "1939:100 birim kabul edildiğinde tarımsal üretim endeksi 1940'da 90,5, 1941'de 98, 1942'de 86, 1943'de 81,9 ve 1944'de 70,4 gerçekleşti".

Savaş sırasında Milli Savunma Bakanlığı'na ayrılan olağanüstü harcamalarda şu şekildedir; 1938'de 52.694.375 TL, 1939'da 119.363.877 TL, 1940'da 225.190.888 TL, 1941'de 242.842.220 TL, 1942'de 357.335.266, 1943'de ise 465.513.711 TL'dir (Baydar, 1978:89).

I. 3. 4. Enflasyon ve Haksız Kazançlar

İkinci Dünya Savaşı sırasında, bütçe harcamaları hükümetin bu bütçe açıklarını kapatabilecek kaynakları bulamaması nedeniyle, enflasyon gittikçe arttı, hükümetin denetimi dışına çıktı, bu da toplumsal, siyasi ve ekonomik sorunlar doğurdu. Devletin harcamaları talebi arttırırken, tarımsal üretimin düşmesi ve ithalatın azalması enflasyon sürecini hızlandırdı. Fiyatlar 1938-1943 yılları arasında beş kat yükseldi. Bu süreç yerli varlıklı sınıfların güç kazanmasına yol açarken, bu sınıflarla hükümet arasında çatışmaların da başlamasına neden oldu.

TABLO 4			
1938 YILI TOPTAN EŞYA FİYATLARI (1938:100)			
YILLAR	TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ(GENEL)	GEÇİNME ENDEKSİ	
		İSTANBUL	ANKARA
1941	175.3	132.5	-
1942	339.6	232.5	220.9
1943	590.1	347.3	322.0
1944	458.9	339.0	330.1
1945	443.3	354.4	333.1

(Kaynak: BİUM, Küçük İstatistik Yıllığı, 1947:409)

Oluşan enflasyondan en fazla faydalanan kesimler, tacirlerle dış ticaretle uğraşanlar oldu. Hükümet, döviz kurunu ayarlamadığı ve fiyatlarda denetim sağlayamadığı için ithalatçılar büyük karlar elde ettiler.

Tezel'in (1998:258) belirttiği gibi, "gümrüklerde TL birimiyle beyan edilen ithalat değerlerinden hesaplanan fiyat endeksine göre ithalat fiyatları 1939-1944 arasında % 189 oranında arttı. İstanbul'daki ithal mallarının toptan fiyatlarındaki artış aynı dönemde % 380'i buldu".

Hayat pahalılığı en çok halkın temel gereksinim maddelerinde ortaya çıktı. Özellikle şeker 1938-1943 arası 5 yıllık dönemde, üretimini ve satışını yapan tek kurum devlet olduğu halde % 1107'lik artış kaydetmiştir.

TABLO 5				
1938 Yılı Ortalama Fiyatları ile 1943 Yılı(Aralık Ayı)				
Ortalama Fiyatları (Mutlak Rakamlar)				
		1938 Yılı(Krş)	1943 Yılı(Krş)	(%)Artış Oranı
Ekmek	(kilo)	10.05	38.67	284.7
Et	(kilo)	42.52	198.54	336.9
Taze sebze	(kilo)	7.51	29.96	298.9
Zeytinyağı	(kilo)	51.85	231.29	336.0
Şeker	(kilo)	28.00	338.00	1107.0
Peynir	(kilo)	48.78	155.42	218.6
Süt	(kilo)	14.79	51.25	236.5
Kömür	(kilo)	5.33	12.21	129.1
Odun	(kilo)	370.08	1316.66	255.7
Tuğla		1.5 lira	6 lira	300.00
Yumurta	(tane)	1.71	7.94	364.3

(Kaynak: Koçak, 1996:435)

Alınan tüm önlemlere rağmen hükümet, silah altına alınan bir milyondan fazla askeri beslemek ve kent merkezlerinin gıda ve giyim gibi temel mal gereksinimlerini karşılamakta güçlüklerle karşılaştı. Bir yandan temel tüketim mallarında ciddi kıtlıklar içinde kalan halk yığınları sefalete itilirken, öte yanda büyük vurgunların vurulması, haksız kazançların artması yönetici kadronun bazı kesimlerinin, tacirler ve büyük toprak ağalarına karşı tavır almalarına neden teşkil etti.

Savaş yıllarında varlıklı sınıflara yönelik şikayetlerin ve tehditlerin en önemli ve çarpıcı örneğini Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1942 yılı Meclis'i açış nutkunda şöyle dile getirmiştir;

Şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir pahalılık belası bulanık zamanı bir daha ele geçirilemez fırsat sayan eski çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metali yapmaya yeltenen vurguncu tüccar büyük bir milletin hayatına küstah bir suretle kundak koymaya çalışmaktadır. Ticaretin ve iktisadi faaliyetin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye, hiçbir zümreye tanımamalıyız (İnönü, 1946:370).

Ancak İnönü'nün konuşmasındaki vurguncu ve soyguncuların siyasi kadrolarla çıkar birliği içinde olduğu gruplarda vardır. Çetin Yetkin'e göre (1983:182); "İkinci Dünya Savaşı boyunca ülke içinde uygulanan siyasanın olumsuz sonuçları da olmuştur. Öylesine ki bir dönem için ihtikar, harp zengini sözcükleri denilince akla gelen şey CHP idi".

Enflasyonun bir göstergesi olan tedavüldeki para miktarı savaş boyunca beş kat artmıştır. 1938, 100 kabul edildiğinde 1939'da 153, 1940'da 216, 1941'de 269, 1942'de 384, 1943'de 415, 1944'de 498, 1945'de ise 455 birimlerini görmekteyiz (Yerasimos, 1989:703).

Savaş yıllarında gelir dağılımı da oldukça bozuldu. İşçi, köylü, memur gibi kesimlerin gelirden aldıkları paylar gittikçe azalırken, ticaretle uğraşan kesimler gelirden daha çok pay almaya başladılar. Sermaye özel ellerde hızla birikti. Ücretlilerden devlet vergisini aksatmadan alırken, esnaf ve ticaret işleri ile uğraşan işletmelerden hiç vergi alınmıyor gibiydi. Gelir Vergisi kavramı henüz gerçekleştirilememiştir.

TABLO 6

BAŞLICA BÖLÜŞÜM GÖSTERGELERİ

	1938-1939	1944-1945
Sınai Üretim Endeksi	100	78
Sınai Fiyat Endeksi	100	357
Buğday Üretim Endeksi	100	63
Buğday Fiyat Endeksi	100	568
Tütün Üretim Endeksi	100	105
Tütün Fiyat Endeksi	100	490
Pamuk Üretim Endeksi	100	88
Pamuk Fiyat Endeksi	100	356
Nominal Ücretler Endeksi	100	271
Reel Ücretler Endeksi	100	51
Milli Gelirde Maaş Payı (%)	8,5	8,2
Toptan Eşya Fiyat Endeksi	100	449
Reel Milli Gelir Endeksi	100	75

(Kaynak: Boratav, 1993: 70-71).

Tablodan da görüleceği gibi gelir dağılımındaki bozukluk en çok işçi, memur ve köylüyü etkilemiştir. Sanayiinin %25, milli gelirin %22 azaldığı ülkede ücretli kesimin ekonomik durumunun iyi olması beklenemez.

Bu bölüşüm göstergelerinden avantaj elde eden kesimlerde mevcuttur.

Boratav,(1993:70-71) bu konuda şöyle demektedir;

Bir genelleme yapacak olursak, savaş yıllarında gelir dağılımının piyasa için üretim yapan (hububat ve tütün üreten) çiftçinin, genel olarak burjuvazinin, özel olarak iç pazara dönük ve tarım ürünlerini pazarlayan ticaret burjuvazisinin lehine döndüğü söylenebilir. İdari işlemlerin büyük kayıplara ve kazançlara yol açtığı bir kıtlık, vurgun ve karaborsa ortamından üst düzey bürokratik ve siyasi kadroların da belli ölçülerde “nemalandığı” malumdur. Savaş ekonomisinin ağır koşulları ise, işçi sınıfı ile geçimlik üretim yapan veya ürününü doğrudan pazarlayamayan küçük köylüye yüklenmişti.

Sıkıntının tamamına yakınına çeken ücretli kesim aynı zamanda devletin en önemli gelir getiren grubunu da oluşturmaktadır. Tezel’e (1998:436) göre; “devlet sektöründe çalışanların maaş ve ücretlerinden stopaj yoluyla kesilen vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1939-1942 arasında 62-79, 1943-1946 döneminde ise 36-46 oranındaydı. Tüccar ve sanayicilerin gelir vergisi içindeki payları % 10’u bulmuyordu”.

TABLO 7

GERÇEKLEŞEN BÜTÇE GELİRLERİNİN VERGİ GELİR VE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI					
YIL	GELİRDEN ALINANLAR			DEVLET TEKEL	HÜKÜMETÇE
	ALINANLAR	SERVETTEN ALINANLAR	HARCAMALARDAN ALINANLAR	GEL.VE VER.	SAĞ.HİZ.
YIL	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
1939	26	7	35	16	5
1940	29	6	31	17	5

1941	30	7	33	19	5
1942	16	34	25	16	3
1943	32	9	34	17	4
1944	33	4	32	23	4
1945	37	5	31	19	4

(Kaynak: Tezel, 1998:436)

Savaşın getirdiği ekonomik sıkıntılar memur, işçi ve köylüyü iyice yoksullaştırırken, yaşama koşullarını her geçen gün bozuyordu. Tevfik Çavdar, o günleri şöyle ifade etmiştir; (1995:370-371)

Dar gelirliliği diye kolaylıkla anılan bu grup insanların yaşam koşulları her geçen gün bozuluyordu. Bir çok gereksinimlerini karşılayamaz olmuşlardı. İyi ve dengeli beslenme bir yana karınlarının bile doyduğu kuşkuluydu. Verem, zafiyet, tifüs v.b. gibi hastalıklar kol geziyordu. O dönemde, ailelerde veremli birisi olmayan yok gibiydi. Dört yıllık bir süre içerisinde orta sınıftan sayılan bir ailenin çocuğu olan ben bile yakın çevremden üç kişinin öldüğünü görmüştüm.

I. 3. 5. Varlık Vergisi Öncesi Vergi Uygulamaları

Savaş devam ederken devlet harcamalarının finansmanında borçlanmaların yanında en önemli kaynak vergilerdi. Savunma ve devlet harcamalarının artmasına rağmen vergi artışı aynı oranda olmuyordu. 1942 yılında ulusal gelir 2.430 milyon TL civarında iken tahmini vergi geliri 338.1 milyon TL idi. Yani vergi gelirleri yaklaşık ulusal gelirin yüzde 13'ü kadardı.

TABLO 8

1942 Yılında Uygulanan Vergi Tipleri ve Gelirleri (Milyon TL)	
VERGİ	GELİR
Kazanç Vergisi	51.190
Hayvanlar Vergisi	28.100
Gümrük Vergisi	21.340
Muamele Vergisi	51.950
Dahili İstihlak Vergisi	60.407
Damga Vergisi	12.000
İnhisarlar Vergisi	60.405
Buhran Vergisi	22.000
Muvazene Vergisi	21.800
İhracattan Müdafaa Vergisi	9.000
Toplam	338.192

(Kaynak: Ökte, 1951:24)

Devlet savunma masraflarını karşılayabilmek için, yeni vergiler getirmiş varolan vergileri arttırmıştır. Arttırılan vergiler de genellikle tüketim vergileri olmuştur. Yetkin'e göre(1983:193); "17 Mayıs 1940'da kabul edilen Kazanç Vergisi'nin miktarı şekerden kilo başına 7 kuruş, çaydan kilo başına 25 kuruş, giyim eşyalarından %10, her tür taşımacılıkta % 25 oranında arttırılmıştı. 29 Mayıs 1941'de kabul edilen 4040 sayılı yasayla da tüm büyük ve küçük baş hayvanlar da vergiye tabi tutulmuştu".

TABLO 9

İkinci Dünya Savaşı'nda Milli Savunma'nın Finansmanı

İçin Uygulanan Vergiler ve Gelirleri (Milyon TL)

VERGİNİN ADI	1940	1941	1942	1943	1944
Hızmette buhran	16.236	18.028	23.033	34.802	38.802
Muvazene	20.236	22.262	27.984	39.825	42.681
Buğday Koruma	49.578	49.136	-	-	-
İhracattan Müdafaa	-	4.015	21.296	33.933	-
Girişten Müdafaa	-	-	-	-	80.130
Postadan Müdafaa	-	-	-	-	6.256
Binadan Müdafaa	2.227	2.868	-	-	-
Gümrük Çıkış	-	-	-	-	16.630
Tayyare resmi	2.102	2.564	3.262	4.676	5.893
Hava Kuvvet.Yardımları	13.473	15.064	17.998	24.303	26.237
Toprak Mahsulleri ver.	-	-	-	-	229.130

(Kaynak: Ökte, 1951:28)

Maliye Bakanlığı'nın oluşturduğu bir komisyon 12.12.1941 tarihli raporunda fevkalade kazançların vergilendirilmesi zorunluluğu vurgulanıyor ve gayrimenkullerin vergilendirilmesi öneriliyordu (Ökte,1951:44). Çünkü savaş yıllarında çekilen sıkıntılar içinde ticaret ve sanayi burjuvazisinin payı çok düşük oranda kalmış elde ettikleri olağanüstü karlar vergilendirilmemiştir. Vergilendirilenler ise genel vergi gelirlerinde çok az bir yer tutabilmiştir.

TABLO 10		
Vergilerin Gruplara Göre Dağılımı		
	Hizmet Erbabından Alınan	Diğer Gruplardan Alınan
Sene	Vergilerin yekünü	Vergilerin yekünü
1938	50.210	13.670
1940	68.271	27.344
1943	107.123	89.941

(Kaynak: Ökte, 1951:26)

Verginin yükünü ücretliler çekmişlerdir. Devletin en kolay ulaşabileceği kesim olması nedeniyle savaş boyunca vergi yükü ücretlilerin üzerinde kalmıştır.

Varlık Vergisi'nin gerekçelerinden bir tanesi olağanüstü kazanç elde edenleri vergilendirmektir. Ancak verginin uygulaması sırasında genellikle azınlıkların hedef alınması, azınlıklardan da üst gelir grubundan çok orta ve alt gelir gruplarını hedeflediği için kısa sürede zengin olanların yine vergiden kurtulmalarını sağlamıştır.

I. 4. Dünya'da ve Türkiye'de Varlık Vergisi Benzeri Uygulamalar

I.4.1. Çeşitli Ülkelerde Savaş Ekonomisi ve Alınan Önlemler

İkinci Dünya Savaşı bir ekonomik savaş olduğu kadar teknolojik savaş olarak da tanımlanabilir. Savaşı yürütebilmek ve kazanmak için her türlü teknolojik silaha sahip olabilmek ve onları hızlı bir şekilde üretebilmek, bunun için gerekli bir sanayi altyapısına ve ekonomik olanaklara sahip olabilmek ile mümkündür. ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği, Almanya gibi savaşan ülkelere bakıldığında en gelişmiş sanayiye sahip oldukları görülür.

Savaşın büyük boyutlara varan harcamaları Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa, İngiltere ve ABD için toplam 560 milyar Frank iken, bu rakam İkinci Dünya Savaşı'nın ilk iki yılında (1939-1941) Almanya için 175 milyar Mark, İngiltere için 5,1 milyar Sterlin ve ABD için ulusal gelirin (1942-1943) yarısıdır (Akbaş,1943:257).

Savaşa katılan ülkeler bütçelerinin yarısından fazlasını savaş sanayiine ayırmak zorunda kaldılar. Yıldız Sertel (1999:45) bu durumu şöyle açıklamıştır; "Bütün dünyanın 1868'de 46.000.000 dolar olan savaş harcamaları 1908'de 1.455.000 dolar iken 1932'de 31.516.000.000 dolara çıkması kapitalist devletlerin geçirdikleri bunalımlar içinde savaş için ne kadar büyük yatırımlara katlandıklarını göstermeye yeter".

Feridun Ergin, (1943: 160,163) İkinci Dünya Savaşı'nda ülkelerin savaş ekonomilerinin genel özelliklerini şöyle sıralamaktadır;

- 1-Savaşan ülkeler savaşın finansmanı sorunu çözmek için, normal gelirleri dışında olağanüstü gelirlere gereksinim duydular ve olağanüstü gelir elde etme yollarını çeşitlendirdiler. Bunun en gelişmiş biçimi vergiler oldu. Örneğin, 1914-1918'de genel masrafların İngiltere'de ancak yüzde 20'si, Almanya'da yüzde 13'ü ve Fransa'da yüzde 16'sı vergilerle karşılanırken, bu oran 1941'de Almanya için yüzde 50, İngiltere için yüzde 36 olmuştur.
- 2-Savaş sırasında stokların kullanılması, yenileştirme ve amortisman tekniklerinden vazgeçilmesi ve sermayenin doğrudan kullanımı sık rastlanan bir finansman tekniğiydi.
- 3-Bir başka önlemden zorunlu tasarrufların artırılıp gelir elde edilmesiydi. Bu amaçla çalışanların ödeme sırasında maaş ya da ücretlerinin bir kısmının sonradan ödenmek koşuluyla kesilmesi ya da bankalarda bloke edilen paranın savaş sonunda faizinin ödenmesi yoluyla, kullanımı gerçekleştirilmişti.
- 4-Devlet, işe sorunlarını çözmek, ulusal savunma ile kişisel gereksinimler arasında uyum sağlamak gibi amaçlarla "tüketime" müdahalede bulunabiliyordu.

5-Devlet, savaş malzemesinin üretimine öncelik verilmesi, sanayinin bu yönde kanalize olması, üretimde kullanılan emek gücünün istihdamı gibi konularda "üretim" müdahale edebiliyordu.

6-Devlet, askeri gereksinmelere öncelik tanınması nedeniyle, piyasada oluşan kıtlığın fiyatlara yansımaması için 'fiyatlara' müdahalede bulunabiliyordu.

7-Devlet, sermaye, para, kredi gibi ekonomik işleyişi yönlendiren etkenleri kontrol altında tutuyordu.

Alınan önlemlere rağmen tüm ülkelerde savaş sırasında fiyat artışları yaşandı. Tüm savaşan ülkelerde olağanüstü haksız kazançlar elde eden özel teşebbüs ortaya çıkmıştı. Ancak savaşan ülkeler aldıkları tedbirlerle bu haksız kazançları önlemeye çalıştılar. Türkiye'de savaş sırasında elde edilen haksız kazançları vergilendirip, bu gelirleri geri alabilmek için Varlık Vergisi'ni çıkardı. Savaşan diğer ülkelerde savaş ekonomileri benzeri özellikler göstermektedir.

a)İngiltere

İngiltere, tüm savaş boyunca ekonomiye her alanda müdahale ettiği halde 1938 yılı sıfır kabul edildiğinde, 1945'te tüketim maddelerindeki fiyat artışı ortalama yüzde 53'tü (Akar,1999:248).

İngiltere'nin savaş finansmanı sorununu ne şekilde çözdüğünü Akbay şöyle ifade etmektedir; (1943:299) "İngiltere, savaşın finansmanında büyük ölçüde vergiler ve borçlanmalardan yararlanmıştı. Örneğin, 1942-1943 bütçesinde toplam harcamalar 5,3 milyar sterlindi. Bunun 4,5 milyar sterlini savaş harcamalarına ayrılmıştı. 2,4 milyarı vergilerle, 2,1 milyar sterlini borçlanmalarla sağlanmıştı". İngiltere'de, savaş sırasında doğan aşırı kazançları vergilendirmeyi amaçlayan Aşırı Kazanç Vergisi'nden söz etmek gerekir. Bu verginin içeriğini Akar, (1999:250) "Aşırı

Kazanç Vergisi'nin oranı belirli bir tutardan sonrası için % 100'dü ancak bu vergiyle mükelleften alınan miktarın 1/ 5'i mükellefin bu parayı alet ve makinelerin onarım ve yenilenmesinde kullanması halinde iade edilecekti”.

b) Almanya

Hitler Almanya'sı 1933'ten itibaren, genel bütçesinin ¾'ünü silahlanmaya harcıyordu. Ordunun harcamaları için orta ve kısa vadeli borçlanma tahvilleri çıkarılmış, vergi oranları beş yılda 2.5 kat arttırılmıştı (Akar,1999:250). Üretimin silah sanayiine yönelmesi, silah sanayiini elinde tutan sermaye sahiplerine görülmemiş karlar sağlamıştır. Nazi rejimi içinde büyük sermaye her zamandan güçlü, daha zengin hale geldi.

Gelirin silahlanmaya ayrılmasına paralel olarak ücret ve maaşlar azaldı. Akar'ın belirttiğine göre; (1999:252) “1933'de 26 milyar RM'lık ücret ve maaş ödemeleri, silahlanma harcamalarının 13 katı iken, 1938'de 42.7 milyar RM olan ücret ve maaş ödemeleri aynı dönemdeki silahlanma harcamalarının ancak 2,5 katıydı”.

Diğer ülkelerin yaptığı gibi Almanya'da savaş finansmanını iç borçlanmalar ve vergi gelirleri ile çözmeye çalışmıştır. Akar'a göre (1999:252); “vergi gelirleri 1932'de 10,2 milyar RM iken, 1941-1942 de 92,3 milyar RM'a yükselmişti. Bu artış vergi oranlarının arttırılmasından kaynaklanmıştı. Örneğin gelir vergisi oranları savaşın hemen başında % 50 arttırılmış, şirket kazançları vergisi ise % 20 den % 40'a çıkarılmıştı”.

Almanya'da savaş sırasında yaşanan bir diğer gelişme de Yahudilerin sahip olduğu firmaların % 20 ile % 25 arasındaki bölümünün Alman ırkından olanlar tarafından satın alınması olmuştur (Akar,1999:252).

c)Diğer Ülkeler

Savaşa katılan veya katılmayan diğer bazı ülkelerde ekonomilerini savaşa uygun hale getirmişler, bunu yaparken de Türkiye'de olduğu gibi ya yeni vergiler getirmişler ya da varolan vergilerin oranlarını arttırmışlardır. Akar'ın belirttiği gibi (1999:253);

İsviçre'de, savaş nedeniyle konulan buhran vergisi daha geniş kapsamlı bir vergiyle değiştirilmişti. Bulgaristan'da sermayeleri en az 300 bin leva olanlardan sermaye vergisi alınmıştı. ABD'de,Federal Gelir Vergisi' kabul edilen muafiyet hadlerini yüzde 20 oranında daraltmış ve emek gelirleri, "gelir vergisi"nin yüzde 10'u derecesinde bir savunma vergisine tabi tutulmuştu. Japonya'da ise, 1940 yılında vergi sistemi yeniden gözden geçirilerek şahsi gelirler altı değişik vergiye tabi tutulmuş, ayrıca genel gelir üzerine de mürekkep bir vergi konulmuş, ayrıca kar ve sermayeyi matrah olarak alan bir şirketler vergisi oluşturulmuştu. Norveç'de kar haddi yüzde 5, Belçika ve Finlandiya'da yüzde 6 ile sınırlandırılmış. Kanada ve İsveç'te "fevkalade kazancın" yüzde 75-80'ne vergi konulmaktaydı. Ancak savaştan sonra tahsil edilen verginin % 20'si geri ödenecekti.

İtalya'daki savaş ile ilgili alınan önlemlerde benzer niteliklere sahiptir. Sertel (1999:54) bu ülkedeki uygulamaları şöyle belirtmektedir; "İtalya ise savaştan önce vasıtalı vergilere % 40 zam yaptı. İşçi ücretleri % 18 düşürüldü. Aynı zamanda zorunlu gereksinim maddelerinin fiyatı %20 nispetinde arttı. Savaşa ise bütün gelir vergilerine % 25 ile % 100 oranında zam yapıldı".

Ancak tüm bu ülkelerde savaş sırasında fevkalade kazançlar üzerinden alınan bu vergiler genel vergi gelirlerinin içinde küçük bir paya sahiptiler. Akar' a göre (1999:254) “İngiltere’de % 7, Kanada ve ABD’de % 6,7, Japonya’da % 18, İsveç’te % 19’u savaş dönemi kazançları olarak tahsil edilmişti”.

Neticede savaş sırasında her ülkede aşırı kazançların vergilendirilmesi yoluna gidilmiştir. Türkiye’de Varlık Vergisi’nin çıkarılmasındaki gerekçelerden bir tanesi de savaş sırasında elde edilen fevkalade kazançları vergilendirebilmektir. Bunun yanında bu vergi ile para arzını daraltmak, fiyatları düşürmek, bütçe açığını kapatmak gibi sonuçlar da beklenmekteydi.

I. 5. Türkiye’de Tarihsel Süreç İçinde Azınlık Politikaları *

Varlık Vergisi’nin uygulanmasının iyi anlaşılabilmesi için Osmanlı İmparatorluğu’nun son zamanları ile Türkiye Cumhuriyeti’nin 1923-1942 yılları arasında, azınlıklara karşı izledikleri politikaları genel hatlarıyla incelemeye çalışacağız.

I.5.1. Osmanlı İmparatorluğu’nun Azınlık Politikası *

Çok uluslu bir imparatorluk olan Osmanlı İmparatorluğu, kurduğu sistemle bünyesinde yer alan bir çok ulusla uzun bir süre uyum içinde yaşayabilmiştir. Osmanlı’nın ‘millet’ sistemini benimseyip, Osmanlı toplumunun dinsel cemaatlere göre bölünmesine ve milletin ya da dinsel cemaatin dışında, sınıfların kesinlikle yok sayılmasına dayanıyordu.

* Azınlık tabiri hukuksal statüden çok, Hristiyan unsurlar için galat-ı meşru olarak kullanıldı.

Gayrimüslim unsurlar neredeyse tam bir dinsel ve kültürel özerkliğe sahiptiler ve bu da, Osmanlı Devleti'nin onların işlerine karışmamasına ve gayrimüslim halkla herhangi bir çatışma çıkmamasını sağlıyordu. Hristiyan unsurlar, Fransız Devrimi'nin getirdiği özgürlük ve ulusçuluk akımının etkisiyle bağımsızlık savaşları vererek, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrıлып kendi bağımsız devletlerini kurmaya başlamışlardır.

Gayrimüslimlerin çıkardığı ayaklanmalar, emperyalist güçlere, Osmanlıların içişlerine karışma olanağı vermiş, hemen hemen her ulus veya din grubu belli devletlerce desteklenmiştir. Bu durum Hristiyan ahaliye bakış açısının da değişmesine neden olmuştur. Taner Akçam'a göre (1992:58) "azınlık grupların, emperyalist devletlerin yardımıyla ve kapitülasyonlarla kazandıkları ve müslüman*ahalinin sahip olmadığı bir takım ayrıcalıklara sahip olmaları ve her bir emperyalist devletin koruyuculuğunu yaptığı azınlık grup için durmadan yeni ayrıcalıklar talep etmesi, Hristiyan ahaliye karşı derin bir nefretin oluşmasına yolaçmıştır". Bu tepki Tanzimat Fermanı ile başlamış olmakla birlikte 1856 Islahat Fermanı ile doruk noktasına çıkmıştır. Fermanla "genel eşitlik" prensibinin benimsenmesi müslümanları hiç de memnun etmemiştir.

Bu tepkinin altında yatan diğer bir temel neden de müslümanların Osmanlı toplumu içindeki egemen konumlarını kaybetmeleriydi. Bu gelişmenin temel nedeni ise, emperyalist güçlerin kendileri ve Hristiyan unsurlar lehine ayrıcalık elde etmeleriydi. Konsolosluklar, kapitülasyonlar sonucu kendi ülke vatandaşları için elde edilmiş

ayrıcalıklardan, sadece kendi ülke vatandaşlarının değil, Osmanlı tebaası olan Hristiyanların da faydalanmalarını sağlıyorlardı. Bu ayrıcalıklardan yararlananlar, mahkemelerde yargılanmıyor, vergi ödemiyor ve ticaret yaptıkları zaman büyük vergi kolaylıkları elde ediyorlardı. Hristiyanların askerlik yapmamaları, buraya ayıracakları zamanı ticarete ayırıp daha da güçlenmelerine ve müslümanların tepkilerinin artmasına neden oluyordu.

Emperyalistlerle işbirliği yapan burjuvazinin iç çekirdeğini Rumlar ve Ermeniler oluşturuyordu. Bu iki cemaat Osmanlı ekonomik alanının özellikle de ticaret ve bankacılık alanına hakimdiler.

Rumların ve Ermenilerin, Osmanlı yönetim sistemi ile ilgili tutumlarını Feroz Ahmad (1996:29) şöyle saptamaktadır;

Ne Rumlar, ne de Ermeniler Osmanlı Devleti'ni kendi çıkarlarının temsilcileri olarak görüyorlardı. Bu olgu, 1908 sonrasındaki Meşrutiyet rejimi ile olan ilişkilerinde açıkça ortaya çıkar. Meşrutiyet'e karşı, milletlerin, kapitülasyonlar kadar kutsal tuttıkları geleneksel ayrıcalıkları uğrunda kararlı bir mücadele yürüttüler. Bu yüzden, kendi açılarından kolay anlaşılır nedenlerle, İttihatçıların kurmaya çalıştıkları milli ve merkezî devletlere karşı açıkça düşmanlık güttüler.

Osmanlı Yahudileri ise Rum ve Ermenilerin aksine dış emperyalist güçlerden ve kendi milliyetçi hareketleri olan Siyonizm'den hiç etkilenmemişlerdir.

1908'den sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, temel siyasi örgüt olarak ortaya çıktı, iktidarı ele almadıysa da hükümeti İttihatçı politikalar izlemeye zorladılar. İttihatçıların başlıca amacı, Osmanlı Devleti'nin yeniden tam egemenliğini kazanması,

güçlü bir devlet haline gelmesiydi. Bunu yapabilmek için de yabancıların ve onların gayrimüslim ortaklarının ayrıcalıklarına son vermek yolunu tercih etti. İttihatçılar hükümetin ve Meclis' in eşit hak ve görevler tanınan tüm insanları çoğulcu bir Osmanlı milleti içinde bir araya getirebileceğini ve birlik ve işbirliği içinde sorunların çözülebileceğini düşündüler.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908'den 1913'e kadar izlediği Osmanlıcılık politikasıyla gayrimüslimleri ve müslümanları bir arada tutup, devleti kurtarmayı amaçlıyordu. Bu politikayı izlerken de gayrimüslimlerle sorun çıkmamasına dikkat ediyordu. Hristiyan unsurların sorunlarını çözmeye, isteklerini yerine getirmeye çalışıyordu. Temsili hükümetin, bütün ayrılık unsurlarını ortadan kaldırarak çeşitli cemaatleri Osmanlı milleti içinde kaynaştıracağını umuyorlardı. Ancak yapılmaya çalışılan idari reformlar azınlıklar özellikle de Rumlar ve onların koruyucuları olan Avrupalı devletler tarafından başarısızlığa uğrattıldı. Çağlar Keyder (1995:86) bu durumu şöyle açıklamaktadır; "İttihatçıların Avrupa devlet anlayışına dayalı siyasal bir birim kurma çalışmaları, esinlendikleri Avrupalı devlet adamları tarafından engelleniyordu".

Dış politikada yaşanan olumsuz gelişmeler Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i ilhakıyla, Trablusgarp ve Balkan Savaşları İttihatçıları reformları terkedip, merkezi güçlendirmeye yöneltti.

Çağlar Keyder (1995:87) bu gelişmeyi şöyle açıklar: "Ermeni siyasi partilerinin İttihat ve Terakki' yi desteklemekten vazgeçmeleri, Ermeni sorununun

uluslar arası plana çıkarılmasının zorunluluğuna inanmaları; Rumların Venizelos' un "Megali İdea" sını desteklemeye başlamaları üzerine İttihat ve Terakki önderleri Türk milliyetçiliği politikasına doğru süratle yöneldiler".

İttihatçıların Türk Milliyetçiliği ile ilgili politikaları ilk önce ekonomi alanında ortaya çıkmıştır. Ekonomik ve siyasi bağımsızlığı sağlayabilmek, yabancıların ve gayrimüslimlerin ekonomideki üstünlüklerine son verebilmek amacıyla Müslüman-Türk unsurun ekonomik faaliyetlerin içine girmesine çalışıldı. Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi başta sanayi olmak üzere, bankacılık, ticaret, ulaşım, haberleşme v.b. gibi sektörlerin büyük bir çoğunluğu yabancıların ve gayrimüslimlerin elinde bulunmaktaydı.

TABLO 11					
Sanayi Kuruluşlarının Mutasarrıfları-Türk ve Gayrimüslim ⁶ Unsurlar Arasındaki Dağılımı (1915 yılı için)					
Sanayi Türü	Kuruluş Sayısı	Hükümet	Anonim Şirket	Türk-İslam	Gayrimüslim
Gıda Sanayii	75	1	8	8	58
Toprak Sanayii	17	1	5	3	8
Deri Sanayii	13	1	1	2	9
Ağaç Sanayii	24	-	-	4	20
Dokuma Sanayii	73	18	10	9	34
Kırtasiye Sanayii	51	1	-	15	35
Kimya Sanayii	11	-	4	1	7
TOPLAM	264	22	28	42	172

(Kaynak : Toprak, 1982:192)

İttihat ve Terakki'nin izlediği ekonomik politika olan 'Milli İktisat' çerçevesinde yerli sermayeyi teşvik için Haziran 1914'de Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkı-

rıldı. Bir ulusal burjuva yaratma amacıyla olan yönetim, Eylül 1914’de kapitülasyonları tek yönlü olarak kaldırdı. İttihatçılar izledikleri Milli İktisat politikası gereği müslüman Türkleri ekonominin içine sokabilmek için devlet ve hükümet olarak her türlü desteği verirken, yabancı şirketlere ait bazı yatırımları da millileştirmiştir. Milli İktisat politikasının gereği olarak gayrimüslim tüccar sıkı denetime tabi tutuldu. Bir kısmı spekülasyon ve istifçilikle suçlanarak cezalandırıldı. Müslüman-Türk tüccar ise piyasada ağırlığını arttırdı.

Gayrimüslimlerin sırf ticaret dışına atılmakla kalmadığı konusunda Erik Jan Zürcher (1998:184) şöyle demektedir; “Teşkilat-ı Mahsusa’nın içlerinden bir çoğunu ülke dışına sürgün eden bir terör saldırısına da maruz kalan Rum ve Ermeni girişimcileri idi. Sırf batı kıyı bölgesinden 130.000 Rum Yunanistan’a göçtü. Bunların şirketleri müslüman girişimcilere verildi”.

Netice de Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Hristiyan unsurlar, ekonomideki varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Eski ayrıcalıklı konumlarını kaybetmelerine rağmen ekonomik çalışmalarını devam ettirmişlerdir. İttihatçıların azınlıklara yönelik politikaları yalnızca ekonomik alanla sınırlı kalmamış, Ermeniler’in göç ettirilmesine kadar uzanmıştır.

İttihatçılar gayrimüslimleri yalnızca yabancı devletlerle işbirliği içinde olan, ülke kaynaklarını kendi lehine kullanan unsurlar olarak değil, aynı zamanda bürokrasinin geleneksel sınıf dengelerini yeniden kurmasını engelleyen emperyalizmin

içerdeki destekleri olarak görüyordu. Bunun içinde Türk-Müslüman ve Yahudilere öncelik tanımayı uygun gördü. Siyasi ve ekonomik politikasını bu temele göre şekillendirdi. İttihatçıların gayrimüslimlere yönelik politikası Keyder'e göre (1995:94);

Bürokrasi, pazar üzerinde siyasi hakimiyetini kurabilmiş olsa bile iktisat politikasını yürütürken güvenemediği Rum ve Ermeni burjuvazisiyle karşı karşıya gelmek zorunda kalacaktı. Böyle bir engelle karşılaşmamak için içsellığı nedeniyle-kayırlan Müslüman burjuvazinin, devlet sınıfının başlıca ve belki de tek iktisadi muhatabı düzeyine yükseltilmesi zorunluydu. Aksi takdirde bürokrasinin projesi başarıya ulaşamayacaktı.

Gayrimüslimlere yönelik bu politikadan en fazla zararı gören Ermeniler olacaktır. 1878 Berlin Antlaşması'na kadar devletle hiçbir sorunu olmayan bu kesim İngiltere ve Rusya'nın katkılarıyla 1890'dan itibaren Osmanlı Devleti için büyük bir sorun olmaya başladı. Bu sorun çeşitli şekillerde Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam etti. Birinci Dünya Savaşı'nda Ermenilerin bazılarının Rus ordusuna katılması, gönüllü Ermeni birliklerinin oluşturulması üzerine Osmanlı Devleti Ermenilerle ilgili bir takım tedbirler alır. Akçam'ın (1995:107) belirttiğine göre; "6 Eylül 1914'de Osmanlı hükümeti Ermenilerin kalabalık olduğu vilayetlere bir şifre tamim göndererek Ermeni siyasi parti başkanları ve elebaşlarının devamlı kontrol altında tutulması talimatını verir".

Bu arada Ermenilerin Türk köylerine saldırmaları ve Sarıkamış yenilgisi Ermenilere yönelik politikanın da sertleşmesine neden olur. Akçam'ın bildirdiğine göre (1995:108) "Şubat 1915'de verilen bir emirle ordudaki tüm Ermeni askerler silahsızlandırılır ve bunlardan işçi birlikleri kurulur. Van'daki Ermenilerin Ruslarla işbirliği yapması üzerine de bir çok vilayette tutuklamalar gerçekleştirilir. Ermenilere devlet görevinden el çektirilirken, seyahat yasağı konur".

Osmanlı Hükümeti bölgenin ve devletin güvenliğini sağlayabilmek için 27 Mayıs 1915'de bölgedeki Ermenilerin Suriye'ye göç ettirilmesi kararını alır. 1916 sonuna kadar bu zorunlu göç sırasında bir çok Ermeni, Türk ve Kürt hayatını kaybedecektir.

Ancak bu gelişme Ermeni sorununu daha da alevlendirecektir. Burada unutulmaması gereken nokta bu olay bir soykırım değildir. Savaş ortamının getirdiği olumsuz koşullar, temelleri daha önceden atılan etnik ve dini çatışmalar, ulaşım ve sağlık sorunları gibi bir çok neden bu gerçeğin içinde yer almaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve İttihatçıların iktidarının sona ermesi neticesinde Anadolu'daki gayrimüslimlerle ilgili sorun çok değişik bir yönde gelişmeye başladı.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Osmanlı İmparatorluğu tarafından kabul edilmesi ve bu antlaşmanın uygulamaya girmesi sürecinden itibaren özellikle Rum ve Ermeniler işgalci güçlerle açık bir işbirliği içine girdiler, İttihatçıların kendilerine karşı izledikleri politikanın öcünü almaya çalıştılar.

Ege Bölgesi, Karadeniz ve Doğu Trakya'da Rumlar özellikle İzmir'in işgalinden sonra giriştikleri eylemlerle birlikte birçok Türk hayatını kaybederken 80.000 dolayında Türk başka bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Ermeniler ise özellikle Çukurova bölgesinde Fransızlarla işbirliği içinde 'Ermeni İntikam Alayları' kurup bölgedeki Türklere yönelik saldırılar başlattılar.

Rum ve Ermeni gayrimüslim unsurların bu tür davranışlarına karşı Anadolu'da yaşayan Türkler "Müdafaa-i Hukuk" dernekleri oluşturup Ulusal Mücadele ve yaşam haklarını koruyabilmek için ilk adımı attılar. Atatürk'ün önderliğinde, emperyalizme karşı girişilen Ulusal Bağımsızlık Savaşı içinde Ermeni ve Rumlara ait bu tür örgütlenme ve düşüncelerin de engellenmesi gerçekleştirilmiştir.

I. 5. 2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Azınlık Politikası

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılmasından sonra Anadolu'nun etnik yapısı tamamen değişti. Savaşların getirdiği insan kayıpları ve göçler bu değişimin en başta gelen sebepleridir. Keyder'in (1995:112) belirttiğine göre; " müslüman nüfusun yüzde 18'i 1914-1922 arasında ölmüştür.1925'e gelindiğinde gayrimüslimlerin 1/8'i Türkiye'de kalmış, I.Dünya Savaşı'ndan önce ülkede yaşayan her beş kişiden biri gayrimüslim iken, savaştan sonra bu oran 1/40'a inmiştir". Türkiye'de yaşayan azınlıkların topluca ülkeden ayrılmasına neden olan süreçlerden biri de Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleştirilen "Mübadele" süreci olacaktır. Bu olay her iki devletin de bir ulus-devlet yaratma çabası olarak görülebilir. Bu nüfus değişimi sırasında 1.200.000 Rum Anadolu'dan Yunanistan'a, 400.000 civarı Türk' de Yunanistan'dan Anadolu'ya göç ettirilmiştir. ²

Ayhan Aktar, (2000:22) bu gelişmeyi şöyle değerlendirmektedir; "1923 yılında Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ve Yunanistan'ın ve Türkiye'nin azınlık nüfuslarından arındırılmasıyla iki ülke de demografik açıdan bir "saflaştırma ve

² Rakamlar Ayhan Aktar'ın " Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları" adlı kitabı s.17'den aktarılmıştır.

homojenleşme” sürecine girmiştir. Mübadele sayesinde, Türkiye ve Yunanistan büyük ölçüde kendi azınlıklarından kurtulmuşlardır”.

1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre Türkiye'nin nüfusu 13,6 milyondur. Bu sayıya göre 119.822 Rumca konuşan, 64,475 Ermenice konuşan, 68,900 Yahudice konuşan nüfus vardı. Gayrimüslimler nüfusun sadece yüzde 2,6'sı idi (Dündar, 1999:157). Ulusal Bağımsızlık Savaşı'mızdan sonra imzalanan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna temel olan Lozan Barış Antlaşması'nda, Türkiye'de kalan azınlıkların hakları antlaşmanın 38. 39. 40. 41. 42. ve 44. maddeleri gereğince hukuk güvencesi altına alınmış, dini ve kültürel konularda onlara birtakım ayrıcalıklar tanınmıştır. Bu hakları şöyledir;*

- 1-Milliyet, din, soy ya da din ayrımı olmaksızın yaşama ve özgürlük hakkı. (Madde38-1)
- 2-İnancına, dinine, mezhebine karışılmaması. (Madde 38-2)
- 3-Dolaşım ve göç etme konusunda bütün Türk uyruklarına uygulanan özgürlük hakkı. (Madde 38-3)
- 4-Müslümanların yararlandığı aynı medeni ve siyasi haklardan yararlanma hakkı. (Madde 39-1)
- 5-Din ayrımı gözetilmeksizin yasa önünde eşitlik hakkı. (Madde 39-2)
- 6-Din, inanç ya da mezhep farkının ayrımcılığa yolaçmaması. (Madde 39-3)
- 7-Gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde istediği bir dili kullanma. (Madde 39-4)
- 8-Mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanma hakkı. (Madde 39-5)
- 9-Giderlerini ödeyerek her türlü kurum (okul, vakıf v.b.) kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini kullanmak ve ayinlerini yapmak konusunda eşit haklar. (Madde 40)

* Metin tarafımızdan kısaltılmış ve sadeleştirilmiştir.

10-Önemli bir oranda oturdukları il ve ilçelerde anadillerinde öğretim yapabilmeleri için çeşitli bütçelerden (devlet, belediye) hakkaniyetle uygun pay alma hakkı. (Madde 41-1, 2)

11-Aile ve kişi statüleri konusunda gelenek ve göreneklere saygı. (Madde 42-1)

12-İnançlarına aykırı davranışta bulunmaya ve hafta tatilinde resmi işlemleri yerine getirmeye zorlanmama. (Madde-43)

44.maddenin 1. bendi gereği gayrimüslimlerin hakları uluslar arası garanti altına alınmıştır (Soysal 1989:85,87).

Görüldüğü gibi Türkiye’de kalan azınlıkların hakları tek tek tespit edilip tanınmış ve uluslar arası güvence altına alınmıştır.Bundan daha önemlisi ilk kez bu anlaşma ile Türkiye’de Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler azınlık olarak tanımlanıyordular.

Türkiye Cumhuriyeti’nin azınlık politikasının daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Atatürk’ün milliyetçilik ve millet anlayışlarının ortaya çıkarılması ve bu anlayış içinde Türkiye’deki azınlıklara yönelik politikanın bu anlayışlar çerçevesinde açıklanması gerekmektedir.

Atatürk milliyetçiliğinin ideolojisi ulusal devleti kullanarak bir ulus oluşturmaktır. Bütün milliyetçilik ideolojileri gibi, bu yeni toplumsal birimin dayanışma içinde olacak biçimde türdeş (homojen) olması amaçlanmıştır. Atatürk, hem sınıfsal, hem de etnik açıdan bölünmez bir blok oluşturmak istemiştir (Oran,1997:207).

Atatürk milliyetçiliği ırka dayalı olmayan hukuki ve kültürel özellikleri daha ağır basan, ırkı, dini, irredentizmi, şovenliği hedeflemeyen dışlayıcı değil kapsayıcı özellikleri ön plana çıkan bir milliyetçilik anlayışıdır. Avrupa’nın birçok ülkesinde aynı

dönemde ırkçı rejimler ön plana çıktığı halde, Atatürk 'ortak kültür' ü temel almıştır. Atatürk milliyetçiliğindeki bu kapsayıcı, hukuki ve kültürel yaklaşım 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda göze çarpmaktadır. Vatandaşlıkla ilgili 88. madde şöyledir: "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur" (Tanör, 1998:309).

Cumhuriyetin kuruluş döneminde kurgulanan ve yeniden inşa edilen Türk vatandaşı kimliği içinde "çağdaşlık" ve "vatanseverlik" iki temel unsur olarak ortaya konmuştur. Cumhuriyet' in yeni bir ulus yaratma, yeni bir kültür yaratma ve yeni bir vatandaş yaratma amaçları iç içe girmiştir. Temel olarak paylaşılan ortak bir milli kültür ve kimlik inşa etmek sağlam bir vatandaşlık kurumu oluşturmanın da önkoşulu olarak algılanmıştır (Ünsal, 1998:176). Atatürk'ün azınlıklara bakış açısı da şöyledir; "bugün içimizde bulunan Hristiyan, Musevi vatandaşlar, mukadderat ve tálíhlerini Türk milliyetine ve vicdani arzularıyla bağlandıktan sonra kendilerine yan gözle yabancı nazarıyla bakılmak, medeni Türk milletinin asil ahlakından beklenebilir mi?" (İnan, 1969:18).

Atatürk'ün millet anlayışına bakmak gerekirse kültürel millet anlayışını benimsediğini görürüz;

Zengin bir hatıra mirasını sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda müşterek arzu muvafakatte samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden meydana gelen cemiyete millet namı verilir. Bu tarif tetkik olunursa, bir milleti teşkil eden insanların rabitalarındaki kıymet, kuvvet ve vicdan hürriyetleriyle insani hisse gösterilen riayet kendiliğinden anlaşılır. Gerçekten, maziden müşterek zafer ve yeis mirası istikbalde gerçekleştirilecek aynı program, beraber sevinmiş olmak,

beraber aynı ümitleri beslemiş olmak, bunlar elbette bugünün medeni zihniyetinde, diğer her türlü şartların üstünde mana ve şümül alır (İnan, 1969:25).

Millet anlayışında siyasal sadakat esastır, ırk önemli değildir.

Milliyetçilik ve milli kimlik sorunlarının CHP tüzük ve programlarına ne şekilde yansıdığını da Taha Parla (1992:19,51) şöyle ifade etmiştir;

1927 tarihli CHP Nizamnamesi, CHP'yi "Cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi siyasi bir cemiyet olarak" tanımlamakta(madde 1) ve "vatandaşlar arasında en kavi rabitanın dil birliği, fikir birliği olduğuna kani olarak Türk dilini ve Türk kültürünü bihakkın tamim ve inkişaf ettirmeyi" temel ilke olarak kabul etmektedir. (Madde 5)

1931 programı milleti dil, kültür ve mefkure birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyet" olarak tanımlamıştır. (Madde 2)

1935 programında "ulus, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurttaşlardan meydana gelen siyasal ve sosyal bütündür" şeklinde tanımlanmıştır. (Madde 2)

1931 ve 1935 programlarında milliyetçilik ilkesi açıklanırken, "fırka terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmînel temas ve münasebetlerde bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber, Türk içtimai heyetinin hususi seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmayı esas sayar".

CHP programlarında millet ve milliyetçilik anlayışı, başka milletlerle ilişkiler bakımından şovenizm, yayılmacılık ve saldırganlıktan uzak, barışçı ve insancıl bir anlayış göze çarpmaktadır.

Azınlık politikası ile ilgili olmak üzerede CHP'nin millet ve milliyetçilik anlayışı etnik ya da ırksal unsurları öngörmeyen kültür, ülkü ve kimlik ortaklığına dayanan subjektif millet anlayışıdır.

Türkiye’de yaşayan azınlıklar Cumhuriyet’le tam anlamıyla bütünleşebilmek düşüncesiyle Lozan Antlaşması’nın 42. maddesi ile elde ettikleri ve uluslararası garanti altına alınan, bir etnik ve dini cemaatin üyesi olmanın getirdiği ayrıcalıklarından kendi istekleri ile 27 Kasım 1925 tarihinde vazgeçmişlerdir (Aktar, 1996:9).

Cumhuriyet yönetimi azınlıklarla bağlantılı olmak üzere 17 Şubat 1926’da Türk Medeni Kanunu’nu kabul edip, seküler bir yönetim tarzını ve hukuk sistemini yerleştirmeye çalışmış, bir yandan da azınlıklarında özel hayatlarıyla ilgili düzenleme yapma yetkisini kendi denetimi altına alıp, bu yolla yabancı devletlerin iç işlerine karışmasının önüne de geçebilmiştir. Cumhuriyet anayasası bütün vatandaşların ırk, din farkı olmaksızın eşit olmasını öngörüyordu. Azınlıklara da askerlik yapma hakkı tanınmıştı, hiçbir özel vergileri yoktu. Fakat orduda subay olamıyorlardı, askeri okullar onlara kapalıydı (Levi,1996:206).

Cumhuriyet yönetimi azınlıklarla bütünleşmeye, onlarla ortak noktalarda buluşmaya çalışmıştır. Yahudilerle ilgili olmak üzere Levi (1996:213) bu durumu şöyle ifade etmektedir; “Almanya Yahudileri ayırmak ve kovmak isterken, Türkiye kendi Yahudilerini Türkleştirmek istiyor ve yabancı Yahudilere kucak açıyordu”.

1934 yılının Haziran ve Temmuz aylarında Trakya’da Edirne ve Kırklareli’ de Yahudilere yönelik saldırılar olmuş, evleri taşlanmıştır. Ancak olayları hükümet kontrol altına alıp suçluları cezalandırmıştır. Bu olayla ilgili olmak üzere

Haluk Karabatak (1996:146); “hükümet olayları asker göndererek kontrol altına almış, üç bin kadar Yahudi İstanbul’a gelmiştir”, demektedir.

Azınlıkları rahatsız eden bir diğer olay da, askerlik hizmetlerini bitirmiş ve ihtiyata ayrılmış yirmi sınıf vatandaşı bir kere daha silah altına almasıdır. 1941 yılının Mayıs ayında silah altına alınan ve kamuoyunda “Yirmi Kur’a” olarak anılan bu askerlerin büyük çoğunluğunu azınlıklar oluşturmuştur. Bu kişiler Nafia Bakanlığı’na bağlı olmak üzere inşaat işlerinde istihdam edilmişlerdir. Bali’ye göre (1998:179); “silah altına alınan gayrimüslimler beş bin kişilik kamplarda ikamet ettirildiler, kazma ve kürekler inşaat işlerinde çalıştırılan askerlere çalışma alanına varıldığında dağıtılıp, akşamları kışlaya dönüldüğünde toplanırdı”. Bu uygulama Temmuz 1942’de son buldu.

Türkiye Cumhuriyeti ‘nin azınlıklara bakış açısı ırkçı, şoven yaklaşımlardan çok günün getirdiği askeri güvenlik ile ilgili gelişmelerden kaynaklanmıştır.

II. BÖLÜM. VARLIK VERGİSİ KANUNU VE UYGULAMASI

II.1. Varlık Vergisi'nin Hazırlık Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı'na girmemiş olmakla beraber savaşın getirdiği özellikle ekonomik sıkıntılarla çok uzun bir süre uğraşmak zorunda kaldı. Devlet, bu ekonomik sıkıntılardan kurtulabilmek için olağanüstü tedbirlere başvurmak zorunda kaldı. 1.300.000 erkek nüfusun askere alınması, (Baykara,1991:160) üretimin düşmesine ve tüketim ihtiyaçlarının artmasına neden oldu.

Bu savaşın getirdiği sıkıntılar devleti yeni ekonomik tedbirler almaya yöneltti. Bu tedbirlerden ilki 18 Ocak 1940'da çıkarılan Milli Korunma Kanunu oldu. Ancak bu kanun ile istenilen sonuç elde edilemedi. Savaş nedeniyle artan devlet masrafları ve temel malların kıtlığıyla fiyatlar yükseldi. İstanbul'da tacirler, simsarlar, bayiler büyük servetler yapıyordu. Modern ve etkili bir vergi sisteminin yokluğu dolayısıyla bu servetler vergilendirme dışı kalıyordu (Lewis,1988:296). Maliye Bakanlığı tedavüldeki para miktarını azaltabilmek için olağanüstü bir vergiyle piyasa fazlası bu parayı piyasadan çekmeyi düşündü. Tedavüldeki para miktarı 1939 yılında 281 milyon iken 1942 yılında 734 milyona ulaştı (Baydar,1978:74-78). Bu amaçla, Gelirler Genel Müdürlüğü 6 Ekim 1941 tarihli bir yazıyı İstanbul Defterdarlığı'na gönderdi. Bu yazıda İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye dışındaki devletlerin harp masraflarının yüksek oranda alınan vergilerle karşılandığı belirtilerek, mevcut vergi sisteminde değişiklik yapılmasının zaruri olduğu beyan ediliyordu. Ayrıca aşırı kazanç sağlayanlardan yüksek bir vergi alınması için bir komisyon kurulup derhal çalışmalara başlanması istenmekteydi. Genel Müdürlüğün isteği doğrultusunda İstanbul'da Maliye

Müfettişi Faik Ökte'nin başkanlığında bir komisyon kuruldu. Komisyonun hazırladığı iki rapor Bakanlık tarafından olumlu karşılanmadı (Ökte,1951:43-44).

Bu arada basında da aşırı kazançların vergilendirilmesi yolunda yazılar da sıklıkla görülmeye başlandı. Zekeriya Sertel;¹ “Devlet Yeni Gelir Kaynaklarını Nerede Aramalıdır?” başlıklı makalesinde çeşitli ülkelerdeki uygulamalardan örnekler vermekte ve “devletin yeni gelir kaynakları ararken takip edeceği prensip hayat seviyesi alçalan mahdut gelirlili halkı ve memur sınıfı tazyik eden ve hayatı pahalılaştıracak yollardan kaçınma, bilakis anormal vaziyetin doğurduğu fazla servetleri yakalamak olmalıdır” demektedir. 17 Mayıs 1942 tarihli Vatan gazetesinde Ahmet Emin Yalman,² harp zenginlerini belirlenmesinde alışıl gelmiş yöntemlerin değil, fevkalade yöntemlerin uygulanmasını istedi. Daha da ileri giden Tan gazetesi sahibi Zekeriya Sertel, 10 Haziran 1942 tarihli gazetede “Fevkalade Kazançlar *Kanun Niçin Çıkarılmıyor?” başlıklı makaleyi kaleme aldı.

Refik Saydam'ın ani ölümü üzerine Başbakanlığa getirilen Şükrü Saraçoğlu İstanbul Defterdarlığı'na Faik Ökte'yi tayin etti. Saraçoğlu hükümeti gizli kaydıyla defterdarlıklara bir genelge göndererek, fevkalade kazanç sağlayanların tespit edilmesini istiyordu (Akar,1999:63).

Eylül 1942 başlarında CHP grubunda ve TBMM'nde fevkalade kazançların vergilendirilmesi konusunda görüşmeler devam ederken, 12 Eylül 1942 de defterdarlıklara gönderilen ve azınlıkların mal varlıklarının tespit edilerek bir cetvelde

¹ Zekeriya Sertel, “Devlet Yeni Gelir Kaynaklarını Nerede Aramalıdır?”, Tan, (15.4.1942)

² Ahmet Emin Yalman, “İyi Bir Frene Lüzum Var”, Vatan, (29.5.1942)

gösterilmesini bildiren genelgesi doğrultusunda yapılan çalışmalarda “harp zamanında fevkalade kazanç sahibi olanlar” dört kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlar M (Müslüman), G (Gayrimüslim), D (Dönme) ve E (Ecnebi) gruplarıdır. Bunlardan M grubu, yalnızca müslüman tüccarları kapsamaktadır. G grubu, ise ülkede yaşayan etnik, dini karakterini koruyan ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Ermeni, Rüm ve Musevi vatandaşları kapsamaktadır. D grubu, geçmişte azınlıklar ya da başka bir ulusun vatandaşları arasında müslümanlığı kabul etmiş vatandaşlardır. E grubu, Türkiye’de ticari ve kültürel faaliyet gösteren ecnebi uyruklu kimselerdir. Genelde bütün grupların, özelde ise azınlıkların saptanması ve mal varlıklarının ortaya çıkarılması için yapılan çalışmalarda vergi dairelerinin tek tek kişilerin isim, adres ve mal varlıklarını listeledikleri ancak mal varlıklarının tahmininde ciddi yanlışlıklara düştüğü görülmektedir (Ökte,1951:48).

Faik Ökte’nin belirttiğine göre bu listelerin hazırlanmasında fevkalade sınıftaki mükelleflerin tespiti sırasında Ziraat, İş, Merkez Bankası gibi bankalardan alınan imzasız ve tasdiksiz malumat her mükellef için açılan fişlerde ayrı ayrı tespit edilmiştir, fişlere, emniyetten, partiden hususi menbalardan alınan malumat da işlenmiştir (Ökte,1951:72).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1942’de T.B.M.M.’nin yeni toplantı dönemini açarken, vurguncu tüccardan şikayet ederek; “Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski bataklık çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metayı yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük fırsat sanan ve hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı

belli olmayan birkaç politikacı, büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadır”,³ şeklinde konuşarak sorunu dile getirmiştir.

CHP grup toplantısında adına ‘Varlık Vergisi’ denen yeni bir tür vergiyi öngören tasarının hazırlanmasında başlıca şu düşünce etken olmuştur. Ülkemizde henüz gelir vergisi uygulanmamaktadır. Kazanç vergisi de adaleti sağlayamamaktadır. Dolayısıyla mevcut yasalar, savaş ve haksız kazanç edinme nedeniyle elde edilen kazançlar vergilendirilmemektedir. Bundan ötürü özellikle azınlık durumundaki vatandaşların büyük servetler elde ettikleri görülmektedir. Bu düşünce tasarının gerekçesine şöyle yansımıştır;⁴

Gelir ve varlık sahiplerinin varlıkları ve olağanüstü kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere olağanüstü bir yükümlülük getirilmektedir. Vergi, kazanç ve gelir sahiplerini ve daha çok iktisat şartlarının darlığından doğan güçlükleri istismar ederek, yüksek kazançlar elde ettikleri halde, kazançları ile orantılı derecede vergi vermeyenlere yönelik bulunmaktadır.

Tasarının CHP grubunda görüşülmesi sırasında Başbakan Şükrü Saraçoğlu, amacı daha açık olarak dile getirerek şöyle demişti; “Bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz” (Turan,1999:159). Yusuf Kemal Tengirşenk, Ali Rana Tarhan, Muhittin Baha Pars, Refik Şevket İnce’de girişimi şu düşünce ile desteklemiştir; “Hukuk, toplum yaşamının gereklerini düzenlemelidir”. Tengirşenk

³ TBMM ZC, C:28, D:6, İç:4, (01.11.1942)

⁴ TBMM ZC, C:28, D:6, İç:4, s.4, (11.11.1942)

bunu şöyle belirtmiştir; “Servet toplumsal bir olaydır. Buna göre toplum yoksul olunca, serveti onun emrine vermek yerindedir” (Turan,1999:159).

Varlık Vergisi Kanun tasarısının mimarı Başbakan Şükrü Saraçoğlu olmakla beraber tasarının hazırlanmasında Maliye Bakanı Fuat Ağralı, Müsteşar Esat Tekeli, Teftiş Kurulu Reisi Şevket Adalan’ da bulundu. Varlık Vergisi Kanun Tasarısı, 9 Kasım 1942 tarih ve 6/4067 sayı ile Meclis’ e sevk edildi.

II. 2. Varlık Vergisi Kanunu’nun Çıkarılması

Hükümet bu kanun tasarısı ile ülke genelinde 114.368 mükelleften 465 milyon lira toplamayı tasarlıyordu. Yasa tasarısı Meclis’e geldiğinde hemen o gün geçici komisyona sunulmuş, komisyon da bütün gece çalışarak metne son şeklini vermiştir. Tasarı, Meclis Başkanı Şemsettin Günaltay başkanlığında 11 Kasım 1942’de toplanan T.B.M.M.’nde görüşülmeye başlandı. İstanbul mebusu Ali Rana Tarhan, Manisa mebusu Refik Şevket İnce, Bursa mebusu Muhiddin Baha Pars, Antalya mebusu Rasih Kaplan kanun tasarısı hakkında hükümeti destekleyen konuşmalar yaptılar. İstanbul mebusu Kazım Karabekir bu vergiyi servet sahibi olanlar değil, aşırı kazanç sahibi olanların vereceğinden kanunun adının ‘Aşırı Kazanç Vergisi’ olarak değiştirilmesini istediye de bu teklifi reddedildi.⁵

Başbakan Şükrü Saraçoğlu, TBMM’nde yaptığı konuşmada Varlık Vergisi’nin amaçlarını şöyle açıklamaktaydı;

Arkadaşlar;

Alelumum eşya fiyatlarının bugünkü delice artışında filvaki istihsal azlığının, ithalat noksanının, yanlış tedbirlerin, bilhassa doymak bilmeyen hırsın ve

⁵ TBMM ZC, C:28, D:6, İç:4, İnikat:3, (11.11.1942)

ihitkarın geniş hisseleri vardır. Fakat bütün bunların tesiri kadar diğer bir vakta vardır ki o da tedavüldeki Türk parasının mütemadiyen artması ve 700 milyona çok yaklaşmış olmasıdır. Bu iş için tek yol tedavüle çıkan paranın bir kısmını vergi olarak geri çekmekten ibarettir ve bu geri alış başlıca harp yıllarında çok para kazanmış olanlardan yapılmalıdır ve yalnız bir defaya mahsus olmak üzere alınmalıdır. Bu mülahazalara binaen bu iş için bir kanun layihası hazırlamak zaruretini duyduk. Uzun tetkiklerden sonra hazırlanan bu kanun layihası başlıca üç matrahtan para toplayacaktır. Bu matrahlar sırasıyla şunlardır; Tüccarlar, emlak ve akar sahipleri, büyük çiftçilerdir.

Harp yıllarında en çok parayı tüccarlar kazandığı için varlık vergisinin en büyük yükünü bittabi onlar taşıyacaktır. Esasen nevilere, sınıflara ve zümrelere ayrılmış bulunan ve verdikleri vergi ve yaptıkları iş malum olan bu sınıf mensupları hakkında kazandıkları paraların komisyonca takdir edilen bir kısmını vergi olarak istemekte tereddüt duymuyoruz. Beş yüz liradan aşağı bir mükellefiyet teklif etmemiş olduğumuza göre fakirleri ve zayıfları bu vergiden muaf tutmaktayız. Bu vergi için ikinci matrahımız hanlar, hamamlar, apartmanlardır. Bunların sahipleri bu vergi ile mükellef kılınmıştır. Yalnız aldıkları senelik kira yekunu 2.500 lirayı tecavüz etmezse bunlar için bir mükellefiyet yoktur. Fakat bu miktarı geçiyorsa bunlar komisyonlarca tayin edilen parayı ödemeğe mecburdurlar. Üçüncü matrah büyük çiftçilerdir. Büyük çiftçiden kasıt 500 lirayı hiçbir işine hanel getirmeden verebilecek çiftçidir. Bunlar mükelleftir ve bu mükellefiyet hiçbir zaman bir çiftçinin varlığının yüzde beşini tecavüz edemeyecektir. Verginin şahıslara göre miktarını altışar kişilik komisyonlar tespit edeceklerdir. Bu komisyonlara vali ve kaymakamlar riyaset edecek, defterdar yeya mal müdürleri de Maliye'yi temsil edecekler, diğer dört aza halk tarafından intihap edilmiş olan belediye, ticaret odası veya ziraat odası azaları meyanından seçilecektir. Bu komisyonların verdiği kararlar kati ve nihaidir. Bu verginin tespiti ve tahsili için zaman geniş olarak bırakılmamıştır. Çünkü bu işi, para kuvvetiyle suistimallere yol açmasından ve her çeşit tezvıratın korumak yolunu tutmayı hayırlı bulduk. Onun için zamanı dar tuttuk. Bu sebeplerle vergini tespiti için ve ilanı için 15 gün koyduk. Bunu takip eden 15 gün içinde tahsili şart koyduk. Bu müddeti takip eden birinci haftada % 1 fazlasıyla, ikinci haftada ise % 2 fazlasıyla tahsili şart koştuk. Parayı vermeyenler için bir taraftan Tahsil-i Emval Kanunu'nu harekete geçirmekle beraber diğer taraftan mükellefleri amele teşkilatına göndermeyi hem işçi tedarikini hem de para tahsilini kolaylaştırıcı müeyyideler addettik. Bu kanun ile takip ettiğimiz hedef tedavüldeki paraları azaltmak ve memleket ihtiyaçlarımıza karşılık hazırlamaktır. Bu böyle olmakla beraber bu kanunun

tabikatından, Türk parasının kıymetlenmesi, muhtekirler üzerinde toplanan halk buğzunun silinmesi, vergileri önlemek için bizzarure satışa çıkarılacak malların fiyatlarında bir itidal husule getirmesi gibi tali faydaların tahassül etmesi de imkan haricinde addedilemez.⁶

Varlık Vergisi Kanunu, TBMM'nde yapılan oturuma katılan 350 milletvekilinin oy birliği ile kabul edildi. Oylamaya katılmayan 76 milletvekili arasında Falih Rıfkı Atay, Tayfur Sökmen, Fethi Okyar, Reşat Nuri Güntekin, Hüseyin Cahid Yalçın, İbrahim Tali Öngören, Celal Bayar, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hasan Reşit Tankut, Ahmet İhsan Tokgöz, Damar Arıkoğlu gibi isimler mevcuttu.

Kanun, 12 Kasım 1942 de 5255 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna ek olarak 17 Eylül 1943'de 4501 Sayılı Kanun yayınlanmış olup, bununla seyyarlar ve hizmet erbabının vergi borçları af edilmiştir.⁷ 15 Mart 1944'de ise 4530 Sayılı Kanunla, neşri tarihine kadar tahsil edilmeyen bilumum Varlık Vergisi bakayasının terkinini sağlamıştır.⁸ Bunlarla ilgili açıklamalar ilgili bölümlerde yapılacaktır.

II. 3. Varlık Vergisi Kanunu'nun Hükümleri

Varlık Vergisi Hakkında Kanun⁹

1. Verginin Mevzuu

Madde 1-Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere "Varlık Vergisi" adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.

Madde 2-Varlık Vergisi aşağıda yazılı zümrelere dahil olan hakiki ve hükmi şahıslardan alınır.

A-2395 ve 2728 sayılı kanunlarla ek ve tadilleri mucibince mükellef bulunanlar;

⁶ TBMM ZC, C:28, D:6, İç:4, İnikat:3, (11.11.1942)

⁷ TBMM ZC, C:5, D:7, İç:F, İnikat :56, (17.9.1943)

⁸ TBMM ZC, C:8, D:7, İç:1, İnikat :29, (15.3.1944)

⁹ TBMM ZC, C:28, D:6, İç:4, İnikat:3, (11.11.1942)

B-Büyük çiftçiler (Büyük çiftçiden maksat, işinin idaresine ve vüsatine hâlel getirmeksizin bu mükellefiyeti ifa edebilecekleri bu kanunda yazılı komisyonlarca tespit edilenlerdir.);

C-Uhdelerinde bulunan binaların ve hisseli ise hissedarlarının hisselerine düşen bir yıllık gayrisafi iradı yekünü 2 500 liradan ve arsalarının vergide mukayyet kıymetleri 5 000 liradan yukarı bulunan ve bu miktarların tenzilinden sonra mütebaki irat ve kıymetlerle bu vergiyi verebileceği kararlaştırılanlar;

D-1939 senesinden beri 2395 ve 2728 sayılı kanunlar mucibince vergiye tabi bir iş ve teşebbüsle uğraştığı halde bu kanunun neşri tarihinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulunanlar,

E-Meslekleri tacir, komisyoncu, tellal veya simsar olmadığı halde 1939 senesinden beri velev bir defaya münhasır olsa bile ticari muamelelere tavassut ederek komisyon veyahut tavassut mukabili olarak her ne nam ile olursa olsun para veya ayniyat almış olanlar;

Madde 3-İkinci maddede yazılı mükellefiyet zümrelerinden iki veya daha ziyadesine dahil olanlar bu zümrelerin her birinde ayrı ayrı mükellef tutulurlar.

Umumi, mülhak ve hususi bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3569 numaralı kanuna tabi müesseselerden tahsisat maaş ve ücret alanlarla kadroya müsteniden yevmiye ile istihdam edilenler yalnız bu maaş, tahsisat, ücret ve yevmiyelerinden dolayı ikinci maddenin A fıkrasındaki mükellefiyete tabi değildirler.

Madde 4-1837 sayılı Bina vergisi kanununun 3 ncü ve 1883 sayılı Arazi Vergisi Kanununun 2 nci maddesinde sayılı bina ve arsa sahipleri, ikinci maddenin (C) fıkrasında yazılı mükellefiyetten muaf tutulur.

Madde 5-Vergi, hakiki ve hükmi şahıslar namlarına tarholunur ve eshamlı ve eshamsız şirketlerde hisseye bakılmaksızın şirketlerin menkul ve gayrimenkul varlığının tamamı üzerinden alınır.

2-Verginin Miktarı

Madde 6-Yedinci maddede yazılı komisyonlar, ikinci maddede yazılı mükelleflerin mükellefiyet derecelerini, her mükellef namına 1941 yılında ve ticaretini terk, devir veya tasfiye etmiş olanlar için terk, devir veya tasfiyeye takaddüm eden son yılda tarhedilmiş veya tahakkuk ettirilmiş vergi miktarlarını; çiftçilerde mükellefin zirai vaziyetini ve gayrimenkul sahiplerinde irat ve vergi kıymeti miktarlarını gözden geçirmekle beraber bunlarla mukayyet olmaksızın edinecekleri kanaate göre takdir ve tespit ederler. Ancak 2395 sayılı kanunun 11 nci maddesi hükmü dairesinde kazanç

beyannamelerine bilanço rapretmek mecburiyetinde bulunan anonim, komandit, limitet ve sermayesi üzerinde kazanç dağıtan kooperatif şirketlerin vergileri, 1941 takvim yılına veya ticari yılına ve ticarethanelerini terk, devir ve tasfiye etmiş olanlarda terk, devir ve tasfiyeye takaddüm eden son seneye ait safi kazancının yüzde ellisinden aşağı ve anonim şirketlerde yüzde yetmişinden yukarı olamaz.

İkinci maddenin (B) fıkrasında yazılı çiftçilerin mükellefiyetleri de varlıklarının yüzde beşini geçemez.

3. Verginin Tarhu

Madde 7-İkinci maddede yazılı servet ve kazanç sahiplerinin mükellefiyet derecelerini tespit etmek üzere her vilayet ve kaza merkezinde mahallin en büyük mülkiye memurunun reisliği altında en büyük mal memurundan ve ticaret odalarıyla belediyelerce kendi azaları arasından seçilecek ikişer azadan müteşekkil bir ve icabına göre müteaddit komisyon kurulur. Ticaret odası bulunmayan yerlerde, bu odanın seçeceği azalar yerine belediyece, hariçten ticaret ve ziraatten anla yanlar arasından iki aza seçilir.

En büyük mülkiye ve maliye memurları bu komisyonlarda bizzat bulunmakta mükelleftirler. Ancak birden fazla komisyon kurulan yerlerde tensip edecekleri memurları tevkil edebilirler ve kendileri de icabına göre istedikleri komisyonlarda bulunabilirler.

Komisyonların, büyük çiftçileri tespit için yapacağı toplantılarda ticaret odası yerine ziraat odalarınca kendi azaları arasından ve bulunmayan yerlerde belediyelerce hariçten ve ziraatten anlayanlar arasından seçilecek iki aza komisyona iştirak eder.

Komisyon kararları ekseriyetle verilir, reylerde müsavat halinde reisin bulunduğu taraf tercih edilir.

Madde 8-Komisyonlar, şirketlerin mükellefiyetlerini tespit ettikleri sırada şirketlerin de servetleri derecesini ve fevkalade kazançlarını araştırarak bunların da mükellefiyetlerini takdir ederler.

Madde 9-Komisyonlar, muhtelif zümrelerin mükellefiyet derecelerini tespit işini on beş gün içinde intaç ile mükelleftirler. Bu müddet zarfında işini bitiremeyen komisyonların memur olmayan azası değiştirilerek yerlerine son mebus intihabında müntehibi sani olanlar arasından belediye reislerince seçilecek dörder zat alınmak suretiyle komisyonların azası tamamlanır.

Madde 10-Komisyonların tespiti sırasında komisyonlarca unutulmuş olanların isimleri komisyonların dağılmasından itibaren en geç iki ay içinde varidat dairelerince tespit olunarak 7 nci madde hükmü dairesinde yeniden

teşkil edilecek komisyonlara bildirilir. Komisyonlar azami on beş gün içinde bu mükelleflerin vergi miktarlarını kararlaştırmağa mecburdurlar.

4-Verginin Tebliğ ve tahsili

Madde 11-Komisyon kararları, şehir ve kasabalarda varidat dairelerinin kapılarına ve köylere münasip mahallere listeler yapıştırılmak suretiyle ilan ve tebliği olunur. Listelerin asıldığı, gündelik gazete çıkan yerlerde gazetelerle ve gündelik gazete çıkmayan mahallerde belediye tellalleri marifetiyle halka ayrıca haber verilir.

Komisyon kararları nihai ve kati mahiyette olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerine dava açılmaz. Ancak bir mükellef namına aynı mükellefiyet mevzuundan dolayı mükerrer vergi tarh edilmiş olduğu takdirde bunlardan en yüksek olanı ipka edilerek diğerleri tarhiyatı yapan komisyonların vazife gördüğü mahallerin en büyük memuru tarafından mükelleflerin müracaatı üzerine silinir.

Madde 12-Mükellefler vergilerini talik tarihinden itibaren on beş gün içinde mal sandığına yatırmağa mecburdurlar.

On beş günlük müddetin geçmesini beklemeden mahallin en büyük mal memuru lüzum gördüğü mükelleflerin menkul ve gayrimenkul mallarıyla alacak, hak ve menfaatlerinin ihtiyaten haczine karar verebilir.

On beş günlük müddet içinde yatırılmayan vergilerin Tahsili Emval kanununa tevfikan tahsiline tevessül edilmekle beraber vergi miktarına müddetin dolmasından itibaren birinci hafta için yüzde bir ikinci hafta için yüzde iki zammolunur.

Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemeyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin herhangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre askeri mahiyeti haiz olmayan, umumi hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar. Ancak üçüncü maddenin son fıkrasında yazılı olanlardan ikinci maddedeki mükellefiyete tabi bulunanlarla kadınların ve elli beş yaşını mütecaviz erkeklerin borçları hakkında Tahsili Emval kanunu tatbik edilmekle beraber bunlar çalışma mükellefiyetine tabi tutulmayabilirler. Bu fıkra hükmüne göre çalıştırılanlara verilecek ücretin yarısı borçlarına mahsup olunur.

Çalışma mecburiyetinin tatbik tarzı Hükümetçe hazırlanacak bir talimatname ile tayin olunur.

Birinci fıkrada yazılı on beş günlük müddet içinde vergilerini vermeyen mükellefler, aynı müddet zarfında vergileri miktarınca Hazine bono ve tahvilatı veya banka teminat mektubu tevdi ettikleri takdirde bu mükellefler hakkında Tahsili Emval Kanunu'nun ve çalışma mecburiyetinin tatbiki bir ay müddetle geri bırakılabilir.

Madde 13-Kollektif ve komandit şirketlere ait vergilerin icabı halinde ortakların ve komanditelerin şahsi mallarından istifası hususunda da Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik olunmakla beraber ortak ve komanditeler çalışma mecburiyetine de tabi tutulabilirler ve on ikinci maddenin ikinci fıkrası hükmü bunlar hakkında da tatbik olunur.

Bu madde ile on ikinci maddede yazılı karar ve muameleler kati olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerine dava açılmaz.

5 Teminat

Madde 14-Varlık Vergisi ile mükellef tutulanların ikametgahlarında, gerek kendilerine ve gerek karı ve kocalarına veya kendileriyle birlikte oturan usul ve furuğyle kardeşlerine ait dükkan, mağaza, depo, ambar, fabrika ve imalathanelerde veya buna benzer yerlerde bulunan bütün menkul mallarla tapuda veya vergide bunlardan herhangi biri namına kayıtlı olan gayrimenkul mallar bu kanun mucibince alınacak vergi ve zamların kanuni teminatı hükmünde olup bu malların satılmasında da Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik olunur. Verginin teminatını teşkil eden bu mallardan mükellefin kendisine veya karı ve kocasına ait olanlar hariç olmak üzere diğer mallar üzerine komisyonlarca verginin takdir ve tespiti tarihinden itibaren bir sene zarfında ayrıca haciz konmadığı takdirde bu mallar üzerindeki teminat hükmü sona erer.

Mükelleflerin zilyedliği altında veya yukarıda yazılı mahallerde bulunan menkul mallara müteallik satış temlik ve rehin iddiaları muteber sayılmaz ve bu nevi mallar hakkında dermeyan olunacak istihkak iddiaları dinlenemez.

Bu kanunun neşrinden mukaddem başlamış olan ve bir ilama veya bu hüküm ve kuvvette noterlikçe tanzim edilmiş mukaddem tarihli resmi bir senede müstenit olmayarak yapılmış bulunan takip neticesinde icra dairelerince konulmuş olan ihtiyati ve icrai hacizler bu teminat hükmüne hanel vermez. Bu hacizler ancak vergi alacağının tahsilinden sonra bir bakiye kaldığı takdirde bu kısım hakkında infaz olunur.

Gayrimenkullerin satışında bunların Varlık Vergisi mükellefiyeti ile ilişkisi olmadığı alakalı varidat dairesince tasdik edilmedikçe tapu daireleri tescil yapamaz, yapılan tesciller hükümsüz sayılır.

6. Müruruzaman

Madde 15-9 ve 10.ncu maddelerde yazılı müddet ve şartlar içinde tarhedilmeyen vergiler, bu müddetler geçtikten sonra yeniden tarh ve tahsil edilemez.

Bu kanun mucibince tahakkuk ettirilmiş olan vergiler 1943 mali yılından itibaren beş yıl sonra tahsil olunamaz. Verginin tahsili için yapılacak her nevi takip muameleleri, müruruzamanı keser.

7.Meriyet Maddeleri

Madde 16-Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 17-Bu kanunun hükümlerini yürütmeğe İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

II. 4. Varlık Vergisi'nin Uygulanması

Savaş sırasında elde edilen aşırı kazançları vergilendirmek, ekonomik sıkıntıları aşmak, Türk parasını kıymetlendirmek amacıyla çıkartılan bu kanun uygulama süresinin kısıtlılığı, vergi vereceklerin tespitinin oluşturulacak komisyonlara bırakılması, vergi ve uygulamasına itiraz hakkının olmaması dışında o günün şartlarına göre oldukça iyi hazırlanmış görünmektedir. Basın da bu kanunu, haksızlıkları, kanun dışı gelirleri, enflasyonu, spekülatif kazançları ve tüm sorunları çözüme ulaştırabilecek bir uygulama olarak benimsemiştir.¹⁰

II. 4.1.Varlık Vergisi'ni Tespit Eden Komisyonlar

Varlık Vergisi Kanunu daha kabul edilmeden önce Eylül 1942'de kazanç yükümlüleri için Müslüman (M) grubu ve gayrimüslim (G) grubu ayrımı yapılmak suretiyle cetveller hazırlanmıştı. Kanuna göre 6 kişiden oluşacak komisyonlarda başkanlığı illerde vali, ilçelerde kaymakam üstlenecekti. Maliyeyi defterdar veya mal müdürü temsil edecekti. Diğer üyeleri ticaret odası ve ziraat odası üyeleri oluşturacak ve bu komisyonlar kendilerine gönderilen bu cetveller ışığında vergi matrahlarını belirleyecek ancak son söz komisyon üyelerinde olacaktır.

Ayrıca verginin tahakkukunda CHP'de görev alacaktır. Komisyon üyelerinin

¹⁰ Yunus Nadi, "Varlık Vergisi Bir Ceza Değil Bir Vazifedir". Cumhuriyet, (17.12.1942)

bir kısmı da CHP üyesiydi (Koçak, 1996:475). Komisyonların ortaya çıkmasıyla birlikte CHP üyeleri tarafından oluşturulduğu görüldü (Ökte, 1951:59). Ayrıca komisyonlar bütünüyle müslüman Türklerden düzenlenmiştir (Glasneck, ? :270). Önceden oluşturulan listelere daha sonra (E) Ecnebler ve (D) Dönmeler listeleri eklendi. Yerel vergi komitelerinin, yabancıların ve varlıklı insanların sermayeleri hakkında ancak sınırlı bilgileri vardı ve vergi hesaplamalarının çoğu tahminlere dayanıyordu. Bu tahminler oluşturulduktan sonra, vergi miktarının saptanması, doğrudan doğruya Ankara tarafından önerilen veya onaylanan oranların uygulanmasıyla gerçekleştirildi. (G) grubundan (M) grubuna kıyasla asgari iki, azami üç misli vergi alınması kararlaştırılmıştır. Vergi oranları Başbakan Saraçoğlu'nun emriyle son şeklini almıştı. Ankara'dan gelen talimatla (G) grubunun vergisi 5 ila 10 misli arttırılacaktır (Ökte,1951:86). Yine Ankara'dan gelen bir talimatla hizmet erbabı ile seyyarların da vergi ödemesi kararlaştırılır. Bu karar gayrimüslimlerin en yoksul kesimi olan seyyar satıcılar, işçiler, hademeler ve şoförler gibi meslek gruplarından tam 26 bin kişiye de uygulandı. Bun karşılık aynı meslek gruplarından olan müslümanlar ise vergiden muafı (Akar,1999:81). (D) Dönme grubunun vergisi de (M) Müslümanlar grubuna göre iki misli olarak saptandı.

Ökte'ye göre (1951:86,87) vergi nispetleri şu şekilde belirlenmiştir;

a)Anonim şirketlere M G ayrımı yapılmaksızın, 1941 safi kazancından, bu senenin veri ve zamları çıkartıldıktan sonra kalan miktarın yarısı kadar vergi salınmıştır.

b)Fevkalade M grubunun vergisi son harp senelerinde elde ettikleri tahmin olunan kazançları yekununun 1/8 i kadardır.

c)Fevkalade G grubunun vergisi son harp senelerinde elde ettikleri kazancın yarısı kadardır. Vergi bütün varlıklarının yarısına kadar çıkabilir.

d)İrathlılar ile fevkalade arasındaki mütevassıt M ler de b fıkrasındaki şekilde vergilendirilir.

e)İratlılar ile c fıkrası arasındaki mütevassıt G ler c fıkrasındakiler gibi vergilendirilir.

f)Aile anonim şirketlerinde, kollektif şirketlerde şerikleri, M veya G olduklarına göre vergiler tayin olunur.

g)Gayırsafi irat üzerinden kazanç vergisi veren M lerin Varlık Vergisi 1941 kazanç vergisi ve zamları kadar olacaktır. 500 liradan aşağı tutan vergiler tarholunmayacaktır.

h)Büyük çiftçilerin vergisi varlıklarının yüzde 5 şidir.

ı)Küçük seyyarlar umumiyetle 500 lira vergi ile teklif edilecektir. Aylığı 40-50 lira arasındaki hizmet erbabı vergiden muaf tutulacaktır. Ev sanat erbabı yalnız G lerde teklif edilecektir.

n)Mihver tebaası Yahudiler, muhtekirler, dönmeler. G M arası bir muameleye tabi tutulacaklardır.

Komisyollar vergilerin tespitinde kayırma, torpil, rica, hasımlık gibi isteklerle karşılaştı. Komisyollar bu yaklaşımlardan büyük ölçüde etkilendi (Ökte,1951:95-99). Bu etkileşimin özellikle İçel'deki etkileri net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca (E) Ecnebi kategorisine giren yabancı uyrukluların vergilendirilmesinde konsoloslukların baskıları bir çok yabancının vergisinin indirilmesinde etkili oldu. İçel uygulamasında da görüleceği gibi kazançlarının çok düşük oranında vergi verdiler veya hiç vergi ödemediler.

Basında genellikle "çok mütevazi, çok alçak gönüllü bir kanun" olarak nitelenen Varlık Vergisi Kanunu gereğince komisyonlarca saptanan Varlık Vergisi yükümlülerine ve yükümlülük derecelerine ilişkin listeler 17 Aralık 1942'de ilan ve tebliğ edilir (Koçak,1996:489). Ancak listelerin tüm yurttan asılıp ilan edilmesi ile birlikte vergide asıl hedefin azınlıklar olduğu ortaya çıkmıştır.

Varlık Vergisi mükelleflerinin çoğunluğunun azınlıklardan oluşması İkinci Dünya Savaşı koşullarında gayet normaldir. Çünkü sanayi üretiminin durma noktasına

geldiği, üretimin çok az bir miktarda gerçekleştirildiği ve ihtiyacımız olan çoğu malın dışarıdan alınmasının gerektiği bir ortamda en fazla gelir elde eden sektör ithalat ve ticaret sektörü olmuştur. Bu sektörlerde de ağırlık azınlıkların elinde bulunduğundan, en fazla para kazanan kesim azınlıklar olduğu için verginin büyük bir kısmını onlar ödemekle yükümlendirilmişlerdir.

Burada unutulmaması gereken bir nokta da ülke ekonomisini millileştirme çalışmalarının bu verginin çıkarılmasında çok önemli bir etkisinin bulunduğudır. Varlık Vergisi Kanunu tasarısının CHP grup toplantısında görüşülmesi sırasında Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun sözleri bu amacı açıkça ortaya koymaktadır. Ökte'ye göre (1951:53); "Saraçoğlu, bu oturumda milletvekillerine, kanunun muhtekirleri, harp zenginlerini ve özellikle azınlıklardan olan vurguncuları hedeflediğini, böylece piyasaya egemen olan yabancılar ortadan kaldırılarak Türk piyasası Türklerin eline verilecekti".

II. 4. 2 . Varlık Vergisi ve İstanbul Uygulaması

Varlık Vergisi'ni ödeyecek kişilerin listeleri asıldığında en fazla mükellef sayısının yine en fazla gayrimüslim mükellef sayısının İstanbul'dan çıktığı görülmüştür. 1935 Nüfus Sayımı'nın "Nüfusun İller ve Dinler İtibarıyla Dağılımı" listesine bakıldığında İstanbul'un toplam nüfusunun 883.599 olduğu görülür (Dündar, 2000:167).

TABLO 12

İstanbul İlinin Dinler İtibarıyla Nüfus Dağılımı (1935)			
İSLAM	: 664.937	MUSEVİ	: 47.444
KATOLİK	: 19.990	DİNSİZ	: 194
ORTODOKS	: 95.956	SAİRE	: 1.384
PROTESTAN	: 3.959	MEÇHUL	: 148
HRİSTİYAN	: 718	GREGORYAN	: 45.389
ERMENİ	: 5.320		

(Kaynak: Dündar, 1999:167)

İstanbul ili nüfusunun yaklaşık % 41 ini oluşturan gayrimüslim vatandaşlar Varlık Vergisi İstanbul mükelleflerinin % 87'sini oluşturmaktadırlar.

TABLO 13

İstanbul İli Varlık Vergisi Mükelleflerinin Kökenlerine Göre Dağılımı				
Mükelleflerin Kökeni	Mükellefler	%	Tahakkuk	%
Müslümanlar (M)	4.195	% 7	25.600.409	% 7
Gayrimüslimler (G)	54.377	% 87	289.656.246	% 83
Diğer (G)-(M)-(E)	4.003	% 6	34.226.764	% 10
TOPLAM	62.575	% 100	349.483.419	% 100

(Kaynak: Aktar, 2000:154)

Tablodan da anlaşılacağı gibi İstanbul'da Varlık Vergisi'nin mükelleflerinin % 87'sini gayrimüslim mükellefler oluştururken, % 7'lik kesim ise müslümanlardan oluşmuştur.

İstanbul'da her mükellef grubunun ödeyeceği vergi miktarının belirlenmesinde gruplar itibarıyla kimlerin çalıştığını İstanbul Defterdarı Faik Ökte (1951:71) şöyle belirtmektedir;

-Mükelleflerden Fevkalade Müslim, Fevkalade Gayrimüslim, Beyannameli Müslim, Beyannameli Gayrimüslim gruplarının, yani FM, FG, BM, BG'nin vergilerini *Estimatörler*;

-İratlı Müslim, İratlı Gayrimüslim, Anonim Şirket, Emlak kısımlarının, yani İM, İG, An.Ş., Eml. Kısımlarının vergilerini *Teknik Büro*;

-Hizmet erbabının vergilerini (HE) o zamanki *Kazanç Hesap Mütahassısları*;

-Müteahhitlerin vergisini *Mü.Taahhüt Servisi*; çiftçilerin vergisini doğrudan doğruya *Varlık Vergisi Komisyonu* tespit etmişlerdir.

TABLO 14					
İSTANBUL TAHAKKUKUNDA GRUPLAR					
	Dini Köken	Mükellef Sayısı	%	Tahakkuk Edilen Varlık Vergi TL	%
Fevkalade Mük./Müslüman	M	460	1	17.294.549	5
Fevkalade Mük./Gayrimüslim	G	2.563	4	189.969.980	54
Beyannameli Mük./Müslüman	M	924	1	3.128.310	1
Beyannameli Mük./G.Müslim	G	1.259	2	10.364.466	3
İrat Üzerinden Kazanç Vergisi	M	2.589	4	4.055.100	1
Ödeyen esnaf, tüccar vs.					
İrat Üzerinden Kazanç Vergisi	G	24.151	39	72.811.850	21
Ödeyen esnaf, tüccar vs.					
Günelik Brüt Kazanç	G	15.413	25	9.629.450	3
Sahibi seyyar/evde çalışanlar					
Hizmet erbabı	G	10.991	18	6.880.500	2
İşçi-Memur/G.Müslim					
Anonim Şirketler	G-M-E	159	0	7.490.910	2

Büyük Çiftlikler	M	222	0	1.222.450	0
Müteahhitler	G-M	376	1	6.546.372	2
Emlak Sahipleri	G-M	2.258	4	16.525.045	5
İstanbul şehir dışındaki	G-M	1.210	2	3.664.437	1
TOPLAM		62.575	100	349.483.419	100

(Kaynak: Aktar, 2000:154)

İstanbul'da Varlık Vergisi'nin tespiti için 3 ayrı komisyon kurulmuştur. İstanbul'daki "Fevkalade Sınıf Mükellef" ve "Beyannameli Mükellef" olarak bilinenlerin ödeyecekleri vergi miktarı 1 Numaralı Komisyon tarafından kesinleştirildi. Bu komisyonun üyeleri ise şunlardı; Vali Dr.Lütfi Kırdar, Defterdar Faik Ökte, Ticaret Odası'ndan Mithat Nemli ve Nuri Dağdelen Belediye Meclisi azasından Bican Bağcıoğlu, Tevfik Amca ve Ferit Hamal (Aktar,2000:165).

İstanbul'da 1.000.000 TL'nin üzerinde vergi ödeyecek 11 yükümlüden 9 tanesi (G) Gayrimüslim grubundan kalan iki tanesi de (D) Dönmeler grubundandır (17.12.1942,Cumhuriyet).

İstanbul'daki kamu kuruluşlarından Sümerbank 140 bin lira, İETT 674 bin lira, Emlak Bankası 34 bin lira, Şirket-i Hayriye 13.500 lira, Denizbank 6 bin lira ve Merkez Bankası sadece 12 bin lira Varlık Vergisi ödeyecekti (Güçlü,1990: 35,39).

Yine İstanbul'da toplam mükelleflerin % 25'ini oluşturan "seyyar" grubu (15.413 kişi) da vergi kapsamına alınır. Kişi başına ortalama 624 lira vergi ödemekle yükümlendirilirler. Aynı şekilde vergi kapsamına alınan, özel kesime ait çeşitli işyerlerinde ücret karşılığı olarak çalışan "hizmetli" grubuna (10.9991 kişi) ki toplam

mükelleflerin % 18'ini oluşturan kesime de kişi başına ortalama 626 lira vergi ödeme yükümlülüğü getirilir (Aktar,2000:173).

İstanbul'da Varlık Vergisi listeleri asıldıktan sonra değişik makamlara 15.500 itiraz dilekçesi verilir. Söz konusu dilekçeler incelenmek üzere Maliye Vekaleti'ne gönderilir ve dilekçelerin incelenmesi için bir komisyon oluşturulur (Ulus,14.1.1943).

İstanbul'da itirazlar sonucunda müteferrik (çift vergilendirme, karışıklık, yanlışlık) nedeniyle 3983 yükümlünün yaklaşık 13.500.000 TL ve maddi hata nedeniyle de 6.000.000 TL vergi borcu indirilecek veya iptal edilecektir (Koçak,1996:493).

Varlık Vergisi'ni ödeme süresi İstanbul'da 04 Ocak 1943 de sona erer. Bu tarihten sonraki ödemeler cezalı olacaktı. Cumhuriyet gazetesi, İstanbul'da 110.000.000 TL vergi ödendiğini (6.1.1943), Tan gazetesi ise tüm yurttaki 453.000.000 TL tahakkuk ettirildiğini ve bu miktarın 108.000.000 TL'sinin ödendiğini açıklıyordu (6.1.1943).

Bu arada Varlık Vergisi yükümlüsü olması gereken ancak unutilan kişilerin saptanması için işlemlere başlanır ve bu kişilerden de vergi tarh edilebilmesi için komisyon kurulur. Bu komisyon 2 ay görev yapacaktır. Bir süre sonra ikinci bir liste ilan ve tebliğ edilir. Bu yeni listede İstanbul'da toplam 902 yükümlüye toplam 4.312.000 TL Varlık Vergisi tarh edilir (Koçak,1996:495). Normal ve cezalı ödeme süreleri bitmesine rağmen İstanbul'daki toplam 61.673 vergi mükellefinden ancak

20.000 kadarı vergi borcunu ödemiş geriye kalan 40.000'i aşkın kişi ödemede bulunmamıştır. Varlık Vergisi borcunun yüzde 20'sini ödeyenlere milli bankalarca, emlak, emtia, esham ve tahvilat üzerinden kredi açılması kararlaştırılsa da, bu karar pek ender uygulanacak ve etkisini büyük ölçüde yitirecektir (Koçak,1996:493).

Verginin son ödeme tarihi olan 21 Ocak 1943'e kadar, vergi borcunu ödeyenlerin daha çok gayrimüslimler olduğu hemen dikkat çekiyordu. Vergi borcu 10.000 TL'nin yukarısında olanların ilk üç devredeki tahsilatı şu şekildedir;

	(G) Grubu	(M) Grubu
Birinci Devre	25.634.613	17.360.297
İkinci Devre	7.537.812	2.023.609
Üçüncü Devre	9.736.024	1.031.630

(Kaynak : Ökte,1951: 141)

21 Ocak 1943'den itibaren hacizler başlamıştır. Vergi borcunu ödemeyen ya da ödeyemeyen yükümlülerin ev, bina, arsa, fabrika gibi gayrimenkulleri satışa çıkarılacak elde edilen gelire de vergi borcu olarak el konulacaktır.

Bu işlemler sırasında İstanbul'da 885 gayrimenkul satılır. Bunlar arasında 330 ev, 197 dükkan, 190 arsa, 80 apartman, 42 depo, 7 han, 8 fabrika, 5 fırın,12 tarla, 2 hamam, 1 köşk, 4 han odası, 5 mağaza, 3 gemi ve 2'de deniz motoru vardır (Koçak,1996:497).

İlginç bir haciz kararı yine İstanbul'da uygulanmış, vergi tahsil süresi ve vergi ödemeleri beklenmeden Beyoğlu'ndaki mücevherat, altın ve benzeri ticarethanelere ihtiyati haciz konulmuştur (Ökte,1951:105).

Varlık Vergisi borcunu ödeyebilmek amacıyla mükellefler ellerindeki gayrimenkulleri satışa çıkarmışlar, tapu tescil işlemleri özellikle İstanbul'da hızlanmıştır. 28 Aralık 1942 ile 30 Haziran 1943 tarihleri arasında Beyoğlu-Şişli, Eminönü, Fatih, Kadıköy ve Adalar Tapu Sicil Müdürlüklerine ait o dönemdeki günlük işlemlerin yer aldığı yevmiye defterlerini inceleyen Ayhan Aktar'ın tespitlerini aktarmak istiyoruz.

1943 yılının ilk altı ayında, İstanbul'un altı ilçesinde toplam 2742 satış gerçekleşmiştir. Bunların sadece % 16'sı Varlık Vergisi ile doğrudan ilgili satışlardır.

TABLO 15

İSTANBUL'UN ALTI İLÇESİNDE

VARLIK VERGİSİ İLE İLGİLİ SATIŞLAR

	Yapılan Satış İşlemlerinin Sayısı	Toplam satış İşlemlerinin Oranı (%)	Satılan G.menkullerin Toplam Değeri (TL)	Satılan G.Menkullerin Toplam Değerine Oranı (%)	Satılan G.Menkullerin Ortalama Değeri (TL)
Varlık . Vergisi ile doğrudan ilgili Satışlar	440	% 16	11.077.949 TL	% 48.5	25.177 TL
Diğer Satışlar	2302	% 84	11.744.632 TL	% 51.5	5.101 TL
TOPLAM	2742	% 100	22.822.581 TL	% 100	8.323 TL

(Kaynak : Aktar, 2000:202)

İstanbul'da Varlık Vergisi borcunu ödemek için gayrimenkullerini satanların büyük bir bölümünü (% 90'nını) azınlıklar oluşturmaktadır.

TABLO 16				
İSTANBUL'DA VARLIK VERGİSİNİ				
ÖDEMEK İÇİN GAYRİMENKUL SATANLAR				
	Satılan G.menkullerin Toplam Değeri (TL)	Toplam Satışlara Oranı (%)	Satılan G.Menkul Sayısı	Gayrimenkul Ortalama Değeri(TL)
Yahudiler	4.404.820	% 39	151	29.170
Ermeniler	3.275.747	% 29	211	15.523
Rumlar	1.370.440	% 12	124	11.051
Azınlık Şir.	1.110.375	% 10	4	• --
Yabancılar	605.700	% 5	27	22.433
G ve M ortak.	189.500	% 2	2	94.750
Diğer Azın.	37.700	% 0.3	7	5.385
Müslümanlar	92.642	% 0.8	10	9.264
Ortakları Müs.	1.025	% 0.1	1	1.025
TOPLAM	11.077.949	% 100	543	20.401

TABLO 17				
GAYRİMENKULLERİ SATIN ALAN GURUPLAR				
	Satın Alınan G.menkullerin Toplam Değeri (TL)	Toplam Alımlara Oranı	Satın Alınan Gayrimenkul Sayısı	Gayrimenkul Ortalama Değeri (TL)

Müslüman	7.434.593	% 67.1	450	16.521
Türkler				
Müslüman	65.500	% 0.6	2	32.750
Türklerin Şirketleri				
Ara Toplam		% 67.7		
KİT'ler, Milli	1.693.584	% 15.3	23	73.634
Bankalar ve Milli				
Sigorta Şirketleri				
İstanbul Bele.	1.624.530	% 14.7	11	147.684
Ve Vakıflar Gen.				
Müdürlüğü				
Ara Toplam		% 30		
Ermeniler	109.867	% 1	24	4.577
Rumlar	82.900	% 0.7	20	4.145
Yahudiler ve	66.975	% 0.6	13	5.151
Diğer G.Müslimler				
TOPLAM	11. 077.949	% 100	543	20.401

(Kaynak : Aktar, 2000: 203, 204)

Tablolar incelendiğinde İstanbul'daki gayrimüslimlerin Varlık Vergisi borçlarını ödeyebilmek için ellerindeki menkul mallardan sonra gayrimenkul mallarını da sattıkları görülür. Bu gayrimenkullerin alıcılarının da büyük çoğunluğunu % 67,7'sini Müslüman Türkler ve Müslüman Türklerin şirketleri, % 30'unu ise KİT'ler, Milli Bankalar ve Milli Sigorta Şirketleri ile İstanbul Belediyesi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün satın aldığını görüyoruz.

Varlık Vergisi borcunu ödemeyenler için hükümet 7 Ocak 1943 tarihinde 19288 nolu bir kararname ile "4305 Numaralı Varlık Vergisi Kanununun Çalışma

Mecburiyetine Dair Hükümleri İhtiva Eden 12 ve 13 üncü Maddelerinin Tatbik Sureti Hakkında Talimatname” yayınlayıp Varlık Vergisi borcu olanlar için bedenen çalışıp, borcunu ödeme zorunluluğu getirdi (Koçak, 1996:498).

Bu talimatname gereğince ilk katile 32 kişi olarak 27 Ocak 1943’de trenle İstanbul’dan Erzurum’a hareket etmiştir. Aşkale’ye sevk edilen toplam 1.400 yükümlünün 1.299’u İstanbul’dan olup, tümü de İstanbul’ludur. Bunların 21 tanesi çalışma kampı olan Aşkale’de ölmüştür (Koçak,1996:500). Bu konu ile ilgili daha fazla açıklamayı ileriki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde yapacağız.

İstanbul ilinde Varlık Vergisi olarak 347.779.607 TL’sı vergi tahakkuk ettirilmişse de, Varlık Vergisi’nin uygulamada kaldığı 16 ay boyunca toplam 221.307.508TL’sı vergi tahsil edilebilmiştir. Tahakkuk ettirilen vèrginin %72’i alınabilmiştir (Güçlü,1996:186).

II. 4. 3. Varlık Vergisi ve Ankara Uygulaması

Ankara’da, 119 müslüman ve 29 gayrimüslim olmak üzere 148 vergi mükellefi 5.000 TL’den fazla vergi ödemiştir. 16.713.117 TL’sı vergi tahakkuk ettirilmişse de 15.143.443 TL’sı vergi tahsil edilebilmiştir. Başka bir deyişle öngörülen verginin % 90’ı alınabilmiştir (Güçlü,1991:102).

Ankara ilinin 1935 Nüfus Sayımına göre nüfusu 529.824’ü İslam, 4201’i gayrimüslim olmak üzere 534.025 olarak belirlenmiştir. 1945 Nüfus Sayımında ise

688.999'u İslam, 6427'si gayrimüslim olmak üzere Ankara nüfusu 695.526'dır (Dündar,1999:167,176).

Ankara'da Varlık Vergisi'ni tespit etmek üzere Vali Nevzat Tandoğan'ın başkanlığında iki adet komisyon toplandı. Komisyonlar titiz çalışmalardan sonra Ankara merkeze 16.109.800 TL, kazalara ise 522.000 TL vergi tarh ettiler (Güçlü,1996:179,180).

Kazalara tarh edilen verginin 165.000 TL'sını Kızılcahamam'daki 29 mükellef ödeyecekti (Tan, 24 Kanun-u Evvel 1942). Ankara Valiliği adlarına vergi tarh edilen mükelleflerin vergi miktarlarını ve isimlerini gösteren listeleri, Kızılay, Yeğenbey ve Çankaya Maliye Şubelerine, Hükümet Konağına, Belediye ve Defterdarlık Binasına ve Çankaya Kaymakamlığı'na asıldığına dair bir beyanname yayınlamıştır (Ulus,16 Kanun-u Evvel 1942).

TABLO 18

Ankara'da Gruplara Göre Varlık Vergisi Dağılımları

Grup Adı	Vergi Miktarı(TL)
Bankalar,İktisadi Teşekküller ve şirketlerden	9.999.500 .-
Beyannameli Mükelleflerden	1.306.000.-
İratlı Mükelleflerden	2.555.500.-
Gündelik gayri safi iratlı ve hizmet erbabından	208.000.-
Köylerden	2.000.-
Müteahhitlerden	697.500.-
Bina ve Arsa sahiplerinden	1.328.500.-
Çiftçilerden	40.800.-
Toplam Ankara merkezden	16.109.800.-

Kazalardan	522.000.-
Toplam Ankara Vilayetinden	16.558.800.-

(Kaynak: Tan, 17 Kanun-u Evvel 1942)

Ankara'da gayrimenkul irat sahipleriyle müteahhitlerden başka 10.000 liradan yukarı vergi ödeyecek mükelleflerin listesi ise şöyledir;

LİSTE 1

Sıra no	İsim	Vergi Miktarı (TL)
1-	Toprak Mahsülleri Ofisi	2.548.000 .-
2-	Ziraat Bankası	1.524.000.-
3-	Sümerbank Yerli Malları Pazarı	1.000.000 .-
4-	Türkiye Şeker Fabrikası	933.000 .-
5-	Merkez Bankası	777.000 .-
6-	Ereğli Kömürleri	506.000 .-
7-	Sümerbank İplik ve Dokuma Müessesesi	433.000 .-
8-	Arım Aras ve Oğlu Danyel	300.000 .-
9-	Fuat Baban	300.000 .-
10-	Malatya Bez ve İplik Fabrikası	235.000 .-
11-	Emlak ve Eytam Bankası	234.000 .-
12-	Türkiye İş Bankası	229.000 .-
13-	Sümerbank Deri Kundura Müessesesi	200.000 .-
14-	Saltı Franko	200.000 .-
15-	Burla Biraderler Koll.Şti.	200.000 .-
16-	Rehberi Ticaret Hanesi	200.000 .-
17-	Sümerbank Depo ve Çelik Fab.	166.000.-
18-	Kilimli Kömür Madeni	135.500 .-
19-	Belediyeler Bankası	125.000 .-
20-	Kuvarshan Balur Madeni	100.000 .-

(Kaynak: Güçlü,1996:181)

Mükellefler, Ankara vilayeti genelinde 1942 yılı itibarıyla 15.143.443 TL öderken, 600 kadarı hiç ödeme yapmamıştı. Ankara'da varlıklı olduğu halde birinci listeye alınmayan mükelleflerle ilgili olarak, Vali Nevzat Tandoğan'ın başkanlığında bir komisyon çalışmaya başladı (Ulus,10 Şubat 1943). Bu komisyonun ilan ettiği ikinci listeye göre Ankaralı mükellefler 231.700 TL Varlık Vergisi ödemekle yükümlü tutuldu (Ulus, 26 Şubat 1943).

Ankara'da "Varlık Vergisinin Bakayasının Terkin Kanunu" gereğince 117 gayrimüslime ait 360.835 lira, 173 müslime ait 163.234 lira olmak üzere toplam 290 mükellefe ait 524.069 lira terk edildi. Böylece Ankara vilayetinde tahsilat % 96 gerçekleşti. Tarh edilen 16.890.500 liranın, 16.304.244 lirası tahsil edilmiştir (Güçlü,1996:186). Ankara'dan vergisini ödemediği için çalışma kamplarına yollanan olmamıştır.

II. 4. 4. Varlık Vergisi ve İzmir Uygulaması*

İstanbul'dan sonra en fazla Varlık Vergisi tahakkuku, yine İstanbul'dan sonra en fazla gayrimüslimin yaşadığı İzmir'de gerçekleşti. İstanbul'dan sonra azınlıkların en çok vergi ödediği yer İzmir oldu. Önemli bir ticaret merkezi olmasının yanı sıra azınlıkların başlıca yerleşim merkezlerinden biri olması İzmir'deki Varlık Vergisi uygulamasının bu şekilde gerçekleşmesine neden olmuştur.

*Bu bölümdeki bilgiler başka kaynak belirtilmediği sürece Muhammed Güçlü'den alınmıştır.

TABLO 19

1935 Nüfus Sayımına Göre İzmir İlinde Nüfusun Dinler İtibarıyla Dağılımı

İSLAM	:575.223	MUSEVİ	:16.969
KATOLİK	: 3.455	DİNSİZ	: 19
ORTODOKS	: 636	SAİRE	: 11
PROTESTAN	: 507	MEÇHUL	: 6
HRİSTİYAN	: 16	GREGORYAN	: 3
ERMENİ	: 5		

(Kaynak: Dündar, 1999:167)

İzmir'de Vali Sabri Öney'in başkanlığında 3 adet komisyon kuruldu. Komisyonlar mükelleflere vergi tarh ederken, öncelikle olağanüstü kazançları daha sonra da mal varlığını gözönünde tuttular. Listeler Başdurak, Yeni Maliye, Basmane ve Karşıyaka Maliye şubelerinde ilan edildi.

İzmir'de ilan edilen Varlık Vergisi listelerine göre İzmir merkezde 2798 mükellefe 25.057.500 lira; kazalarda ise 1779 mükellefe 1.697.750 lira vergi tarh edildi.

LİSTE 2

İZMİR'DE VARLIK VERGİSİ'NİN KAZALARA GÖRE DAĞILIMI

Kaza	Mükellef Sayısı	Vergi Miktarı(TL)
Bayındır	250	295.150.-
Bergama	192	263.700.-
Çeşme	35	34.200.-
Dikili	71	53.415.-
Foça	34	11.675.-
Karaburun	4	19.007.-
Kemalpaşa	153	227.850.-

Menemen	72	64.850.-
Ödemiş	158	21.350.-
Seferihisar	20	18.500.-
Tire	347	557.291.-
Torbalı	364	32.622.-
Urla	21	29.500.-
Kuşadası	58	69.000.-

(Kaynak :Güçlü, 1996:187)

İzmir’de 289 kişilik yayınlanan ilk listede 115 müslim, 174 gayrimüslim varlık vergisi ödemekle yükümlü tutulmuştur. Kısa tutulan onbeş günlük normal ödeme süresi sonunda merkez ilçede 16 milyon lira, kazalarda ise birbuçuk milyon lira tahsilat yapıldı.

Mükellefler vergi borçlarını öderken bankalarca açılan krediden ticari mal ve emlak karşılığında 6 milyon lira kredi aldılar. Unutulan mükellefleri tespit etmek için 16 Şubat 1943’de 60 kişilik yeni bir liste asıldı. Bu listeye göre, 41 müslim ve 19 gayrimüslim 434.500 TL Varlık Vergisi ödeyecekti.

Merkez ilçede 1942 yılı itibarıyla 19.385.652 lira ödenirken, 1943 yılı Mart ayı itibarıyla ödeme 24.635 liraya ulaştı. İzmir ve kazalarında 14 mükellef tarhedilen vergiye itiraz ederek Meclis’e dilekçe verirken, 21 mükellef askerlik hizmetini yapmakta olduğu için terhis sonunda vergi borcunu ödeyecekti.

Normal ve cezalı ödeme süresinin bitiminde Varlık Vergisi borcunu ödemeyenlerin eşyaları hacedilmeye başlandı. Müzayedeli satışlara genellikle hep aynı kişiler katılıyordu. Bu kişiler II.Dünya Savaşı’nın yarattığı ekonomik krizden ve

Varlık Vergisi dolayısıyla yapılan müzayedeli satışlardan büyük karlar elde ediyorlardı.

II. Dünya Savaşı'ndan önce İzmir'de 9 büyük şirket varken, savaştan sonra bunların sayısı 41'e yükseldi (Karpat,1967:85).

İzmir'deki Varlık Vergisi komisyonu Vali Sabri Öney ve Defterdar Mümtaz Tarhan'ın ve diğer vilayet yetkililerinin katılımıyla, hiç vergi ödemesi yapmayan 495 kişiyi toplama kampına gönderme kararı aldı. Ancak bunların kamp ve iş merkezlerine sevk işlemi Ocak 1943'de başlaması gerekirken Ağustos 1943'de ilk işlem yapılmış, 5 kabile halinde Kemer toplama kampına 93 kişi alınmıştır. 11'i kampta iken borcunu ödemiş, 20 kişiden oluşan ilk kabile Eskişehir Sivrihisar'a, ikinci kabile 22 kişi, üçüncü kabile 15 kişi, dördüncü kabile 7 kişi Sivrihisar'a yollanmıştır. Yollananların tamamı gayrimüslimlerden oluşmaktaydı.

İzmir'de 345 hizmet erbabı ve seyyar satıcıya ait 176.000 TL vergi silindi. İzmir'de tahsiline mümkün olmayan 2.554.750 TL terk edilirken, tahsilat % 90 olarak gerçekleşti.

Varlık Vergisi ve uygulaması ticari hayatta bir duraksama meydana getirdi. Çeşme, Karaburun, Kuşadası ve Menemen gibi gayrimüslim nüfusun bulunduğu kazalarda nüfus düşüşü görüldü.

TABLO 20			
1945 Yılı Nüfus Sayımına Göre İzmir İlinde Nüfusun Dinler İtibarıyla Sayısı			
İSLAM	: 654.917	MUSEVİ	:15.784
KATOLİK	: 1.928	DİNSİZ	: 244

ORTADOKS : 318	SAİRE : -
PROTESTAN : 257	MEÇHUL : 1
MEZHEP	GREGORYAN : 6
MEÇHUL : 26	
GENEL TOPLAM: 673.581	

(Kaynak: Dündar, 1999:176)

II. 4. 5. Varlık Vergisi Tahsilatı Sırasında Gerçekleşen Gelişmeler

Varlık Vergisi'nin tahsilatı sırasında yaşanan olaylar verginin gerçek içeriğini, uygulamadaki yanlışlıklarını, eşitsizliğini, hukuka aykırılığını, vatandaşlara çektirdiği sıkıntıları göstermişti. Özellikle de vergisini ödemeyenlerin mallarının haczedilip satılması, çalışma kamplarına yollanması gibi gelişmeler politik sertliği iyice gözler önüne sermiştir. Bu bölümde verginin tahsilatı sırasında (E) Ecnebler' e yönelik, azınlıklara yönelik yaşanan gelişmeleri ve basının bu gelişmeler karşısında sergilediği tavrı incelemeye çalışacağız.

II. 4. 5. 1. Ecnebi (E) Mükellefler

Varlık Vergisi alınması gereken gruplardan bir tanesi de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan yabancı uyruklu kişilerdir. Ecneblerin vergilendirilmesinde ölçüt olarak (M) grubu yani müslüman mükellefler kadar bir vergi oranı görüldü. Ancak Almanya, Avusturya, Romanya ve Bulgaristan tebaasında olan Musevilere gayrimüslim azınlıklara uygulanan vergi oranları uygulandı.

Yabancılar ve yabancı kuruluşlar diplomatik temsilciliklerinin yardımıyla vergi indirimine gidilmesini veya verginin tamamen kaldırılmasını talep ettiler (Koçak,

1996:504). Konsoloslukların doğrudan hükümete yaptığı baskılar neticesinde ecnebinlerin vergilerinin yeniden gözden geçirilmesine karar verildi. Komisyon tarafından yapılan düzeltmeler ile (E) grubunun toplam vergi tutarının yüzde 36'sı tecil edildi. Vergi tutarı beş bin liradan yukarı olanların ödemesi gereken tutar, 73.697.652 TL'den 48.591.590 TL'ye indirildi. Bu tutarın da 42.548.878 TL'si tahsil edilebildi. Ödenen vergi miktarı ilk saptanan vergi miktarının % 57'sidir. Vergisini ödemeyen ecnebinler grubuna girenlerden de hiç kimseye icraya verilmedi (Akar, 1999:103).

TABLO 21

(E) GRUBU MÜKELLEFLERE İLİŞKİN TOPLAM SONUÇLAR

Milliyet	Mükellef	Vergi	Muaddel Vergi	Tahsilat	Bakiye
Alman	107	4.241.100.-	3.241.100.-	2.204.309.-	880.469.-
Amerikan	2	666.000.-	411.000.-	---	411.000.-
Bulgar	29	766.500.-	473.400.-	239.032.-	234.368.-
Fransız	32	2.859.500.-	1.948.593.-	999.473.-	949.120.-
İngiliz	73	6.447.470.-	2.828.049.-	1.953.032.-	630.517.-
İsviçreli	29	1.551.282.-	1.242.227.-	787.366.-	504.861.-
İtalyan	357	23.645.600.-	18.143.170.-	13.581.603.-	4.561.573.-
Sovyet	13	177.000.-	67.250.-	36.533.-	30.717.-
Yunanlı	541	17.039.450.-	8.609.018.-	5.370.549.-	3.241.544.-

(Kaynak: Ökte,1951:125)

Türkiye'nin bu dönemde dış politikada hassas bir biçimde uyguladığı denge politikası Varlık Vergisi uygulamasında ön plana çıkmış gibi görünüyor (Koçak,1996:504).

Varlık Vergisi'nin bu gruba uygulanış biçimi eşitlik ilkesinin zedelenmesine ve hükümetin kararlılığından, düşüncelerinden taviz vermesine neden olmuştur. Bernard Lewis "Türk vatansveri için Varlık Vergisi'nin en affedilmez yanı, Türkiye'nin egemenliğini ve vekarını düşürmesiydi. Yabancı baskısıyla bu vergileri düzeltmekle de Atatürk Cumhuriyetinin hükümeti çok önce kaldırılmış olan kapitülasyonların en utanç verici ve durumlarına yeniden düştü"(1998:300).

II. 4. 5. 2. Varlık Vergisi Borcunu Ödemeyen Veya Ödeyemeyenlere Gerçekleştirilen İşlemler

Varlık Vergisi borcunu normal ve cezalı ödeme süresi içinde ödemeyen veya ödeyemeyen mükelleflere ilişkin Varlık Vergisi Kanunu'nun 12. maddesi gereğince mükelleflerin malları haciz ve icra yoluyla satışa çıkarılacak, elde edilen gelire Varlık Vergisi borçları tahsil edilecektir. Bu yeterli olmayınca da tahsilatı hızlandırmak amacıyla, vergi ödeme süresinin dolmasından önce hükümet 07.01.1943 tarihinde, 2/19288 kararname numarasıyla, "4305 Sayılı Varlık Vergisi Kanununun çalışma mecburiyetine dair hükümleri ihtiva eden 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik sureti hakkında Talimatname" yi kabul etmiş, bu talimatname 12 Ocak 1943'de Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. ¹¹

A) Varlık Vergisi Borcunu Ödemeyenlerin Mallarının Haczi Ve Satışı

Varlık Vergisi Kanunu hükümleri gereğince Varlık Vergisi borcunu ödemeyenlerin menkul ve gayrimenkulleri, Tahsili Emval Kanunu uyarınca haczedilerek müzayede yolu ile satışa tabi tutuluyordu.

¹¹ Resmi Gazete, sayı, 5302, (12 Ocak 1943)

Kanun hükümlerine göre; menkul ve gayrimenkullerin satışı, mahallin en büyük mal memurunun, lüzum gördüğü mükelleflerin mallarına ihtiyaten haciz kararı verilebilirdi. (Madde 13). Bu maddenin uygulamasına geçildiğinde bir çok gayrimüslim malvarlıklarını kaybedip, ekonomik ve ticari faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldı. Kanununun 14. maddesi gereğince mükellefin birinci dereceden akrabalarının menkul ve gayrimenkulleri de haczedilebiliyordu. İcra işlemleri başlatılıp bir çok gayrimüslimin mallarına el konuldu.

Güçlü'ye göre; "bu dönemde sadece İstanbul'da 14'ü Eminönü, 15'i Beyoğlu, geri kalanı ise diğer bölgelerde faaliyet gösterecek 45 adet haciz ekibi kuruldu"(1991:108).

İstanbul'da 885 gayrimenkul haciz yoluyla satıldı. Bunlar arasında 330 ev, 197 dükkan, 190 arsa, 80 apartman, 42 depo, 7 han, 8 fabrika, 5 fırın, 12 tarla, 2 hamam, 1 köşk, 4 han odası, 5 mağaza, 2 deniz motoru ve 3 gemi vardı (Koçak,1996:497). Eğer gayrimenkuller, borcu ödeyemezse, haciz işlemleri mükellefin ev ve giyim eşyalarına kadar her türlü mal varlığına kadar gidebiliyordu.

Satış işlemlerinin İstanbul'da gerçekleştirildiği yerler Kapalıçarşı Sandal Be-desteni, Taksim Dağcılık Kulübü, Mahmut Paşa Hamamı, Kadıköy Muvakkithane Caddesi'nde bir ev mezat salonu olarak tespit edildi (Cumhuriyet, 10 Şubat 1943). Satılacak olan malların listeleri gazetelerde ayrıntılı olarak açıklanıyordu (Tan, 2 Şubat 1943). İzmir'de de haczedilen mallar ve ev eşyaları Alsancak ve Başdurak'ta

müzayede yoluyla satışa çıkarılıyordu. İzmir’de de yapılan müzayedelere genellikle aynı kişiler katılıyordu (Güçlü,1990:107).

B-Varlık Vergisi’ni Ödemeyenlerin Çalışma Mecburiyetine Tabi Tutulması

Varlık Vergisi’nin en çok tartışılan ve en çok sıkıntı yaratan konusu ve uygulaması vergi borcunu ödemeyenlerin “Çalışma Mükellefiyetine” tabi tutularak başta Erzurum Aşkale olmak üzere çalışma kamplarına yollanmasıdır. “ Varlık Vergisi Kanununun Çalışma mecburiyetine dair hükümleri ihtiva eden 12 ve 13 üncü maddelerinin tatbik sureti hakkındaki talimatname”¹² gereğince;

- 1-Varlık Vergisi borcuna mukabil hiç ödemedede bulunmamış olanlar;
- 2-Vergisini kısmen ödemiş olmakla beraber haczi kabil mallarını kaçırmış olanlar;
- 3-Menkul malını kaçırmadığı ve borcunu ödemek hususunda iyi niyet göstermiş olanlar;
- 4-Münhasıran gayrimenkulden dolayı mükellef tutulmuş olanlar; zorunlu çalışmaya tabi tutulacaklardı.

Bakanlar Kurulu kararı alındığı taktirde, kadınların da zorunlu çalışmaya tabi tutulacağı, belediye hizmetlerinde çalıştırılacağı talimatnamenin beşinci maddesinde belirtiliyordu. Çalışma kamplarına gönderilecek mükelleflerin bütün iaşe masraflarının yine mükellefler tarafından ödeneceği sekizinci maddede belirtiliyordu.

¹² Resmi Gazete, sayı:5302, (12 Ocak 1943)

Mükellefler Bayındırlık Bakanlığı'nca tespit edilecek işyerlerinde çalıştırılacaktı. Onikinci maddede mükelleflerin alacakları ücretin tespiti Maliye ve Bayındırlık Bakanlık'larınca müştereken maddesinde belirtiliyordu. Çalışma kamplarına gönderilecek mükelleflerin bütün iaae yapılacaktı. On beşinci maddede mükelleflerin borçlarını ödeyinceye kadar çalışmaya mecbur oldukları belirtiliyordu. Mükelleflerin ücretleri daha sonra şu şekilde belirlenecektir; mükellef çalışması karşılığında günde 250 kuruş alacak ve bunun 60 kuruşu yiyecek, yatacak vb. masrafları için kesilecek, geriye kalan da Varlık Vergisi borcuna karşılık mahsup edilecekti¹³

Çalışma kampına gönderilecek mükelleflerin toplanması için İstanbul'da iki toplama kampı belirlenmişti. Anadolu yakasında Moda'daki Halk Eğitim Merkezi binası ve Sirkeci Demirkapı'da da bir mekan oluşturulmuştur (Akar,1999:113). İzmir'de ise toplama merkezi olarak Tepecik'teki bir bina kullanılmıştır (Güçlü,1993:177).

Varlık Vergisi borcunu ödemeyip, Aşkale'deki çalışma kampına sevkedilen mükelleflerden bazıları yurt dışına kaçmışlardır. Bu kişilerin toplamı 10'du ve vergi borçları da 6.000 TL ila 50.000 TL arasındaydı (Koçak,1996:499). Tan gazetesi ise, yurt dışına kaçmak isterken yakalanan Varlık Vergisi mükellefi 20 kişinin olduğu haberini veriyordu (27 Ocak 1943).

27 Ocak 1943'de Varlık Vergisi borcunu ödemeyen ilk katile 32 kişi olarak trenle İstanbul'dan Erzurum'a sevkedilecektir. Yaz aylarına kadar yaklaşık 600 kişi Erzurum Aşkale'ye gönderilmiştir (Koçak,1996:500).

¹³ Aynın Tarihi, Sayı:142, (1943)

Faik Ökte'ye göre, "İstanbul'dan 60.000 mükelleften 1229'u Erzurum Aşkale'deki iş merkezine, İzmir'de 4577 mükelleften 81'i Eskişehir Sivrihisar'daki iş merkezine, Bursa'dan ise 65 kişi Erzurum Aşkale'deki iş merkezine sürgün edildi" (1951,158). Aşkale'de tümü de İstanbullu olan 21 mükellef ölmüştür. Vergi borcunu ödeyerek serbest bırakılan 57 kişi olacaktır (Koçak,1996:501). Ulus gazetesine göre, Aşkale'ye sevk edilenler, İran-Trabzon transit yolunda kar temizleyecekler, Erzurum-Sivas yolunda toprak kazıp, taş kıracaklardı (6 Nisan 1943). Ökte'ye göre "Müslümanların çalışma merkezlerine gönderilmesi zulüm olacaktı. Feridun Paşa ve Mehmet Ali Kızan gibi birkaç müslim toplama kampına alınıp daha sonra bırakıldı" (1951:154).

Aşkale'de başlangıçta çok sert ve kararlı gibi görünen zorunlu çalışma uygulaması, zamanla gevşetildi ve mükellefler günlerini bekleyerek geçirmeye başladı (Akar,1999:137). Clark'a göre "insanlık dışı muamele söz konusu olmadı" (1984:34). Tespit edilen iş merkezlerine yalnızca gayrimüslimler gönderildi.

Gazeteci Feridun Kandemir vergiyi ödeyemeyip Aşkale'ye gitmek zorunda kalan vergi mükellefleri ile birlikte Aşkale'ye gitti ve oradaki gündelik yaşamı Tasvir-i Efkar'da nakletmeye başladı ancak yazı dizisi yarıda kesildi (Bali,1999:460).

Zorunlu çalışma işlemleri, 1943 yılı Eylül'üne doğru iyice gevşetildi. Aşkale'deki mükelleflerin bir kısmı Sivrihisar'a gönderildi. (Cumhuriyet, 22 Eylül 1943).

Ödenen ve kapanlar	657	27.631.313
Terkin edilen vergi	1400	37.883.223
Sevkten evvel vergisini ödeyenler	-	5.407.002
Kampta vergisini ödeyenler	579	11.198.686
İşyerinde ödeyenler	57	5.276.961
Sevkten sonra icrai tahsil	-	4.990.373
Ölenlerin Vergisi	21	760.291
TOPLAM	657	27.631.313

(Kaynak: Ökte,1951:157)

II. 5. Varlık Vergisi'nin Kaldırılması

Varlık Vergisi Kanunu 16 aylık bir uygulamadan sonra 15 Mart 1944'de kaldırıldı. Kanunda ilk yumuşama 17 Eylül 1943'de 4501 nolu "Varlık Vergisi Kanununa ek Kanun" ile yaşandı.¹⁴ Kanuna göre 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu'nun 2. maddesinde yazılı olan hükümlerden vergilerini ödemeyecekleri tahakkuk eden hizmet erbabı ile gündelik gayri safi kazançları üzerinden kazanç vergisine tabi yükümlülerin tahsil edilmemiş bulunan borçlarının silinmesine Maliye vekili yetkili kılınmıştır.

¹⁴ TBMM ZC, D:7, İç:F, İnikat:56, (17. 9.1943)

Yasa değişikliğinin gerekçesinde de belirtildiği gibi Varlık Vergisi Kanunu'nun tatbikatından alınan neticelere göre vergi borçlarını ödemek hususunda büyük müşkülata maruz kaldıkları anlaşılan bir kısım mükellefler hakkında bazı kolaylıklar yapılabilmesinin temini için toplam 23.610 yükümlünün toplam 12.266.966 TL Varlık Vergisi borcu terkin ediliyordu (Ökte,1951:196).

1943 yılının sonlarına doğru verginin tasfiyesi için işlemler hızlandı. Varlık Vergisi borçlarını ödemedikleri için çalışma yükümlülüğü ile Erzurum Aşkale'ye sevk edilenlerin, ailelerinin yanlarına dönebilecekleri ve kendi işlerinde vergi borçlarını ödeyecekleri haberi yer alır (Ulus, 3 Aralık 1943).

Diğer gazetelerde de verginin tasfiye edileceği haberleri çıkmaya başladı. Vatan Gazetesi'nde "Varlık Vergisi Tasfiye Kanunu Hazırlanıyor" (31.12.1943) haberinin yayınlandığı gün Tan gazetesinde ise Zekeriya Sertel; "Varlık Vergisi Nasıl Tasfiye Edilebilir?" adlı makalesini yazdı (31.12. 1943).

Saraçoğlu hükümeti toplayabileceği kadar vergiyi topladığına inandığı, ayrıca verginin sıkıntı yarattığını düşündüğüz için tüm bunlardan farklı olarak da başta Amerika ve İngiltere olmak üzere, bütün batılıların demokrasi ve eşitlik duygusuyla bağdaşmadığı için Varlık Vergisi'ni kaldırma kararı aldı. Bu dönemde Alman zaferlerinin sona ermesinin ve Almanya'nın yıldızının sönmemesinin de bu kararların alınmasında etkisinin olduğunu unutmamak gerekir.

Varlık Vergisi'nin kaldırılması ile ilgili kanun tasarısı 15 Mart 1944'te TBMM'nde Maliye Bakanı Fuat Ağralı'nın isteği üzerine görüşülmeye başlandı. Maliye Bakanı vergi hakkında şunları belirtti; "Tahsilsiz kalan bakayadan bir kısmının tahsiline imkan yoktur. Diğer bir kısmının da mükellefleri ağır sıkıntılara ve belki de yokluğa düşürmeden tahsil edilemeyeceği anlaşılmıştır. Vergi bakayasının terkin yolu ile tasfiyesini muvafık bulduk. Yüksek tasvibinize arz edilen layiha, bu maksada göre tanzim olunmuştur".¹⁵ Kanun hakkında tek söz alan milletvekili olan Eskişehir mebusu Emin Sazak; verginin tasfiyesine taraftar olduğunu, ancak vergisini ödemeyen mükelleflerin milletçe cezalandırılması gerektiğini savunuyordu. 453 milletvekilinden 310 milletvekili kabul oyu kullandı. 135 milletvekili oylamaya katılmadı.¹⁶

II. 6. Varlık Vergisi'nin Toplam Verileri

Varlık Vergisi ile ilgili olarak (M), (G) ve (E)'e tarhedilen vergilerin, yine bu üç gruptan tahsil edilen vergilerin tablosu aşağıya sunulmuştur:

TABLO 23				
VARLIK VERGİSİ TARHİYAT VE TAHSİLAT GRUPLAR				
	Tarhiyat (TL)	Oran (%)	Tahsilat(TL)	Oran(%)
Gayrimüslimler	223 milyon	52	166 milyon	53
Müslümanlar	122.5 milyon	29	115.5 milyon	36.5
Ecnebler	79.5 milyon	19	33 milyon	10.5

(Kaynak: Clark,1984:35)

¹⁵ TBMM ZC, D:7, C:5, İç:29, s.44-45, (15.3.1944)

¹⁶ TBMM ZC, D:7, C:5, İç:29, (15.3.1944)

TABLO 24	
VARLIK VERGİSİNE AİT TOPLAM SONUÇLAR	
Mükellef Adedi	: 114.368
Matrah	: 465.3 Milyon TL
Mükerrer Vergi	: 18.6 Milyon TL
Yanlışlık	: 9.4 Milyon TL
Seyyar memurdan terkin	: 12.2 Milyon TL
Tahsilat	: 314.9 Milyon TL
Geriye kalan	: 108.7 Milyon TL
<u>Geriye kalan 108.7 milyon liranın dağılımı ise şöyleydi:</u>	
32.9 milyon TL	kudretleri üzerinde vergi tarh edilenler
27.4 milyon TL	vergileri 5 bin TL.den az olanlar
37.8 milyon TL	çalışma mükellefiyeti uygulananlar
10.6 milyon TL	haklarında icra yapıldığı halde malı olmayanlar

(Kaynak : Tekeli ,1944:157)

Tüm Türkiye’de vergi ödeme oranı % 74 oldu.

Varlık Vergisi mükelleflerinin çoğunluğu İstanbul ilinden çıkmıştır. 61.787 mükelleften istenen vergi miktarı 317,2 milyon liraydı. Bu da Türkiye genelinden toplanması öngörülen vergi miktarının yüzde 75’i demektir. İstanbul’dan 211 milyon lira tahsilat gerçekleşmiştir. Bu da Türkiye genelinde tahsil edilen verginin yüzde 70’i demektir.

Clark’a göre; “gayrimüslimler ve yabancılar İstanbul’da toplam 185 milyon TL (İstanbul tahsilatının % 85’i) gayrimüslimler, bunun en azından 155 milyonunu (yaklaşık İstanbul vergi ödemesinin % 70’i); müslüman kesim ise İstanbul’da 36 milyon TL’lik (İstanbul vergi ödemesinin % 16’sı) ödeme yaptı” (1984:35). (G) grubuna dahil olan İstanbul mükellefleri Türkiye çapında verginin yarısına yakın bir bölümünü ödemişlerdir.

İstanbul haricinde, müslüman nüfus 80 milyon TL vergi ödedi. Bu, müslümanlardan yapılan tahsilatın yüzde 85'ini oluşturuyordu (Clark,1984:35).

II. 7. Varlık Vergisinin Değerlendirilmesi

Bu bölümdeki incelememizde Varlık Vergisi'nin amaçları ile uygulamasının sonucunda ortaya çıkan gerçek durumları karşılaştırmaya çalışıp, Varlık Vergisi'nin ekonomik, siyasi ve toplumsal bir değerlendirmesini yapmaya özen göstereceğiz.

Varlık Vergisi'nin gerekçelerinden bir tanesi karaborsayı önlemek ve tedavüldeki para miktarını azaltmak idi. Vergiyi ödemek için karaborsacıların ellerindeki malları piyasaya, satışa çıkarması olasılığı da hesaba katılıyordu. Varlık Vergisi'nin uygulandığı 16 ay boyunca, 1942 yılı sonlarında tedavülde bulunan paranın tam yüzde 43'üne denk gelen bir kısmının vergilendirildiği görülmektedir. 1943 yılının toplam vergi tahsilatı sonuçta üçte bir oranında artmıştır. 1944 yılı toptan fiyatlarının düşmesine neden olmuştur (Clark,1984:36).

TABLO 25

Varlık Vergisi Kanunu'nun Kabul Edilmesinden Sonra Piyasadaki Para Hacmi(Bin TL)			
Tarih	Dolaşımdaki Banknotlar	Tarih	Dolaşımdaki Banknotlar
28.1.1942	670.949	31.12.1942	733.944
05.12.1942	731.611	30.1.1943	689.910
12.12.1942	732.813	27.3.1943	710.479
17.12.1942	743.519	30.4.1943	722.357
26.12.1942	747.782	29.5.1943	734.944

(Kaynak: Akar,1999:164)

Ancak tablodan görüldüğü gibi, piyasadaki para hacminde Varlık Vergisi'nin uygulandığı ilk üç ay içinde bir düşüş söz konusu iken, sonra yeniden para hacmi eski seviyesine kavuşmuştur.

Ökte'ye göre; "Vergi, sağladığı fırsatlarla büyük borsacıları zenginleştirerek ve meşru küçük işyerlerinin yıkılması ve geçimini buradan sağlayanların yoksullaşmasıyla küçük borsacıların sayısını arttırarak fiilen karaborsa yararına çalışmıştı" (1951:203).

Varlık Vergisi ile hayat pahalılığı da artış gösterdi. Karpat bu olayı şu şekilde yorumlamaktadır: " Vergisini ödeyemeyen pek çok küçük firma müzayede ile satıldı. Bunları, savaş sırasında çeşitli yollarla sermaye biriktirmiş kimse ler satın aldılar. Bunlar hem tecrübesizdi, hem de kazanç hırsıyla doluydular. Tecrübesizlikleri piyasada karışıklık yarattı, kazanç hırsları da hayat pahalılığının artmasına sebep oldu" (1996:111).

Clark'a göre; " İstanbul yöresinde yeni kurulan ve gelişen büyük tekstil sanayi girişimleri arasında gayrimüslim girişimcilere ait olanlarının oranı, II.Dünya Savaşı sonrasında çarpıcı bir biçimde düşmüştür" (1984:36).

Varlık Vergisi, Türkiye'deki ticari hayatta rol alanların etnik yapısını da değiştirdi. Özellikle ticari alandaki faaliyetler azınlıkların elinden çıkarak Müslüman-Türk tüccarların denetimi altına girdi. Gayrimüslim azınlıklar ise genelde daha risksiz alanları tercih ettiler. Güçlü'ye göre ; "Varlık Vergisi'nin uygulamasının yarattığı

ürkeklik, ekalliyetleri ticari sahada Türklerle işbirliği yapmaya veya onların işyerlerinde çalışmaya sevk etti” (1991:108).

Aktar’a göre; “1943 yılı içinde azınlıklar bu vergiyi ödeyebilmek için esas olarak evlerini ve işyerlerini sattılar. Bir çoğunun işhayatı sona erdi. Bu vergi ile piyasanın azınlıklardan arındırılması büyük ölçüde gerçekleşmiş oldu” (2000:241). Bunun sonucu olarak da Koçak’a göre; “Türk-Müslüman sermayesi, gayrimüslim azınlık sermayesinin bir kısmını da son derece olumlu koşullar altında ele geçirmiştir” (1996:515).

1927’de kurulan ve ortakları arasında ağırlıklı olarak azınlıkların bulunduğu Ege Bölgesi’ndeki, Akseki Ticaret Bankası’nın 19.547 hissesinden 11.150’si Varlık Vergisi sonrasında tek başına bir Türk-Müslüman tüccarın eline geçiyordu (Güçlü,1990:141).

Korkut Boratav ise Varlık Vergisi’nin sermaye transferi ile ilgili yönüne daha değişik bir görüş açısıyla bakmaktadır:

Varlık Vergisi’nin genel bir değerlendirmesini yaparken bu verginin sadece Türk-azınlık ayrımına dayanan bir operasyon olmadığını, çiftçi ile kent burjuvazisi, Anadolu tüccarı ile İstanbul tüccarı arasında da birinciler lehine ikinciler aleyhine belirli bir ayırım izlendiğini işaret etmek gerekir. Unutmamak gerekir ki azınlıklar üzerinde Varlık Vergisi yıkıcı olmuştur, amabüyük kentlerin Türk sermaye çevreleri de oldukça ağır bir vergiyi fiilen ödemişlerdir (1982:263).

Ancak bu görüş Varlık Vergisi uygulamasına özellikle de İçel ili uygulamasına bakıldığında pek geçerli değildir. Bunun yorumunu Varlık Vergisi ve İçel konusunda yapacağız.

Varlık Vergisi uygulamasının pek göze batmayan sonuçlarından bir tanesi de azınlıkların Türkiye'ye ve Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik bakış aıllarındaki değişim olacaktır. kte'ye göre; "mali dönemde bu vergi ile kaybettiğimiz en kıymetli döviz vatandaşın devlete olan itimadının sarsılmasıdır" (1951:210).

Varlık Vergisi uygulaması, Lozan Antlaşması'yla modern bir ulus-devlet olmak isteyen Türkiye'nin, azınlıklarını milli Türk kimliğine ve Türk kültürüne kazanma yolundaki gayretlerini de ciddi bir zarara uğratmıştır. kte'ye göre;

Varlık Vergisinde Őven milliyetçiliğin, ırkçılığın damgası vardır. Verginin bu karakteri Lozan'dan sonra yavaş yavaş kazanmaya başladığımız ekaliyetleri bizden soğutmuştur. Lozan'da ekaliyet diye isimlendirilen vatandaşlardan, bilhassa entelektüel kısmının, bu hakikati okevvel kavradığını, verginin tatbikatında yakından gördüm. Onlar bu zarureti bizden daha iyi anlamışlardı. Esefle kaydetmek lazımdır ki, Varlık Vergisi bu yakınlaşma, bu kaynaşma konserinde falsolu bir nota olmuştur (1951:211).

Nitekim Varlık Vergisi'nin uygulamadan kaldırılmasından sonra rejimle bütünleşme ümitleri büyük bir darbe alan azınlıkların bir kısmı yurtdışına g etti.

Şimdi bu g olayını iki ayrı tabloda aktarmaya çalışacağız.

TABLO 26				
TÜRKİYE'DE GAYRİMÜSLİM NÜFUSUN DAĞILIMI				
DİNİ GRUPLAR	1927	1935	1945	1955
Müslümanlar	13.269.936	15.838.763	18.497.801	22.804.048
Katolikler	39.511	21.950	21.950	21.784
Ortodokslar	109.505	125.046	103.839	86.655
Protestanlar	6.658	8.486	5.213	8.952
Gregoryenler	-	44.526	60.260	60.071
Yahudiler	81.872	78.730	76.965	45.995
Diğer Dinler	140.718	30.402	24.146	37.258
Gayrimüslimlerin toplamı	378.664	309.140	292.273	260.715
Gayrimüslimlerin Nüfusa oranı	2.78	1.98	1.56	1.08

(Kaynak: Dündar, 1999:159, 168,175, 202)

TABLO 27		
İstanbul İlinde Konuşulan Dile Göre Nüfus		
	1935	1950
Türkçe	692.460	1.001.625
Rumca	79.920	67.593
Ermenice	39.831	42.652
Musevice	26.335	28.172

(Kaynak : Dündar,1999:161,162,186,187)

Varlık Vergisi sonrasında Türkiye’de azınlıkların göçü kavramını ve onların ekonomik hayattaki konumlarını daha iyi inceleyebilmek ve Varlık Vergisi’ni daha iyi analiz edebilmek için 1935 ve 1950 Nüfus Sayımlarında dinler ve mesleklerle ilgili sayıları aşağıdaki tablolarla özetleyeceğiz.

TABLO 28						
1935 NÜFUS SAYIMI DİNLER VE MESLEKLER						
	İslam	Hristiyanlar	Museviler	Dinsizler	Saire	Yekün
Toprak Mahsul.	6.460.053	13.340	506	80	3049	6.480.028
Sanayi ve küçük sanatlar	613.588	32.281	9.746	103	760	656.378
Ticaret	189.444	18.842	9.615	32	357	218.290
Nakliye ve Muvassala	118.279	2.339	939	45	30	121.608
Umumi İdare ve Hiz. Serbest Mes.	386.043	9.014	1.983	87	168	398.295
Ev iktisadiyatı Şahsi hizmetler	39.346	5.664	1.370	6	68	46.454
Mesleksiz veya Mesleği meçhul	7.928.020	146.687	54.571	232	8.533	8.236.043
Yekun	15.838.673	226.167	78.730	559	12.965	16.157.094

(Kaynak: Dünder, 1999:165)

TABLO 29		
TÜRKİYE GENELİNDE KONUŞULAN DİLE GÖRE NÜFUS YAPISI		
	1935	1950
Türkçe	13.899.073	18.254.851
Rumca.	107.725	89.472
Ermenice	57.599	52.776
Musevice	42.607	35.786

(Kaynak: Dünder, 1999:163,164,186,187)

Her iki tablodan da anlaşılacağı gibi 1935 ve 1950 yılları arasında Türkiye’de gayrimüslim nüfus hem mesleklerin dağılımı açısından azalmış, hem de nüfus yoğunluğu olarak gözle görülür bir şekilde gücünü yitirmiştir. 1935’de gayrimüslimlerin nüfusa oranı yüzde 1.98 iken, 1955 nüfus sayımında oranları yüzde 1.08’e kadar düşmüştür. Varlık Vergisi gayrimüslimleri ekonomik hayattan uzaklaştırdığı gibi onların Türkiye içindeki sayılarını da azaltmıştır. Özellikle Yahudi nüfus 1948’de İsrail devletinin kurulmasından sonra bu ülkeye göç etmiştir. 1948-1950 arası yaklaşık 33.000 Türk Yahudisi İsrail’e göç etmiştir (Aktar,2000:241).

Bernard Lewis, Varlık Vergisi’ni şöyle yorumlamıştır; “Türkiye Cumhuriyetinin, kuruluşundan beri mali politikasının dürüstlüğü, dini hoşgörüsü dolayısıyla kazanmış olduğu iyi ün tahrip edilmiştir. Uzun vadede, muhtemelen Türk Devleti’nin haysiyet ve vekarına zararlı idi” (1988:300).

III. BÖLÜM. VARLIK VERGİSİNİN İÇEL'DEKİ UYGULAMASI

XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren çok önemli bir liman ve ticaret kenti olan ve bu özelliğini tam anlamıyla olmasa da Cumhuriyet dönemine de taşıyan İçel çok etnili bir nüfus yapısına sahip idi. Hem ticari hem de tarım alanında önemli bir ekonomik merkez konumunda olan İçel'de Varlık Vergisi'nin uygulanma sürecini, gelişen olayları ve bu verginin uygulanması sonrasında İçel'de meydana gelen değişiklikler Türkiye geneline uymaktadır.

III. 1. İçel'in Nüfusu ve Nüfus Yapısı

1940 nüfus sayımına göre 504 köye ve 6 ilçeye sahip olan İçel'in¹ 1940 yılına ait nüfusu aşağıdaki şekildedir;

TABLO 30			
İÇEL NÜFUSU 1940 YILI			
İLÇELER	ERKEK	KADIN	YEKÜN
Mersin	34.194	32.816	67.010
Anamur	10.124	11.348	21.472
Gülnar	10.980	12.558	23.538
Mut	9.653	10.575	20.228
Silifke	21.837	23.492	45.329
Tarsus	39.342	40.790	80.132
Yekün	126.130	131.579	257.709

(Kaynak: DüNDAR, 1999:167)

¹ Başbakanlık İstatistik Umum Müd. İstatistik Yıllığı 1942-1945, C:25, s. 109, (1946)

TABLO 31

1935 ve 1945 NÜFUS SAYIMLARINDA İÇEL İLİNİN NÜFUSUNUN DİNLER İTİBARIYLA DAĞILIMI

İslam	243.159	278.042
Katolik	344	317
Ortodoks	402	472
Protestan	63	56
Hristiyan	17	56
Ermeni	34	-
Gregoryan	2	33
Musevi	213	495
Dinsiz	8	-
Saire	-	2
Meçhul	1	-
YEKÜN	244.236	279.484

(Kaynak: Dündar, 1999:167,176)

1935 nüfus sayımına göre İçel’de 1075 Hristiyan ve Musevi yaşamaktadır. 1945 nüfus sayımına göre ise Hristiyan ve Musevilerin sayısı 1429’a çıkmıştır. 1940 nüfus sayımına göre Mersin’de 16.315 erkek ve 13.692 kadın toplam 30.007 kişi kent merkezinde yaşarken, yine aynı nüfus sayımına göre Tarsus’ta 13.582 erkek ve 14.061 kadın nüfus olmak üzere toplam 27.643 kişi kent merkezinde yaşamaktadır.²

İçel’in demografik yapısını daha yakından görebilmek için İçel’de ana diller itibarıyla nüfus dağılımını da aşağıdaki tabloda özetleyeceğiz.

² BİUM, İstatistik Yıllığı, s.8, (1944)

TABLO 32		
1935 VE 1945 NÜFUS SAYIMLARINDA İÇEL İLİNDE NÜFUSUN ANA DİLLER İTİBARIYLA DAĞILIMI		
	1935 Nüfus Sayımı	1945 Nüfus Sayımı
Türkçe	229.485	267.396
Arapça	12.816	10.188
Çerkezce	250	250
Ermenice	13	23
Rumca	715	885
Yahudice	35	146
İtalyanca	44	30

(Kaynak: Dündar: 1999:161,162,177,178)

Yukarıdaki tabloya dahil edilmeyen 25 ayrı dili konuşan, meçhul olanlarla birlikte İçel ilinde 34 ayrı dil konuşulmaktadır. Coğrafi konumu, ticaret merkezi olması, liman şehri olması nedeniyle İçel çok dilli, çok dinli bir nüfus yapısına sahiptir.

1935 nüfus sayımına göre İçel ilinde erkeklerin yüzde 27,4'ü (33.085 kişi), kadınların yüzde 7,8'i (9632 kişi) okuma yazma bilmektedir.³ Yine 1935 nüfus sayımına göre İçel ilinde erkek nüfusun 68.708'i, kadın nüfusun 41.389'u faal durumda iken, erkek nüfusun 52.125'i, kadın nüfusun 82.004'ü faal olmayan nüfusa dahildir. İçel ilinde toplam nüfusun 110.097'si faal nüfus, 134.139'u faal olmayan nüfustur.⁴

III. 2. İçel'de 1940 ve 1945 Yılları Arasında Fiat ve Vergi Hareketleri

Varlık Vergisi'nin İçel'deki etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için 1940 ve 1945 yılları arasında İçel ilindeki perakende fiatları, hayat pahalılığı, gelir ve gider

³ BİUM, İstatistik Yıllığı, s.8, (1944)

⁴ BİUM, İstatistik Yıllığı, s.45, (1944)

bütçelerini tablolar yardımıyla açıklayacağız. Çünkü bu dönemde tüm Türkiye’de olduğu gibi savaş koşullarından dolayı fiyatlar sürekli artmaktadır. Fiyatların artmasına paralel olarak haksız kazanç sağlayanlar ve aşırı derecede zenginleşenler İçel’de de bulunmaktadır. İçel’de Varlık Vergisi mükellefi olarak tespit edilen 312 kişi bu ekonomik koşullar gözönüne alınarak tespit edildiği için bu dönemde İçel’in ekonomik durumunun çok iyi bir şekilde bilinmesi gerekmektedir.

TABLO 33				
1940-1943 YILLARINDA İÇEL’DEKİ BAZI GIDA MADDELERİNİN PERAKENDE FİYATLARI (Kuruş-Kilo)				
ÜRÜN	1940	1941	1942	1943
Kesme Şeker	40.87	51.29	169.29	362.82
Toz şeker	36.58	47.87	141.11	348.09
Domates	8.08	14.99	20.41	25.55
Koyun eti	33.62	42.67	82.79	133.95
Zeytinyağı	50.20	70.69	147.27	202.64
Yerli peynir	46.46	62.74	131.97	176.67
Limon	2.22	3.67	9.98	15.25
Çay	547.91	782.48	1346.44	1512.50

(Kaynak: BİUM, İstatistik Yıllığı, C:14, 1944:141, 243, 245, 247)

1940 ve 1941 yıllarındaki artışlar normal olarak görülebilirse de 1942 yılında fiyatlar en az iki kat, bazı mallarda ise üç kat artış göstermiş, bu artış eğilimi ve buna paralel hayat pahalılığı 1943 yılında da artarak devam etmiştir.

TABLO 34			
1914, 1938, 1943 RAKAMLARINA GÖRE İÇEL’DE HAYAT PAHALILIĞI			
YILLAR	MUTLAK RAKAMLAR	NİSBİ RAKAMLAR	ZENCİRLEME USULÜ
1914	187	100	-
1937	1.054	564	104.3

1938	1.076	575	102.1
1939	1.093	584	101.6
1940	1.371	733	125.4
1941	1.821	974	132.8
1942	3.537	1.891	194.2
1943	4.658	2.491	131.7

(Kaynak: BİUM, İstatistik Yıllığı, 1944:252)

1942 ve 1943 yıllarında İçel’de hayat pahalılığı mutlak ve nisbi rakamlara göre yaklaşık iki kat artmış, iki yıl içinde satın alma gücü iki buçuk kat azalmıştır. Türkiye genelinde olduğu gibi İçel ilinde de fiat artışlarına paralel haksız kazançlar ortaya çıkmış, özellikle ticaretle uğraşan ve halkın temel ihtiyaçlarını karşılayan kesim bu fiat artışlarından iyi bir şekilde faydalanmıştır. Varlık Vergisi’nin İçel’e olan ekonomik etkilerini daha yakından görebilmek için 1939-1945 yılları arasında İçel ilinde gerçekleşen gelir bütçelerini incelememiz gerekecektir.

TABLO 35						
1939-1945 YILLARI ARASINDA İÇEL’DEKİ AYLIK GELİR TAHSİLATI (BİN TL)						
AYLAR	1939-1940	1940-1941	1941-1942	1942-1943	1943-1944	1944-1945
HAZİRAN	328	680	725	1.150	1.382	1.732
TEMMUZ	282	226	326	444	713	849
AĞUSTOS	213	198	320	450	1.094	608
EYLÜL	145	253	356	487	290	670
EKİM	134	245	222	480	440	830
KASIM	137	235	263	377	567	444
ARALIK	211	373	510	604	692	822
OCAK	224	193	222	5.324	781	747
ŞUBAT	110	171	201	439	826	703
MART	171	282	242	470	728	759
NİSAN	241	170	702	913	714	552

MAYIS	224	220	277	569	610	1.055
TOPLAM	2.420	3.246	4.396	11.707	8.777	9.771

(Kaynak :BİUM, Maliye İstatistikleri, 1936-1945,1949:34)

İçel ilinde Varlık Vergisi listelerinin ilan edildiği 8 Aralık 1942 tarihinden itibaren 1942 yılı Aralık ayı ile Varlık Vergisi normal ve cezalı ödeme sürelerinin sona erdiği 1943 yılının Ocak ayında gelir artışında çok büyük bir artış yaşanmaktadır. Varlık Vergisi borcunu ödemeyenlerin, mallarına el konulması ve çalışma kamplarına yollanması uygulamasının bu gelir artışında çok önemli bir neden teşkil ettiğini söylemek gerekir. Varlık Vergisi'nin kaldırıldığı tarih olan 15 Mart 1944'den sonra gelir artışına pek rastlanmamaktadır.

İçel merkezde Varlık Vergisi'nin normal ve cezalı ödeme süresinin dolduğu 16 Ocak 1943 tarihine kadar 312 mükelleften 247'si borcunu tamamen, 27'si de kısmen ödemişler, hiç Varlık Vergisi vermeyen ise 38 kişi olarak belirlenmiştir. Bu tarihte tarh edilen 4.216.995 TL Varlık Vergisi'nin İçel ilindeki ödenen kısmı yüzde seksen iki oranında 2.752.793 TL'si olarak gerçekleşmiştir (Yeni Mersin,16 II.Kanun 1943).

İçel ili genelinde 1942 yılı Haziran ayı ile 1943 yılı Haziran ayını kapsayan devrede 6.233.000 TL Varlık Vergisi tahakkuk ettirilip, bunun 5.242.000 TL'si tahsil edilmiş,1943 yılı Haziran ayı ile 1944 yılı Haziran ayı arasında ise tahakkuk ettirilen 203.000 TL'sinin tamamı tahsil edilmiştir. İçel ilinde toplam 6.436.000 TL Varlık

Vergisi tahakkuk ettirilmiş, bunun 5.445.000 TL'si tahsil edilmiştir. Ödeme oranı yüzde seksenbeştir.⁸

III. 3. Varlık Vergisi'nin Uygulanması

Türkiye genelinde olduğu gibi İçel'de de Varlık Vergisi 1942 yılının Aralık ayından itibaren uygulanmaya, tahsil edilmeye başlanmıştır. Uygulama sırasında yaşanan, müslüman-gayrimüslim ayrımı, CHP'li olma veya bu partiye yakın olma, Ziraat veya Ticaret Odası'nın yönetiminde yer alma gibi özellikler verginin uygulanması sırasında bir çok eşitsizliğin ortaya çıkmasına neden olmuş, aynı işi yapan, aynı sermayeye sahip kişilerin ödedikleri vergilerin nispetini yukarıdaki özellikler belirleyebilmiştir. Özellikle de bu uygulama da verginin asıl yükünü İçel'deki gayrimüslimler çekmiştir. İçel nüfusunun çok küçük bir oranına sahip olmakla birlikte tahakkuk ettirilen Varlık Vergisi'nin yüzde 75'ini gayrimüslimler ödemekle yükümlendirilmişlerdir. Nüfusun çoğunluğunu elde tutan Türk-Müslüman kesim ise Varlık Vergisi'nin yüzde 24'ünü ödemekle yükümlü kılınırken, Ecnebler ve Dönmeler'de verginin yüzde 1'ini ödemekle yükümlü tutulmuşlardır. İçel Merkez ilçeye tahakkuk ettirilen 4.214.995 TL'sinin, 3.226.000 TL'si gayrimüslimlerin ödemesi gereken vergi miktarı olarak tespit edilmiştir.

Bu verginin yüzde 85'i tahsil edilebildiğine göre verginin asıl yükünü İçel merkezde gayrimüslim vatandaşlar üstlenmişlerdir. Tezimizi hazırlarken bu konuda yalnızca bir tek kaynak olduğu için bu verginin kimler tarafından ne kadarının ödendiği ile ilgili net bir açıklama yapamayacağız.

⁸ BIUM, Maliye İstatistikleri, s.210, (1949)

İçel'de Varlık Vergisi ile ilgili bilgiler verginin yayınlanması ile birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Bundan önceki dönemde ilgili hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Varlık Vergisi'nin tespiti için 6 kişiden oluşan komisyon oluşturulmuştur. Komisyon başkanlığını Vali Saip Örgen yaparken, Ticaret Odası adına ikinci reis Şevket Sümer ve Fuat Morel, belediyeden Enver Germen, İzzet Kaptan, Maliye'yi temsilen de Defterdar Halil Serim komisyonda görev almıştır.⁹ Maliye müfettişi İhsan Baç da İçel'e gelmiştir (Yeni Mersin, 17 II. Teşrin 1942). İçel'de de Varlık Vergisi mükelleflerini tespit etmek amacıyla toplanan komisyon bu işe çok zaman ayırıp, incelemelerini sürdürmüştür (Yeni Mersin, 24 II. Teşrin 1942).

Komisyon tarafından verginin tespiti için mükelleflerle ilgili, bankalardan, birliklerden, gümrükler ve saireden gelen malumattan sonra liste oluşturulmuş, verginin ödenmesinin bitimine kadar kanun gereği tapu muameleleri de durdurulmuştur (Yeni Mersin, 27 II. Teşrin 1942).

Verginin tespitinde tüccarların, çiftçilerin ve akar sahiplerinin son üç yıllık durumları, tüccarların bankalardaki, gümrükteki muameleleri tetkik edilerek karar verilmiştir. Ayrıca, akar sahiplerinden de yılda 2.500 TL'den fazla geliri olanlara vergi konulmuştur.

⁹ Şinasi Develi, (1990;39) Şevket Sümer'le birlikte Şükrü Şihman'ında komisyon üyesi olduğunu yazmaktadır. Fakat, Şükrü Şihman'ın bu komisyona üye olduğuna dair bir kayda rastlanmamıştır.

İçel'deki Varlık Vergisi mükelleflerini gösteren listeler Hükümet bitişindeki Maliye Tahakkuk Şubesi duvarı ile Belediye Dairesi duvarına, Tarsus ilçesine ait listeler de Tarsus Hükümet Konağı duvarına asılmıştır. İçel Valisi Saip Örgen vergi ile ilgili bir açıklamada bulunmuştur;

Komisyonumuz uzun ve titiz çalışmalardan sonra kararlarını tam bir ittifakla vermiştir. Her isim üzerinde kanunun emrettiği şekilde bütün materyallerden istifade edilmiş ve arkadaşlar arasında tam bir görüş ve kanaat birliği hasıl olmadan vergi tespit edilmemiştir. Bilhassa harp kazançları üzerinde çok titiz davranan komisyon evvela kanuni sonra vicdani vazifesini hakkıyla ifa edebilmek ve bunun vicdani mesuliyetini de üzerine almak gibi tam bir maddi ve manevi mesuliyeti göz önünden hiçbir saniye uzak tutmamıştır. Bu suretle verdiğimiz karardan dolayı vatan ve kanun ve hatta vicdan vazifemizi elimizdeki imkanlar ve vasıtalar nispetinde ifa etmiş olduğumuzu kuvvetle zannediyorum. (Yeni Mersin, 8 I.Kanun 1942)

Varlık Vergisi mükellefleri ayrıca basında da duyurulmuştur. Yeni Mersin Gazetesine göre Mersin'de 25.000 TL'den fazla vergi verecek mükellefler şunlardır;

LİSTE 3

SIRA NO	MÜKELLEFİN İSMİ	VERGİ MİKTARI
1	Şaso Kardeşler ve Şaol Kohen	600.000 TL
2	Nazım Gandur Kardeşler	600.000 TL*
3	Mehmet ve Şefik Hariri	370.000 TL
4	Nazım Miskavi	200.000 TL*
5	Ahmet Ramazan	150.000 TL*
6	Zeki Bilmen ve Mehmet Akil	150.000 TL

* Şinasi Develi (1990:39) hiçbir kaynak göstermeden bu tüccarların her birisinin 300.000 liralık vergi mükellefi olduklarını yazmaktadır. Görüldüğü gibi; bu doğru bir tespit değildir. Nazım Gandur 600.000 TL, Nazım Miskavi 200.000 TL, Ahmet Ramazan 150.000 TL, Mehmet Akil ve Ortakları ise 100.000 TL vergi ödemişlerdir.

10	Mehmet Akil ve Ortakları	100.000 TL
11	Mustafa Erdişli	95.000 TL
12	Fahri Grfani ve Oğulları	80.000 TL
13	Mersin Akdeniz Limited Şirketi	80.000 TL
14	Jozef Katoni ve Şürekası	75.000 TL
15	Mahmud Rumani	60.000 TL
16	Müteahhit Hazık Ziya ve Ortağı	60.000 TL
17	Fuat Barbur	58.000 TL
18	Toros Limited Şirketi	50.000 TL
19	Bahaeddin Közberi ve Şürekası	50.000 TL
20	İbrahim Dervif ve Fazıl Sıddık	50.000 TL
21	Abdülhamit Nasır	45.000 TL
22	Cemal Alp-Abdülhamit Demirel	30.000 TL
23	Mülhem Selfun	30.000 TL
24	Mehmet Canlı ve Ortakları	30.000 TL
25	Mehmet ve Ali Safa	30.000 TL
26	Mehmet ve İsmail Saydam	30.000 TL
27	Vitalı Stromza	30.000 TL
28	Şükrü Diyap	30.000 TL
29	Sait Çiftçi Kardeşler	27.000 TL
30	Mehmet Sabahattin ve Ortakları	25.000 TL
31	Enis ve Cemil Tarhan	25.000 TL

(Yeni Mersin, 8 I.Kanun 1942)

Yayımlanan bu listeye bakıldığında dikkati çeken ilk nokta en yüksek miktarda vergi ödemekle yükümlü kılınan 31 kişi arasında 8 Türk-Müslüman, 1 müslüman-gayrımüslim ortaklığı, 22 gayrımüslim bulunmaktadır.

LİSTE 4

Mersin’de 25.000 TL’den az vergi verecek mükelleflerin isimleri ise şöyledir;

SIRA NO	MÜKELLEFİN İSMİ	VERGİ MİKTARI
1	Ahmet Yardım	3.000 TL
2	Jül Nader	500 TL
3	Reşit Rastgeldi ve Yanko oğlu Mavridi	6.000 TL
4	Şefik Kabuş	500 TL
5	Edvar Dumani	3.000 TL
6	İskender Butros	1.500 TL
7	İlya Ney Arturoğlu	1.000 TL
8	Ali Ergir	10.000 TL
9	Halil Debbani ve Saltel	5.000 TL
10	Giragos Karacaoğlu	2.000 TL
11	İsmet İşevi	500 TL
12	Saraç Mahmut	500 TL
13	Fuat Şaşati	500 TL
14	Monak Türk Ltd.	500 TL
15	Elektrik Şirketi	5.176 TL
16	Şarl Nader	1.000 TL
17	Sadettin İpekçiler	1.000 TL
18	Mehmet Demirci	8.000 TL
19	Viktor Butros	1.000 TL
20	Ahmed Gönen	500 TL
21	Hikmet Erman	1.000 TL
22	Kamil Kılınçoğlu	500 TL
23	Viktor ve Edvar Şaşati	3.000 TL
24	İshak Aranof	10.000 TL
25	Nevzat Şumnu	1.000 TL
26	İzmir T. İsak Erdili	500 TL
27	İbrahim Belli	500 TL
28	Alanyalı Mustafa	1.000 TL
29	Vilyam Rikards	1.000 TL
30	Mishak Keşişyan	500 TL
31	Mehmet Tevfik Biraderler	500 TL
32	Hasan Reşit Kara	500 TL
33	Abdülkadir Perşembe	2.000 TL

34	Mehmed Kara-Ali Fırat	2.000 TL
35	Kavadisoglu Vaspikyan	500 TL
36	Mustafa Sabuncu	3.500 TL
37	Akdeniz Limited Şirketi	20.000 TL
38	Mahmut Hayfavi	17.000 TL
39	Aziz İstan	1.500 TL
40	İskender Zahlut	500 TL
41	İsmail Ağar,Fahri Uygurmen	5.000 TL
42	Hasan Akel ve Ortağı	3.500 TL
43	Anadolu İt.ve İh.Koll.Şti.	5.000 TL
44	Yohanne Kohen	500 TL
45	Osman Erman ve Muhittin Sahaf	5.000 TL
46	Osman İlhami	1.000 TL
47	Hakkı Cemal ve Rıza Bozkurt	1.000 TL
48	Mehmet Sabah ve Oğulları Haşım,Loti	8.000 TL
49	Öztürk Limited Şirketi	3.000 TL
50	Gaziantep Men.Mah.Şir.	17.500 TL
51	Topak Türk Anonim Ş.	5.600 TL
52	Kadri Sabuncu	6.000 TL
53	Halil Oğuz	1.000 TL
54	Tevfik Sezgin	6.600 TL
55	İbrahim Tez	500 TL
56	Naim ve Hidayet Gök	500 TL
57	Mustafa Tok	1.000 TL
58	Mustafa ve Cemal	500 TL
59	Mehmet Musa Karayan	1.500 TL
60	Cemil Can	500 TL
61	Ali Bayır	500 TL
62	Arif Helvacı	500 TL
63	Ali Erköse	2.500 TL
64	Huri Yaşa	500 TL
65	Şükrü ve Ahmet Furncı	800 TL
66	Rafael ve Kazaros	750 TL
67	Şükrü Şihman	500 TL
68	Sedad Seymen	500 TL
69	Methi Bayer	500 TL
70	Menahim Dayan	12.000 TL
71	Hüseyin Öner	500 TL
72	Fuat Bezmen	2.500 TL

73	Hüseyin Hancı	2.000 TL
74	Ali Rıza Erdölen	1.000 TL
75	Mahmut Murat oğlu ve Şeriki	2.000 TL
76	Jozef Aryen ve Yakup Duşi	16.000 TL
77	Tarsuslu Kamil ve Süleyman Dirlik	500 TL
78	Kemal Ekin	1.500 TL
79	Kabriel Butros	1.500 TL
80	Selim Hanna	2.500 TL
81	Yusuf Ergilet ve İlyas Saydam	1.000 TL
82	Mehmet ve Ömer Sözman	750 TL
83	Jozef Mesaya	500 TL
84	Abdülkadir Sözman	1.500 TL
85	Nihad Sözman	5.000 TL
86	Albert Aviktör	500 TL
87	Zekeriya Ergenç	500 TL
88	Emin Akdoğan ve Mehmet Koca	500 TL
89	Şükrü Akalın ve Cemil Türker	500 TL
90	Mehmet Buğdaycı	2.500 TL
91	Ali Vahit Dinçök	500 TL
92	Abdurrahman Canlı	500 TL
93	Leon ve Jak Matalon	1.000 TL
94	Fahri Merzeci	500 TL
95	Yako Hozan ve Yako Baruh	10.000 TL
96	Piyer Selvelli	2.000 TL
97	Ali Kıratlı	500 TL
98	Zekeriya ve Abdülvahap Gürani	10.000 TL
100	Sadi Kaplançalı	10.000 TL
101	Rıza Safa	7.000 TL
102	Edip Behnesavi	3.000 TL
103	Haydar Sezer	15.000 TL
104	Hasan Mezruk ve Oğulları	2.500 TL
105	Ömer Keksöz	500 TL
106	Abdülvahap Necati	10.000 TL
107	Ali Rumanı ve Habib Sufan	500 TL
108	Mehmed Yılgör	1.500 TL
109	Abdurrahman ve Rifat Uysal	500 TL
110	Suphi Cansoy	750 TL
111	Ahmet Çoşar	1.500 TL
112	Yusuf Uyanık	500 TL

113	İbrahim Uysal	2.500 TL
114	İbrahim Duşı	15.000 TL
115	Sait Etik	10.000 TL
116	Salamon Mordok	2.000 TL
117	Emliha Lavanti	500 TL
118	Hilal Kemal	1.000 TL
119	Vahip Sursak	2.000 TL
120	Galip Göksu	500 TL
121	Şevket Sümer	500 TL
122	Yakup İzzettin	5.000 TL
123	Mehmet Nebhan	1.000 TL
124	Şadi Varla	500 TL
125	Poli Şaşati	500 TL
126	Edvard Butros	500 TL
127	Edmon Barbur	1.000 TL
128	Mehmet Koca	500 TL
129	Hüseyin Demirtaş	1.000 TL
130	Şükrü Özhindi	700 TL
131	Nimet Arpacı	5.000 TL
132	Mustafa Kayan	• 500 TL
133	Fuat Mahir	2.500 TL
134	Recep Üstündağ	500 TL
135	İzzettin Yardin	500 TL
136	Mustafa Özbek	500 TL
137	Artur Mizan	500 TL
138	Abdülhalim Çelik	5.000 TL
139	Mahmut Antalyalı	1.000 TL
140	Hasan Tok ve Abdurrahman	2.500 TL
141	Muharrem Sürmelioglu	10.000 TL
142	Ekrem Kontak	2.000 TL

(Yeni Mersin, 9 I.Kanun 1942)

İçel merkezde irat sahiplerinden Varlık Vergisi'ne tabi olanların isimleri ve vergi miktarlarının listesi ise şöyledir;

LİSTE 5

SIRA NO	ADI VE SOYADI	VERGİ MİKTARI
1	Pamuk Yağ T.A.Ş.	24.840 TL
2	Ahmet Rahmi Tunçbilek	15.000 TL
3	İbrahim ve Halil Eser	15.000 TL
4	Şevket Pozcu	15.000 TL
5	Cemal Okçuoğlu	15.000 TL
6	Yusuf İsmail	10.000 TL
7	Abdi Çilingir	10.000 TL
8	Jozef Dekkak	7.500 TL
9	Ahmet Lütü Gürani	7.500 TL
10	Adil Demir	7.500 TL
11	Mori Sorsuk	7.400 TL
12	Ziraat Bankası	6.750 TL
13	Mehmet Kanun	5.000 TL
14	Tevfik Dinç	5.000 TL
15	Yervant Canbozayan	5.000 TL
16	Aslan Yakup	5.000 TL
17	Jozef Çoşkun Parker-Jory Saltel	5.000 TL
18	Emilli Sorsuk	4.000 TL
19	Hüseyin Filozof	3.500 TL
20	Mustafa ve Yunus	3.000 TL
21	Sami Ovacık	3.000 TL
22	Ali oğlu İbrahim Kurtuluş	3.000 TL
23	Abdülğani Akçar	2.500 TL
24	Hamit Kurt	2.500 TL
25	Azakzade Tefvik	2.050 TL
26	David Filozof	2.000 TL
27	Reşit Vuruşkan	2.000 TL
28	Beşir Antaki	2.000 TL
29	Karamancızade Mehmet	1.910 TL
30	Mustafa Güleç	1.500 TL
31	Abdo Tatlıcı	1.500 TL
32	Danno Mari	1.500 TL

33	Fahri Gürani	1.400 TL
34	Sadık Eliyeşil	1.150 TL
35	Fuad Mörel	1.000 TL
36	Niyazi Ramazan	1.000 TL
37	Hadi Paşaoğlu Ahmet Muhtar	1.000 TL
38	Hamdi Ongun	1.000 TL
39	Hasanoğlu Ömer İnal	1.000 TL
40	Kasımoğlu Salim Güven	1.000 TL
41	İskender ve Viktor Butros	1.000 TL
42	Kadı Tahsin Merzeci	1.000 TL
43	Habib oğlu Süleyman Sevim	1.000 TL
44	Azra Hatem	1.000 TL
45	Mehmet Antalyalı	1.000 TL
46	Hüseyin Has	1.000 TL
47	Şefik Sıdalı, Hasan ve Şefik Işıkkara	1.000 TL
48	Mahmut Dayı	1.000 TL
49	Selim Şemsi İşbaşaran	1.000 TL
50	Reşit Kureli	1.000 TL
51	Salih Temel	1.000 TL
52	Ermenak Gonciyan	800 TL
53	Ekrem Debbara ve Ömer Karadeniz	800 TL
54	Beşir Seydavi ve oğulları	800 TL
55	Ahmet Şükrü Sümer	750 TL
56	Ekrem ve Şükrü Yücel	750 TL
57	Umumi Mağazalar T.A.Ş.	750 TL
58	Eleni Tahinci	730 TL
59	Salih Işıkkara	700 TL
60	Vakıflar İdaresi	680 TL
61	Mehmet Karamancı	625 TL
62	Çolak Hüseyin	600 TL
63	Süleymanoğlu Halil Akel	600 TL
64	Mehmet Salahoğlu	600 TL
65	Hakkakzade Rahmi	600 TL
66	Mustafa Güzülsavaş	500 TL
67	Ali Eroğlu	500 TL
68	Bayram Selvi	500 TL
69	Hafız Sucularlı	500 TL
70	İshak Lanatör	500 TL
71	Ahmet Remzi Gözüsulu	500 TL

72	Suphi Kınay	500 TL
73	Baki Hanna	500 TL
74	Şefik Bülbüloğlu, Halil Oğuz	500 TL
75	Mitat Sözer	500 TL
76	Ahmet Fuat Sıdali	500 TL
77	Faik ve Hayri	500 TL
78	Ahmet Nane	500 TL
79	Ali Ökden	500 TL
80	Halit Sümen	500 TL
81	Emin Uras, Süleyman Süreli	500 TL
82	Nesim Özçakır	500 TL
83	Nesim ve Sabahat Cumartesi	500 TL
84	Resmi Bayrakdar	500 TL
85	Yusuf Kemal Aytuğ	500 TL
86	Mehmet Akkurt	500 TL
87	Nikola Arap	500 TL
88	Hasan Akel ve şeriki Yusuf	500 TL
89	Selim Özcömert ve T. Özçelik	500 TL
90	Selami Ertem	500 TL
91	Ahmet Hilmi Gök	500 TL
92	Sait Gediz	500 TL
93	Bahaeddin Yavuz ve Ali Uyar	500 TL
94	Mahmut Budi	500 TL
95	Eyüp Ersin	500 TL
96	Edvar Bertamini	500 TL
97	Azakzadevekili Raci Arman	500 TL
98	Mustafa Görgeç	500 TL
99	Muratoğlu İbrahim Çörekotu	500 TL
100	Yusuf oğlu İbrahim Yastıkçı	500 TL
101	Mehmet oğlu Naim	500 TL
102	Selimoğlu Esat Alp	500 TL
103	Silifkeli Ali Yalçın	500 TL
104	Emil Butros	500 TL
105	İlya Harapiperis	500 TL
106	Kayıkçı M. Edip	500 TL
107	Rikards	500 TL
108	Ahmet Devami, Abdullah Çiftçi	500 TL
109	Meliha Nadir	500 TL
110	Kahveci Mahmut	500 TL

111	Sait Çiftçi v.s.	500 TL
112	Osman İlhami	500 TL
113	Abit Ali Yılmaz	500 TL
114	Abit Haddat ve Necip	500 TL
115	Habib oğlu Mehmet Sevim	500 TL
116	Hanri Sorsuk	400 TL
117	Bosnalı Salih	266 TL
118	Tevfik Dinç	230 TL
119	Fadıl Tütüncü	230 TL
120	Vasıfzade Şevket	210 TL
121	Müftü Abdullah Sıddık ve eşi Behiye	200 TL
122	Buğdaycızade Mehmet	162 TL
123	Umumi Mağazalar Türk A.Ş.	100 TL

(Yeni Mersin, 10 I.Kanun 1942)

Bu listeler ilan edildikten sonra Varlık Vergisi mükelleflerinin bazıları kendilerine tarh edilen vergiye itiraz için Meclis'e başvurmuştur (Yeni Mersin, 2 II.Kanun 1943).

İçel'de Varlık Vergisi ödemeleri sürerken, bu vergiyi ödemeyenlerin Bakanlar Kurulu kararıyla 1-Palu-Elazığ yolu 2-Diyarbakır-Bitlis-Van yolu 3-Erzurum-Ağrı transit yolu 4-Kop-Zigana-Deveboynu 5-Maden Kuyuları'nda çalıştırılacağı açıklanır (Yeni Mersin, 17 I.Kanun 1942).

Varlık Vergisi'nin 15 günlük normal ödeme süresi İçel ilinde sona erdiği basın yoluyla duyurulmuştur (Yeni Mersin, 23 I.Kanun 1942). Bu süre içinde Varlık Vergisi mükellefleri borçlarının büyük bir kısmını ödemişlerdir. Tüccarlar ellerindeki malları nakde çevirmek için piyasaya fazla mal vermeye başlayınca gıda maddeleri, manifatura ve tuhafiyeye eşyalarında bir miktar fiyat düşüşü yaşanmıştır. Piyasada da satılan mallarda artış görülmüştür (Yeni Mersin, 25 I.Kanun 1942).

1942 yılı Aralık ayında devletin İçel'den elde ettiği gelir 604.000 TL'ye çıkmıştır. Bir önceki ay olan ve Varlık Vergisi Kanunu'nun kabul edildiği Kasım ayında ise İçel'den devletin elde ettiği gelir 377.000 TL'dir.⁹ Mersin'de Varlık Vergisi ile ilgili ilk ödemeyi İsmet İşevi sahibi İzzet Kaptan yapmıştır. İçel ilinde Varlık Vergisi borcunu ödeyenlerin, devletin vergi borcunu ödemek isteyenlere gösterdiği kolaylıklardan faydalanan tüccarların büyük bir çoğunluk teşkil ettiği görülür (Yeni Mersin,12 II.Kanun 1943).

Varlık Vergisi'nin normal ve cezalı ödeme sürelerinin dolmasıyla birlikte İçel merkezde 312 mükelleften 247'si borçlarını tamamen, 27'side kısmen ödemiş olup, hiç ödeme yapmayan mükellef ise 38'dir. Bu 312 mükellefe tarhedilen vergi miktarı 4.214.995 TL olup, bunun 2.752.793 TL'si ödenmiştir. İçel'e bağlı ilçelerde de mükelleflerin borçlarının yüzde 82'sini ödemişlerdir (Yeni Mersin, 16 II.Kanun 1943).Yine, İçel merkezdeki Varlık Vergisi mükelleflerinin yüzde 80'i borçlarını ödemişlerdir (Yeni Mersin, 20 II.Kanun 1943).

Yeni Mersin gazetesine göre; Mersin ve Tarsus'taki mükelleflerin hemen hepsi borçlarını ödemişlerdir. İki şehirden çalıştırılmaya yollanacak yok gibidir, hükümetin gösterdiği kolaylıklarla ve haciz yoluyla borçlar ödenmiştir (30 II.Kanun 1943).

şubat 1943'e gelindiğinde Mersin ve Tarsus'ta Varlık Vergisi tahsilatı yüzde 90 oranında gerçekleşmiştir (Yeni Mersin, 3 şubat 1943). Aynı günlerde Varlık Vergisi Komisyonu, unutulmuş mükellefleri tespit edip, isimlerini ve vergi

⁹ BİUM, Maliye İstatistikleri, s.237, (1949)

miktarlarını gösterir yeni bir listeyi Maliye Tahakkuk Şubesi duvarına asmıştır (Yeni Mersin, 11 Şubat 1943).

Varlık Vergisi dolayısıyla bankaların tüccarlara vermeyi kestikleri kredilerin, 1943 yılı Mart ayı başından itibaren yeniden verilmeye başlandığı duyurulmuştur (Yeni Mersin, 4 Mart 1943).

III. 4. Varlık Vergisi Borcunu Ödemeyenlerin Mallarının Satışı

Varlık Vergisi Kanunu'nun hükümlerine göre, Varlık Vergisi borcunu ödemeyenlerin menkul ve gayrimenkulleri, Tahsil-i Emval Kanunu gereğince haciz yoluyla satışa tabi tutuluyordu. Gayrimenkullerin satışı, tahsilat komisyonunun kararı ile, ilgili il yada ilçenin en büyük mülki amiri tarafından gerçekleştirilecekti. Satış bedelinden, icra masrafları ve vergi düşüldükten sonra, kalırsa bâkiye borçluya verilecekti.¹⁰

Haciz işlemlerine paralel borçlarını ödemeyen Mersin, Tarsus ve diğer ilçelerdeki mükelleflerin çalıştırılmaya gönderileceği bildirildi. Varlık Vergisi'nin 12. Ve 13. Maddelerinin tatbiki hakkındaki talimatname yayınlanarak, borçlarını ödemeyenlerin akıbeti tekrar hatırlatılıyordu (Yeni Mersin, 21 II.Kanun 1943). Nitekim İstanbul'da Varlık Vergisi mükelleflerindren olup borçlarını ödemeyen 32 kişinin Erzurum Aşkale'ye gönderildiği Mersin basınında da duyuruldu (Yeni Mersin, 29 II.Kanun 1943).

¹⁰ TBMM ZC, D:6, C:28, İç:4, İnikat:3, (11.11.1942)

Mersin’de de Varlık Vergisi’ni ödemeyenlerin malları haczedilip, Banka deposunda korumaya alınmış ve arkasından Defterdarlıkça satışa çıkarılmıştır (Yeni Mersin, 20 II.Kanun 1943). Varlık Vergisi borcundan dolayı eşyaları satışa çıkarılan kişilerin isimleri, adresleri ve satılacak mallar basın yoluyla duyuruluyordu. Satış işlemleri 11 Şubat 1943’de başlamıştır. Varlık Vergisi mükelleflerinden Bahaeddin Közberi ve Şürekası Komandit Şirketi’nin borcundan dolayı, haczedilen 782 parça kereste, 12 Şubat 1943 Cuma günü saat 14.30’da satışa çıkarılmıştır (Yeni Mersin, 11 Şubat 1943). Yine aynı şirkete ait odunlar da 13 Şubat 1943 Cumartesi günü saat 10.00 da satışa çıkarılmıştır (Yeni Mersin, 12 Şubat 1943).

Bahaeddin Közberi ve Şürekası Komandit Şirketi 1941 yılında Mersin Ticaret Odası’na tescil ettirilmiş, 2.sınıf bir şirkettir. Kurucusu Bahaeddin Közberi 1301 Hayfa doğumlu olup, Süryani’dir. Nakliyat, ithalat ve ihracatla uğraşan bu şirketin sermayesi 12.000 TL iken,¹¹ Varlık Vergisi olarak 50.000 TL ödemek yükümlülüğüne tabi tutulmuşlardır. Fakat bu satışlardan elde edilen paranın meblağı konusunda bir bilgiye ulaşamadık.Şirket sahibinin Süryani olmasının vergi miktarının bu kadar yüksek olmasında etkili olduğu düşünülebilir.

Elimizde Varlık Vergisi uygulaması ile ilgili pek fazla bilginin bulunmadığı Tarsus’ta da Varlık Vergisi mükelleflerinden bakkal Ahmet Zeki Şanlı ve ortaklarına ait haczedilen, tarla sürme makinası, gırank, 16 Şubat 1943 Salı günü Tarsus’ta Pamuk Han’da satışa çıkarılmıştır (Yeni Mersin, 13 Şubat 1943). Yine Tarsus’ta 8 Mart 1943 Pazartesi günü saat 14.00’de satışı yapılmak üzere Varlık Vergisi borcundan dolayı Kamil Paşa vereselerine ait toplam 5 tarla 24.505 lira 25 kuruş fiatla (Yeni Mersin, 18

Kamil Paşa vereselerine ait toplam 5 tarla 24.505 lira 25 kuruş fiatla (Yeni Mersin, 18 Şubat 1943), aynı sebeble Ahmet Zeki Şanlı ve Şeriklerine ait 4 parça tarla 875 TL fiatla 12 Mart 1943 Cuma günü 14.00 de satışa çıkarılmıştır (Yeni Mersin, 25 Şubat 1943).

Dönemin bilgileri için faydalandığımız Yeni Mersin gazetesinde bu satış ilanlarının dışında hiçbir satış ilanı görülmediği için Varlık Vergisi borcu nedeniyle malları satışa çıkarılan başka bir kimsenin olmaması gerekir.

III. 5. Varlık Vergisi Uygulanma Sürecinde Mersin’de Yerel Basın

Bu dönemlerde, Mersin’de dört tane gazete olmasına rağmen, Yeni Mersin gazetesinin dışındaki gazetelerin nüshaları bulunamamıştır. Dolayısıyla yerel basın örneği olarak sadece Yeni Mersin gazetesi incelenebilmiştir.

Tezimizi hazırlarken Varlık Vergisi’nin Türkiye’de uygulandığı süreye ait (Kasım 1942-Mart 1944) İçel’le ilgili gelişmelerin izlenebildiği kaynaklardan biri olan Yeni Mersin gazetesi, Varlık Vergisi ve bunun uygulama sürecine çok önem vermiş ve bu kanunla ilgili bulabildiği tüm bilgileri okuyucusuna hemen aktarmıştır. Bu görevini yerine getirirken bir yandan halkı bilgilendirmiş, bir yandan da Varlık Vergisi’nin ödenmesini kolaylaştırmaya gayret göstermiştir. Ulusal basında olduğu gibi yerel basını temsil eden Yeni Mersin gazetesinde de Varlık Vergisi ile ilgili olarak hiçbir eleştiri yer almamıştır. Kanunu destekleyen ve gerekliliğini vurgulayan yazılara ve haberlere yer verilmiştir.

Yerel basında Varlık Vergisi ile ilgili yayınlar birkaç başlık altında toplanabilir.

a-Varlık Vergisi'nin yasal gelişmeleri ile ilgili;

Yerel basında Varlık Vergisi ile ilgili ilk gelişme kanunun TBMM'nce kabul edildiği ile ilgilidir (Yeni Mersin, 12 II.Teşrin 1942). Birkaç gün sonra da Varlık Vergisi Kanunu'nun maddeleri yayınlanır (Yeni Mersin, 16 II.Teşrin 1942).

Varlık Vergisi uygulaması devam ederken, Varlık Vergisi Kanunu'na eklenen muvakkat 6. madde, “ Varlık Vergisi, 3840 sayılı kanunla muaddel 13.madde hükümlerine göre tanzim olunacak kar ve zarar hesabında zarar sütununa kaydolunamaz.” haberi yayınlanmıştır (Yeni Mersin, 19 II.Kanun 1943). Birkaç ay sonra gazete Varlık Vergisi'ne itiraz edenlere Büyük Millet Meclisi Arzuhal Encümeni'nde karar verileceğini duyurmuştur (Yeni Mersin, 25 Mart 1943).

b-Varlık Vergisi'ne benzer yurtdışındaki uygulama örneklerine yer verilmiştir;

Macaristan ve Bulgaristan'da Yahudiler aleyhindeki kanunlar gazetede yayınlanıp, Macaristan'da Yahudilerin işçi taburlarına gönderileceği, Bulgaristan'da da Yahudi aleyhindeki kanunların hükümet tarafından kabul edildiği bildirilmiştir (Yeni Mersin, 21 II.Teşrin 1942). Varlık Vergisi'nin haklılığını doğrular nitelikte İsviçre'de Federal Konsey tarafından seferberlik masraflarını karşılamak üzere “Milli Müdafaa ve Kazanç Vergisi”nin arttırıldığı, “Fedakarlık” isminde yeni bir verginin tahsis edildiği okuyucuya aktarılmıştır (Yeni Mersin, 22 II.Teşrin 1942).

c-Varlık Vergisi Mersin uygulamasının haberlerine yer verilmiştir. Bununla ilgili olmak üzere tezimizde farklı örnekler diğer bölümlerde kullanılmıştır.

d-Varlık Vergisi ile ilgili başka vilayetlerdeki örnekleri ve genel haberler verilmiştir; Aydın merkez kazasında 299 mükelleften 632.362 TL, Bozdoğan kazasında 23 mükelleften 79.000 TL, Karacasu'da 35 mükelleften 84.400 TL, Nazilli'de 180 mükelleften 271.205 TL, Söke'de 172 mükelleften 205.752 TL, Çine'de 141 mükelleften 108.900 TL verginin alınacağı bildirilir (Yeni Mersin, 16 I.Kanun 1942). Seyhan Varlık Vergisi mükelleflerinin Ceyhan hariç olmak üzere ilan edildiği, buna göre Adana'dan tahakkuk ettirilen verginin 8.504.387 TL olduğu aktarılmıştır (Yeni Mersin, 17 I.Kanun 1942).

Gazete haberine göre Hatay'da Varlık Vergisi listeleri neşredilmiştir (Yeni Mersin, 18 I.Kanun 1942). "İstanbul'da 60.000 mükelleften 330 milyon liradan fazla Varlık Vergisi tarhedildiği, İzmir'deki 4575 mükelleften 26.701.760 lira, Ankara'daki Varlık Vergisi mükelleflerine 16.658.800 lira tahakkuk ettirildiği aktarıldıktan sonra İzmir Ticaret gazetesine göre, Varlık Vergisi miktarları yüksek olanların nakit temin etmeğe çalıştıkları, bina ve altın piyasasında düşüşlerin görüldüğü, tüccarın vergi olarak ödeyeceği parayı verebilmesi için büyük işlemlere girmediği" (Yeni Mersin, 22 I.Kanun 1942), Zonguldak'ta merkezde 521.000 lira olmak üzere bütün vilayette 1.634.270 lira vergi tahakkuk ettirildiğini bildirmiştir (Yeni Mersin, 27 I.Kanun 1942).

Çanakkale'de Palamut taciri Salamon Raso'nun Varlık Vergisi borcuna mukabil merkez kazadaki 540, Ezine'deki 930 ton palamutunun haczedilerek satışa

çıkarıldığı (Yeni Mersin, 12 II.Kanun 1943), Edirne’de Varlık Vergisi ödemeyenlerin oranının hala yüzde 60’ın üzerinde olduğu bildiriliyordu. (Yeni Mersin, 19 II.Kanun 1943). Bir gün sonra ise Varlık Vergisi mükelleflerinden gayrimüslim tacirlerinin birkaçının yabancı memlekete kaçarken yakalandıkları, Varlık Vergisi borcunu ödemedikleri için yollama kampına gönderilecek olan mükelleflerden bir kısmının kamplara yollandıktan sonra borçlarını ödedikleri aktarılmıştır (Yeni Mersin, 20 II.Kanun 1943).

e-Gazete Varlık Vergisi ile ilgili yorumlara da yer vermiştir. Varlık Vergisi’nin ekonomide durgunluğa neden olduğunu, verginin ödenmesinden sonra işlerin tekrar açılacağını bildirdikten sonra Yeni Mersin gazetesi yazarı Ali Fırat’ın Varlık Vergisi’nin gerekliliğini ve önemini anlatan makalesi yayınlanmıştır.¹²

Tarihimizin kocayan devirleri harbin amansız sürekli istihaleleri, milletimizin iktisadi sefalet ve zaruretleri ile doludur. Bu günün harp dışı biz, bütünüme, milli birliğimize bağlıyız. O halde Varlık Vergisi içimizden gelen bir tuğyanın sesidir. Milletın her derdini ve her isteğini teferruatıyla bilen tecrübeli büyük devlet adamlarımızın alacağı her tedbirde mutlak bir isabet olacağından esasen şüphe edilemezdi. Zaten Varlık Vergisi şahısların tekrar hükümete vereceği normal verginin iştirak edeceği amme hizmet hissesinin hududunu aşmamıştır. Fevkalade zamanlar, buhranlı devletler bir milletin hayatında azim ve fedakarlığı gerektirir. Türk milletinin tarihi her zaman bu devreler, bu fedakarlık ve feragat safhalarını teşkil eder. Tarihimizin kocayan devirleri harbin amansız, sürekli istihaleleri, milletimizin çektiği iktisadi ve içtimai sefalet ve zaruretle doludur. İktisadi yokluk denecek kadar geçmiş bu devirlerin güç zamanlarında Türk milleti tarihini aktığı fedakarlık kanlarıyla yaşattı. Her zaman harp ve her zaman bedenen fedakarlık. Tarihin bile kıskanarak baktığı bugünün harbinde bütün milletler makedderatlarını bu ölüm dirim ateşinin içine atmış bulunuyorlar. Milletimizin rahat geçirdiği bu günleri uyanık bir düşünüşle idrak etmeli, her an bu günler üzerine vazife olan hükümetin hizmetine koşmalıdır. Fikir ve

¹² Ali Fırat, "Varlık Vergisi", Yeni Mersin, (24.I.Kanun.1942)

hayat varlıklarının kaynaştığı bu mahşerde kuvvetli durmayı emreden hükümete isteyerek, inanarak iman etmeliyiz. Hiçbir Türk yoktur ki mücadele icap ettiği zaman yalnız zafer demesin hiçbir Türk yoktur ki mücadeleye girmemek için kuvvetli olmak icabettiğini bilmesin. Bugünün harp dışı biz, bütünümlerle milli birliğimize bağlıyız. O halde Varlık Vergisi içimizden gelen bir tuğyanın sesidir. Varlığımızın bir kısmını medyun olduğumuz vatana veriyoruz ne şeref.

İki gün sonra, Varlık Vergisi borcunun ödenmesine kolaylık olmak üzere, bankaların mükelleflere kolaylık göstermelerine karar verildiği, Varlık Vergisi'nin tekrar tetkike tabi tutulacağı rivayetlerinin aslı ve esasının olmadığı bildirilmiştir (Yeni Mersin, 26 I.Kanun 1942).

25 Mart 1943 tarihinden itibaren Varlık Vergisi ile ilgili olmak üzere Yeni Mersin gazetesinde hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

III. 6. Varlık Vergisi'nin Mersin Uygulamasındaki Hatalar

Mersin'deki Varlık Vergisi uygulaması sırasında yaşanan yanlışlıklar verginin ve insanların eşitliği ilkesine, verginin gerekçelerine ve amaçlarına, yöneticilerin ve devletin tarafsızlığı ilkesine ters düşmesine neden olmuştur.

Öncelikle verginin tespitinde kişilerin servetleri üzerinden alınması gerekirken, bu kurala hiç uyulmamıştır. Alt sayfalarda örneklerini vereceğimiz gibi aynı işi yapan, aynı sermayeye ve aynı ticari sınıfa mensup mükelleflerin vergileri birbirinden farklı olmuştur. Kayırma, akraba olma, partili olma, müslüman veya gayrimüslim olma, dönme ve ecnebi olma gibi kavramlar olmaması gereken şekilde verginin miktarının tespitinin de etkili olmuştur.

En dikkat çekici nokta ise Mersin’de verginin yükünü çeken kesimin gayrimüslimler olmasıdır. Çünkü tarhedilen verginin (4.214.995 TL) yüzde 75’ini (3.226.000 TL) gayrimüslimlerin ödemesi kararlaştırılmıştır. Ticaretle uğraşan, servet sahibi olanların Mersin’de gayrimüslimlerden oluşması gayet doğaldır ve vergi tüccarlarla, gelir sahiplerinden alınacaktır. Ancak uygulama bu kıstasların dışında gerçekleşmiştir.

III. 6. 1. Varlık Vergisi Komisyonu’ndaki Hatalar

Varlık Vergisi Kanunu gereğince, Varlık Vergisi mükelleflerini tespit etmek üzere her ilde veya ilçede en büyük mülki amirin başkanlığında, defterdar veya mal müdürü ile, ticaret odalarıyla belediyelerden kendi azaları arasından seçilecek ikişer üyeden oluşan vergi komisyonu kurulacaktı.

İçel’deki Varlık Vergisi Komisyonu Vali Saip Öрге’nin başkanlığında Defterdar Halil Serim, Ticaret Odası’nı temsilen ikinci başkan Şevket Sümer ve Fuat Osman Morel, belediyeyi temsilen de Enver Germen, İzzet Kaptan tarafından oluşturulmuştur.

Varlık Vergisi Komisyonu’nun çalışmalarına Maliye Müfettişi İhsan Baç’da katılmış vergilerin tespitinde o da komisyonda görev almıştır. Komisyon verginin miktarının belirlenmesinde mali kayıtları, bankalardan, gümrüklerdeki işlemlerden faydalanılıp, mükelleflerin son üç yıl içindeki durumlarını incelemiştir. Vergi miktarı bu incelemeler sonunda ortaya çıkmıştır.

adına görev yapan İsmet İşevi sahibi İzzet Kaptan'a tahakkuk ettirilen vergilerde bu incelemenin pek de sağlıklı olmadığı görülür.

CHP, Belediye, Ticaret ve Ziraat Odaları ile yakından bağlantılı olan mükelleflerin vergilerinin tespitinde verginin konulmasındaki kurallara, gelir üzerinden alınması esasına pek dikkat edilmemiştir.

Fuat Osman Morel İşevi sahibi olan Fuat Morel,¹³ inşaat,taahhüt işleri ve kereste alımı satımı ile uğraşmakta olan, 3. sınıfa mensup, 5.000 TL sermayeli bir esnaftır. Kendisine tahakkuk ettirilen vergi 1.000 TL'dir. Belediye'yi temsilen komisyonda görev yapan İsmet İşevi sahibi İzzet Kaptan'a da 500 TL vergi tahakkuk ettirilmiştir.

Ziraat Odası azası olan Hamdi Ongun, toptan yaş sebze ve meyve işiyle uğraşan, 1.sınıfa mensup, sermayesi 20.000 TL olan bir mükellehtir.¹⁴ Kendisine tarh edilen Varlık Vergisi 1.000 TL'dir.

Belediye Fahri azası olan, Mustafa Alanya, ekmek fabrikası işleten, 2.sınıfa mensup sermayesi 20.000 TL olan bir işletmecidir.¹⁵ 1.000 TL Varlık Vergisi ödemekle yükümlü kılınmıştır.

En dikkat çekici vergi tespiti Ticaret Odası, Belediye ve CHP fahri azası olan Selim Şemsi İşbaşaran'da görülmektedir. Bu mükellef, şarap, peynir ve soğuk

¹³ MTOSD, s.62, sicil no, 935, (1941)

¹⁴ MTOSD, s.81, sicil no, 1416, (1941)

¹⁵ MTOSD, s.74, sicil no, 1220, (1941)

En dikkat çekici vergi tespiti Ticaret Odası, Belediye ve CHP fahri azası olan Selim Şemsi İşbaşaran'da görülmektedir. Bu mükellef, şarap, peynir ve soğuk hava deposu işiyle meşgul olan, 1.sınıfa mensup, 30.000 TL sermaye sahibidir.¹⁶ Kendisinin ödemekle yükümlü olduğu vergi yaptığı iş ve sermayesiyle orantılı olmayacak şekilde 1.000 TL'dir.

Tek parti dönemi olduğu için, verginin tespitinde CHP örgütlerinin sundukları raporlarda etkili olduğundan CHP ile ilgili kişiler en alt düzeyde vergilendirilmiş veya vergilendirilmemiştir. CHP'nin Mersin İhsaniye Mahallesi Ocak Azası olan Hüseyin Çolak, Girit Kandiyeye 1287 doğumlu, toptan portakal, limon, sebze işiyle uğraşan, 1938 yılında 5.000 TL sermayeye sahip bir mükelleftir. Ödemesi gereken vergi 600 TL'dir.¹⁷ CHP'nin Mersin İhsaniye Ocağı Fahri azası olan, Hüseyin Aküzüm; Girit Kandiyeye 1292 doğumlu olup, parakende kasaplık yapan, 1931 yılında sermayesi 4.000 TL olan bir esnaf olmasına rağmen, Varlık Vergisi ödememiştir.¹⁸

İlgi çeken bir diğer nokta da, milletvekilleri vergi oranlarını değiştirebilmek için büyük çaba sarfetmişlerdir. CHP Genel Sekreteri ve Adana milletvekili Hilmi Uran, yerinde incelemeler yapmıştır. Faik Ökte'ye göre; "mükelleflerden her birinden ne kadar vergi alınması lazım geldiği hakkında hükümete bir liste vermiştir. "Hilmi Uran Listesi" adı verilen bu listeyi o zaman Varidat Umum Müdürlüğü'ne getirilen Ferit Melen tanımak istemedi. Mükelleflerden bir kısmına yeniden tahsilat yapıldı"(1951:134).

¹⁶ MTOSD, s.43, sicil no 873, (1941)

¹⁷ MTOSD, s.65, sicil no 1070, (1941)

¹⁸ MTOSD, s.23, sicil no 574, (1941)

Verginin tespitinde yaşanan bu keyfilik ve eşitsizlik vergi kaldırılıncaya kadar devam etti. Aynı zamanda verginin genelliği ilkesinin zedelenmesine neden oldu.

Verginin tespitinde ortaya çıkan bir diğer farklılıkta vergilendirilmeyenler olacaktır. Bunların vergilendirilmemesi için herhangi bir neden olmamasına rağmen çoğunluğunu yabancıların oluşturduğu kesim, vergilendirilenlerle aynı işi yaptıkları, benzer sermaye ve servetlere sahip oldukları halde Varlık Vergisi'nin mükellefiyetinin dışında bırakılmışlardır. Buradan da anlaşılacağı gibi komisyon sağlıklı bir incelemede bulunamamış, vergide eşitsizliğe neden olmuştur. Mersin Ticaret Odası'na ait sicil defterlerinde yaptığımız incelemeye göre vergi mükellefi olmayanlar, Varlık Vergisi mükelleflerine sayıca yakındır.

TABLO 36				
MERSİN'DE VARLIK VERGİSİ MÜKELLEFİYETİ GETİRİLMEYENLER				
ADI VE SOYADI	MESLEĞİ	SINIFI	SERMAYE	UYRUĞU
Enrico Revaute	Alım,satım	4.sınıf	1.000 TL	İTALYAN
U.K.Commercial Corp.	Sigortacılık	Fevkalade	---	İNGİLİZ
Mustafa Gandur	Sabun,çay	1.sınıf	5.000 TL	SÜRYANİ-SURİYE
Vasif Miskavi	Okka malı	2.sınıf	5.000 TL	SÜRYANİ-SURİYE
Laurent Reboul	Sigortacılık	1.sınıf	2.000 TL	FRANSIZ
Maurice de Cioven	Deniz Acen.	4.sınıf	6.000 TL	HOLLANDA
Karlo, Enrico Sperco	Bahri Simsar	1.sınıf	---	İTALYAN
R.Lochmer	Pamuk,hububat	3.sınıf	3.000 TL	ALMAN
Ervin Passick	Vapur Acen.	---	---	YUGOSLAV
Josef Katel	Kuyumcu	5.sınıf	1.000 TL	SURİYE

Carl Jeymis Jiro ve Şüre.	Komisyoncu	Fevkalade	50.000 TL	FRANSIZ
Cemil Serdengeçti	İnşaat	1.sınıf	150.000 TL	T.C.
Abit Bota	Tuhafiye	4.sınıf	3.500 TL	TÜRKİSTAN
Muzaffer Toroğlu	Zahire, hububat	3.sınıf	7.000 TL	T.C.
Toprak Mahsulleri Ofisi	Alım satım	4.sınıf	---	T.C.
T.C.Merkez Bankası	Bankacılık	Fevkalade	1.500.000 TL	T.C.
Türkiye İş Bankası	Banka, sigorta	Fevkalade	---	T.C.
Osmanlı Bankası	Banka, sigorta	Fevkalade	10.000 TL	T.C.
Selanik Bankası	Bankacılık	4.sınıf	-----	---

(Kaynak: MTOSD, 1941)

Yukarıdaki listeden görüleceği gibi, vergilendirilmeyenlerin bir çoğu yabancılardır. Bunların vergilendirilmemelerinde Türkiye'nin izlediği denge politikasının etkili olduğu söylenebilir. Çünkü vergilendirilmeyenler arasında hem Mihver, hem Müttefik devletlerin tebaası olan kişiler mevcuttur. Ayrıca, Amerikalılar da hiç vergi ödememişlerdir. Vergilendirilmemelerinde bir diğer etken de yabancı devletlerin konsolosluklarının vergiye yönelik itirazları olmuştur.

Bankalardan Mersin'de yalnızca Ziraat Bankası'na Varlık vergisi tahakkuk ettirilmiştir. Ziraat Bankası Mersin Şubesi'nin ödemesi gereken vergi 6.750 TL'dir. Türkiye'nin en büyük iki bankası olan Merkez Bankası ve İş Bankası'nın Mersin şubelerine vergi tarhedilmemiştir.

Komisyonun yarattığı bir diğer eşitsizlikte yukarıda listede belirttiğimiz gibi. Mersin'de Ecnebler grubuna girenlerin çok azının vergilendirilmesi olmuştur. Arap, Rus ve Lübnan'lı olanlar daha yüksek vergi öderken, İngiliz ve İtalyan'lara gelirlerinin çok altında vergi yükümlülüğü getirilmiştir.

Tahakkuk ettirilen vergi miktarı 10.000 TL'dir. Ecnebi grubu içine alınan Arap asıllı Abdülvehhap Necati, zahirecilik işiyle uğraşan, 2.sınıfa mensup, 5.000 TL sermayeye sahip bir esnaftır.²⁰ Ödemesi gereken vergi ise 10.000 TL'dir. Lübnan'lı olan Yakup İzzettin, Güzel Palas Oteli işletmecisidir. 3.sınıfa mensup olup sermayesi 5.000 TL'dir.²¹ Ödemesi gereken Varlık Vergisi miktarı 5.000 TL'dir. Wilyam Hanri Rikards, İngiliz olup, kereste ticareti, çay, kahve, saat, lastik, ithalat, ihracat işleriyle uğraşan 2.sınıfa mensup, sermayesi 12.000 TL²² vergisi ise 1.000 TL'dir.

Ronaldo, Livio, Enrico Levante ve Tevfik Atalay'a ait Mornak Türk Limited Şirketi; sigorta, komisyon, nakliyat işleriyle uğraşan 1. sınıfa mensup, İtalyanlara ait bir şirkettir. Sermayesi 10.000 TL,²³ olan bu şirkete 500 TL vergi yükümlülüğü getirilmiştir. Örnekler arasında en dikkat çeken ortaklarından bir tanesi Türk ve Müslüman olan iyi bir gelire, servete sahip Mornak Türk Limited şirketinin yalnızca 500 TL vergi ile yükümlendirilmesi olmuştur. Bu örnek komisyonun bakış açısını yansıtır.

Komisyonunda eşitsizliklere Dönme grubunda da rastlanır. Mersin'de yalnızca üç Dönme vergiye tabi tutulmuştur. Bunların vergi oranları Müslümanlar (M) ile gayrimüslimler (G) arasındaki bir oranda vergilendirilmeleri gerekirken bu kurala uyulmamıştır.

Mehmet ve İsmail Seydavi, 20.3.1936 tarihinde SAYDAM soyismini alıp, dönmüşlerdir. 1928'de kurdukları işlerinde toptan okkamalı, çay, kahve, kanaviçe, pirinç,

²⁰ MTOSD, s.35, sicil no:668, (1941)

²¹ MTOSD, s.44, sicil no:834, (1941)

²² MTOSD, s.16, sicil no:340, (1941)

²³ MTOSD, s.31, sicil no:1115, (1941)

madeni eşya işiyle uğraşıp, 2.sınıfa mensup kollektif bir şirkettir. 21.500 TL²⁴ sermayeli bu kuruluş 30.000 TL vergi ödemekle yükümlü kılınmıştır. Mahmut Hayvafi, 19.10.1940'da Hanna olan soyismini HAYVAFİ olarak değiştirip dönmüştür. Toptan portakal ticareti, kantariye, kanaviçe, çuval, baharat, çay, kahve, manifatura işiyle uğraşır. 3.sınıfa mensup olup, sermayesi 6.000 TL'dir,²⁵ ödemesi gereken Varlık Vergisi miktarı 17.000 TL'dir.

III. 6. 2. Varlık Vergisi'nin Miktarlarının Tespitindeki Eşitsizlikler

Varlık Vergisi'nin Mersin'deki uygulamasında en fazla eşitsizlik vergi miktarının tespiti sırasında yaşanmıştır. Buradaki eşitsizlikte temel ölçütlerden biri vergiyi ödeyecek olan kişinin Müslüman (M), Gayrimüslim (G), Ecnebi (E) veya Dönme (D) olup olmamasına göre değişmektedir. Sermayeleri, haksız kazanç elde edip etmemeleri, gelir seviyeleri pek etkili olmamıştır.

Bu eşitsizlikleri örnekleriyle birlikte açıklamaya çalışacağız. Aynı işi yapan, aynı sermayeye sahip, aynı sınıfa mensup mükelleflerin Varlık Vergisi miktarları birbirinden farklı olmuştur. Müslüman-Türk kesim kısmen de Ecnebler daha az vergi ile yükümlendirilmişlerdir. Yükümlendirilen bu mükelleflerin sektörel dağılımı ise aşağıdaki şekildedir.

²⁴ MTOSD, s.33, sicil no:620, (1941)

²⁵ MTOSD, s.34, sicil no:1145, (1941)

LİSTE 6*

<u>ADI VE SOYADI</u>	<u>SINIFI</u>	<u>SERMAYESİ</u>	<u>ÖDEYECEĞİ VERGİ</u>	<u>GRUBU</u>
<u>MANİFATURA</u>				
Şahab Hancı Ve Kar.	1	135.000 TL	20.000 TL	M
Sadi Kaplançalı Ve Kar.	1	62.193 TL	10.000 TL	M
Rıza Safa	1	50.000 TL	7.000 TL	M
Fahri Küranı ve Kar.	1	40.000 TL	80.000 TL	M
Fuat Bezmen	2	15.000 TL	2.500 TL	M
Mehmet Beşir Seydavi	2	5.000 TL	800 TL	M
Şaso Kardeşler Koll,Şti.	2	15.000 TL	600.000 TL	G
Abdülhamit Nasır	2	5.000 TL	45.000 TL	E
İbrahim Duşi	2	5.000 TL	15.000 TL	G
Hikmet Erman	3	10.000 TL	1.000 TL	M
Şefik Sıdalı	3	8.000 TL	1.000 TL	M
Yusuf Aryen-Yakup Duşi	3	15.000 TL	16.000 TL	G
Menahim Dayan	3	5.000 TL	12.000 TL	G
<u>SİGORTACILIK</u>				
Ziraat Bankası T.A.Ş.	Fevkalade	99.000 TL	6.750 TL	M
Mornak Türk Ltd.Şti.	1	10.000 TL	500 TL	E
Corc Şatel	3	8.000 TL	5.000 TL	G
Mülhem Selfun	3	5.425 TL	30.000 TL	G
Jozef Çoşkun	3	2.000 TL	5.000 TL	G

* Bütün bilgiler Mersin Ticaret Odası Sicil Defteri'nden (1941) düzenlenmiştir.

YAĞ

Pamuk Ve Nebati Yağlar	Fevkalade		24.840 TL	M

T.A.Ş.

Salah-Ali Gandur	1	45.000 TL	110.000 TL	G

Mehmet Tevfik-Ali Safa	1	22.000 TL	30.000 TL	G

Albert Avigdor	3	3.000 TL	500 TL	G

ECZACILIK

Vitalı Strumza	2	10.000 TL	30.000 TL	G

Suphi Kınay	3	8.000 TL	500 TL	M

KERESTE VE ORMANCILIK

Enis Cemil Turan	2	20.000 TL	25.000 TL	M

Saim Ovacık	2	15.000 TL	3.000 TL	M

İbrahim Derviş Ak ve Şeriki	2	50.000 TL	50.000 TL*	G

Kunduz Ormanları T.A.Ş.	Fevkalade	50.000 TL	50.000 TL	G

W.Hanri Ricards	2	12.000 TL	1.000 TL	E

Yusuf İsmail	3	2.000 TL	10.000 TL	E

İNŞAAT

Akdeniz Türk Tic.Ltd.Şti.	Fevkalade	200.000 TL	20.000 TL	M

Ali Erköse	3	7.500 TL	2.500 TL	M

Osman Morel	3	5.000 TL	1.000 TL	M

Yervant Canbozayan	3	5.000 TL	5.000 TL	G

OTELCİLİK

Jozef Dekkak	2	20.000 TL	7.500 TL	G

Mustafa Güleç	3	5.000 TL	1.500 TL	M

TİCARET

Halil Debbani-Maks Saltrel	1	20.000 TL	5.000 TL	M-G
Ali Rıza Bozkurt	2	10.000 TL	1.000 TL	M
Kenan Ekin	2	10.000 TL	1.500 TL	M
Şükrü Dişap	3	14.500 TL	20.000 TL	G
Poli Şaşati	4	1.000 TL	500 TL	G

TUHAFİYE-DOKUMA

Hancıoğlu Ahmet Necati	1	101.295 TL	115.000 TL	M
Nesim Özçakır	1	20.000 TL	500 TL	M
Halit Sümen	3	5.000 TL	500 TL	M
Leon Jak Matolon	3	1.500 TL	1.000 TL	G
Nesim Cumartesi	5	800 TL	500 TL	M

HUBUBAT-KANTARIYE-OKKA MALI

Abdülkadir Söşmen	2	20.000 TL	1.500 TL	M
Muharrem Sürmeliöğlu	3	5.000 TL	10.000 TL	M
Ali Kıratlı	3	20.000 TL	500 TL	M
Yaku Hazan-Yaku Baruh	3	10.000 TL	10.000 TL	G
Mehmet Yilgör	3	6.000 TL	1.500 TL	D
Mahmut Hayfavi	4	6.000 TL	17.000 TL	D

ZAHİRE

Edvard Dumani	2	5.000 TL	3.000 TL	G
Basil Dumaniöğlu	2	2.500 TL	3.000 TL	G
Osman İlhami	3	1.000 TL	1.000 TL	G
Hidayet Gök	3	2.000 TL	500 TL	M

Selim Hanna	4	2.000 TL	2.500 TL	G
Abdülvehhap Necati	4	5.000 TL	10.000 TL	E
Fahri Cemil Can	5	1.000 TL	500 TL	M

İHRACAT-İTHALAT-ŞİRKETLER

Gaziantep Men.ve Mah.Ltd.Şti.	Fevkalade	500.000 TL	17.500 TL	M
Akdeniz Türk Tic.Ltd.Şti.	Fevkalade	200.000 TL	20.000 TL	M
Anadolu İnkişaf Tic.Ltd,Şti.	Fevkalade	60.000 TL	120.000 TL	G
Mehmet Akil ve Şürekası	1	50.000 TL	100.000 TL	G
Ahmet Ramazan	1	50.000 TL	150.000 TL	G
Nazım Miskavi	1	100.000 TL	200.000 TL	G
Nazım Gandur ve Kardeşler	1	100.000 TL	600.000 TL	G
Zeki Bilmen-Mehmet Akil	1	45.000 TL	150.000 TL	G
Mehmet Canlı ve Ortakları	1	40.000 TL	30.000 TL	M-G
Hamit Demirel-Cemil Alp Kom.Ş.	1	65.000 TL	30.000 TL	M
O.Erman-M.Safah Şür.Kom.Şti.	1	70.000 TL	5.000 TL	M
Çiftçi Kardeşler Türk Ltd.Şti,	1	100.000 TL	27.000 TL	M
Mehmet Akdoğan ve Ort.Kom.Şti.	1	100.000 TL	25.000 TL	M
Hasan Akel-Corc Hara		50.000 TL	3.500 TL	M-G
Reşit Rastgeldi-A.Mavrido	1	20.000 TL	6.000 TL	M-G
Haşim,Mehmet Zeki Sabbah	2	10.000 TL	8.000 TL	M
İsmail Ağar	2	15.000 TL	5.000 TL	M
Öztürk Tic.Ltd.Şti.	2	50.000 TL	3.000 TL	M
Mehmet Şefik Hariri	2	100.000 TL	370.000 TL	G
Hikmet Erman	3	10.000 TL	1.000 TL	M

Nevzat Şumnu	3	50.000 TL	1.000 TL	M
Jozef Çoşkun	3	10.000 TL	5.000 TL	G
İskender Butros	3	2.000 TL	1.500 TL	G
Fuat Barbur	3	20.000 TL	58.000 TL	G
Girogos Vasbikian	4	2.000 TL	500 TL	G
Fuat Şaşati	4	3.000 TL	500 TL	G

Yukarıdaki listeden de görüleceği gibi verginin tespitinde sağlıklı bir işleyiş görülmemektedir. Keyfilik ve kanunlara uymamak göze çarpmaktadır. Verginin ağırlığını (G) grubu üstlenmiş görünmektedir. Aynı işi yapan, aynı sermayeye sahip (M) grubundan mükelleflere, (G) grubundaki mükelleflerden daha az vergi uygun görülmüştür. Aynı şekilde (G-M) ortaklığına dayalı şirketlere daha az vergi yükümlülüğünün getirildiği de gözden kaçırılmamalıdır. (M) grubuna mensup mükellefler arasında da bu farklılık ve eşitsizlikler görülmekte ise de bu eşitsizliğe uğrayanların çoğunluğunu (G) Gayrimüslim grubundaki kimseler oluşturmaktadır.

Bu grubun içinden de en fazla zarara uğrayan Süryani'ler olmuştur. Mehmet Akil, kendi başına 100.000 TL, Zeki Bilmen ile ortaklığından da 150.000 TL vergi ödemekle yükümlendirilirken (Yeni Mersin, 8 I.Kanun 1942). Umumi Mağazalar Türk Anonim Şirketi ise yine iki kez toplam 850 TL vergilendirilmiştir(Yeni Mersin, 10 I.Kanun 1942).

İçel Anamur'da kurşun madeninde ortaklığı bulunan Vehbi Koç'a da Varlık Vergisi çıkartılmıştır. Vehbi Koç'un belirttiğine göre; "Anamur'da Mehmet Karamancı ve

Canik Verter'le ortak bir kurşun madenimiz vardı. Buldukları bölgelerde en büyük vergiyi alabilmek için, mülkiye amirleri yarışa girmişler. 100.000 liralık Anamur Kurşun madenimize de 200.000 liralık Varlık Vergisi geldi" (1973:69). Çalışmamız sırasında Anamur'la ilgili Varlık Vergisi ile bağlantılı bir bilgiye ulaşamadığımız için bu verginin ödenip ödenmediğini bilemiyoruz.

Eşitsizliklerle ilgili bir diğer örnek de gazetecilikte yaşanmıştır. Varlık Vergisi'nin uygulandığı dönemde Mersin'de 4 adet yerel gazete faaliyet göstermektedir. Bunlar gelir elde ettikleri halde Varlık Vergisi ile mükellef kılınmamışlardır. Vergiyi destekler yönde yayın yapmaların bu sonuçta bir payının olması mümkündür.

Komisyon ayrıca 8 kişiye kanuna uygun olmadığı halde 500 TL'nin altında vergi ödeme zorunluluğu getirmiştir.

TABLO 37

MERSİN'DE VARLIK VERGİSİ MÜKELLEFLERİNİN GRUPLARINA GÖRE SERMAYE VE VARLIK VERGİSİ MİKTARLARI			
GRUBU	TOPLAM VERGİ	SAYI	TOPLAM SERMAYE
M	1.035.479 TL	205	2.709.288 TL
G	2.987.900 TL	82	905.425 TL
E	91.500 TL	6	2.400 TL
D	48.500 TL	3	33.500 TL
TOPLAM	4.163.379 TL	296	3.650.613 TL

(Kaynak: Yeni Mersin, 8, 9, 10 I.Kanun 1942)

Tablodan da görüleceği gibi 296 adet vergi mükellefinin çoğunluğunu oluşturan (M) grubu olduğu halde Varlık Vergisi ödemelerinin yaklaşık ¼'ünü üstlenmişlerdir. Ayrıca toplam sermayelerinin yaklaşık % 24'ü oranında vergilendirilmişlerdir.

(G) grubu mükellefler ise sayıca az olmalarına rağmen istenen Varlık Vergisi'nin yaklaşık % 75'ini üstlenmişlerdir. Sermayelerinin ise yaklaşık 3.2 katı vergi vermekle yükümlendirilmişlerdir. Bu da Mersin'de Varlık Vergisi'nin uygulaması sırasında asıl hedef kitlenin gayrimüslim azınlıklar olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu gelişme de verginin uygulanmasında adalet, genellik ve eşitlik ilkesine Mersin'de hiç uyulmadığını gösterir. (G) grubu mükelleflerin 51 tanesi Yahudi, 24 tanesi Süryani, 4 tanesi Ermeni ve 3 tanesi de Rum olup, sayıca Yahudiler vergi miktarı olarak Süryaniler'in ağırlıkta olduğu görülmektedir.

TABLO 38

MERSİN'DE (G) GRUBU MÜKELLEFLER, SERMAYE VE VERGİ MİKTARLARI				
GRUBU	MÜKELLEF SAYISI	SERMAYE (TL)	VERGİ (TL)	SERMAYE ve VERGİ ORANI
Yahudi	51	229.500	957.600	4 kat
Süryani	24	664.000	2.019.300	3 kat
Ermeni	4	7.000	6.800	---
Rum	3	5.000	4.250	---

(Kaynak : MTOSD, (1941), Yeni Mersin, 8, 9,10 I.Kanun 1942)

Mersin’de gayrimüslimler arasında da verginin tespitinde eşitsizlikler yaşanmış, sayıca az olmalarına rağmen (G) grubuna tahakkuk ettirilen verginin yaklaşık yüzde 68’ini Süryaniler ödemek durumunda bırakılmıştır. Süryani vergi mükellefleri kişi başına ortalama 84.137 TL vergi ödemekle yükümlendirilmişken, Yahudiler kişi başına ortalama 18.776 TL, Ermeniler kişi başına 1.700 TL, Rûmlar ise kişi başına 1.417 TL vergi ödemekle yükümlendirilmişlerdir.

Mersin’de gayrimüslim grubuna giren 82 kişi ortalama 36.401 TL Varlık Vergisi ile vergilendirilirken, müslüman grubuna giren 205 kişi ortalama 5.056 TL Varlık Vergisi ile yükümlendirilmişlerdir.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nın zor ekonomik koşullarının getirdiği bir gelişme olan Varlık Vergisi, piyasadaki para miktarını azaltmak, haksız kazançlarla mücadele, aşırı kazançları vergilendirmek, enflasyonu önlemek ve devlete artan masraflarını karşılamak üzere gelir getirmek gibi bir çok amacı bir arada gerçekleştirmek için çıkarılan ve uygulanan bir vergidir.

Sağlıklı bir ekonomik sistemin tam olarak kurulamaması, vergi sisteminin yetersiz oluşu, savaş koşullarından ortaya çıkan üretimin azalması, tüketimin çoğalması, savunma giderlerinin artması, fiat artışlarının yaşanması, karaborsanın artması, aşırı kazanç elde edenlerin sayısının çoğalması gibi nedenlerle devlet bu vergiyi uygulamayı uygun görmüştür..

Ancak vergi uygulanırken adalet, eşitlik ve verginin genelliği ilkesine hiç uyulmamış, hedef kitle olarak ticaret ve ithalatla uğraşan kesim onların içinden de gayrimüslim azınlıklar seçilmiştir. Verginin çoğunluğu gayrimüslimlere tahakkuk ettirilmiş, yine verginin büyük bir miktarını gayrimüslim Türk vatandaşları üstlenmişlerdir.

Ecnebler (Yabancılar) ise bu vergiden en az etkilenen kesim olmuştur. Bunda yabancıların konsolosluklarının müdahalesi önemli bir rol oynamış, bu gruba giren vergi mükelleflerinin vergilerinin bir kısmı veya tamamı kaldırılmıştır.

Neticede vergi ülke genelinde iyi bir şekilde uygulanamamış, özellikle de gayrimüslim Türk vatandaşları bu verginin getirdiği sonuçlardan fazlasıyla etkilenmiştir. 1944'den sonra bu verginin getirdiği güvensizlik ortamı ile Türkiye'nin ekonomik, siyasi, sosyal ve demografik yapısı değişmiştir.

Varlık Vergisi, Türkiye genelinde olduğu gibi İçel ilinde de uygulanırken olumsuz bir çok gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Verginin tespitinden, ödenmesine kadar her alanda siyaset, kayırma, Türk, gayrimüslim olma gibi etkenler önemli rol oynamıştır.

Mersin'de Varlık Vergisi mükelleflerinin yüzde 75'ini, nüfusun yüzde 1'ini bile oluşturamayan gayrimüslimler oluşturmuşlardır. Sermayelerin yaklaşık 3.2 katı oranında Varlık Vergisi vermekle yükümlü kılınmışlardır. Verginin asıl hedefi gayrimüslüm Türk vatandaşları olmuştur. Müslümanlar ise verginin yüzde 24'ünü üstlenirken, sermayelerinin ¼'ünü oranında vergi ödemekle yükümlü kılınmışlardır. Nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan müslümanlar verginin küçük kısmını, nüfusun küçük bölümünü oluşturan gayrimüslimler ise verginin büyük bölümünü üstlenmişlerdir. Ecnabiler ise vergiden çok az etkilenmişler, birçoğu vergi vermemişlerdir.

Bu gelişmeler devlete olan güvensizliğin artmasına, gayrimüslimlerin yatırımdan kaçınmalarına, yatırım yapmak isteyenlerin de daha çekingen davranmasına neden olmuştur. 1940'dan sonra Mersin nüfusunda gayrimüslimlerin payının çok önemli miktarda azalmasında Varlık Vergisi uygulamasının büyük payı olduğu bir gerçektir.

ÖZET

Bu tez çalışması Türkiye'nin, İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulamaya koyduğu bir verginin İçel ilindeki uygulamasını ve etkilerini açıklamaya çalışmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye Cumhuriyeti'ne getirdiği ekonomik sıkıntıları çözebilmek, enflasyonu önlemek, piyasadaki para miktarını azaltmak, savaş sırasında elde edilen haksız kazançları vergilendirmek gibi ekonomik amaçlar düşünerek çıkarılan "Varlık Vergisi" uygulaması sırasında amaçlarından uzaklaşmıştır. Vergi tüm gelir sahiplerini vergilendirmek amacıyla çıkartıldığı halde, hedef kitle olarak gayrimüslimleri seçmiş ve verginin yüzde 53'ünü nüfusun yüzde 2,6'sını oluşturan gayrimüslim Türk vatandaşları ödemiştir.

Bu gerçekten yola çıkarak, çok etnikli, çok dinli bir nüfusa sahip olan ve o dönemin önemli bir liman kenti olan İçel ilinde bu verginin uygulanış şeklini ve etkilerini araştırmak bu çalışmanın temeli olmuştur.

İçel ilinde Mersin merkezde bu vergiyi ödemek üzere 312 vergi mükellefi tespit edilmiş, bunun yüzde 34'ünü teşkil eden gayrimüslimler toplam verginin yüzde 75'ini ödemekle yükümlü kılınmışlardır.

Aynı şekilde gayrimüslim olmayan Türk vatandaşları arasında da verginin tespitinde gözle görülür haksızlıklar yaşanmış, vergi tam bir keyfiyetle tespit edilip uygulanmıştır. Siyaset ve yöneticilere yakın olmak verginin etkisinden kurtulmada

öncelik teşkil etmiştir. Netice de İçel ilinden 1942 yılının Kasım ayından 1944 yılının Mart ayına kadar 6.436.000 TL Varlık Vergisi tahakkukatından yüzde 85'i, 5.445.000 TL'si tahsil edilmiştir. Bu meblağın 2.752.793 TL'si Mersin Merkez'den ödenmiştir.

SUMMARY

This study was carried out to try to explain the implementation and the impact of a tax in İçel, which was put into practice during the Second World War, in Turkey.

The "Wealth Tax Law" which was introduced by the Turkish Republic for the sake of economic benefits such as ending the financial crisis caused by the second World War, curbing the inflation, diminishing the amount of money in the market, taxing unfair incomes acquired during the war deviated from its purposes, leading to political, social, economic and demographic consequences.

Based on the reality indicated above, this study was conducted to investigate the procedure of this tax and its impact in İçel, which used to have multi-national and multi-religious population, and which was an outstanding part at that time. In İçel, Mersin, 312 tax-payers were identified to pay this tax; the non-Muslims who constituted 34 percent of this number were obliged to pay 75 percent of the total tax.

Similarly, in assessment of the tax, unfair implementations were prevalent among the Turkish citizens as well. The tax was imposed arbitrarily, resulting in injustice. Affiliation with the politicians and the rulers primarily meant being exempted of the tax. As a result, in İçel from November, 1942 until March, 1944, 85 percent 5.445.000 TL of the accrued Wealth Tax was collected. 2.752.795 TL of that amount was raised from Mersin.

KAYNAKÇA

1-RESMÎ BELGELER

Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Maliye İstatistikleri, Devlet Maliyesi,
1936-1947 Yayın No:312, Hüsnü Tabiat Matbaası, 1949, İstanbul.

Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı, 1942-1943, C:14, NO:226
Recep Ulusoğlu Basımevi, 1944, Ankara.

Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı, 1942-1945, C:15 No:225
Hüsnü Tabiat Basımevi, 1946, İstanbul.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Maliye İstatistikleri, Devlet Maliyesi,
Yayın No:324, Yeni Matbaa, 1950, Ankara.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, İstatistik Göstergeler, 1923-1995, Devlet
İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1996, Ankara.

Düstur, 3.tertip, C:21, s.22, (1940)

Düstur, 3.tertip, C:24, s.9, (1942).

Düstur, 3.tertip, C:24, s.214, (1943).

Düstur, 3.tertip, C:24, s.363, (1943).

Düstur, 3.tertip, C:24, s.1381, (1943).

Düstur, 3.tertip, C:25, s.173, (1944).

Mersin Ticaret Odası Sicil Defteri, (1941).

Resmi Gazete, sayı: 5255, 5299, 5302, 5338, 5452, 5513.

TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre:6, C:8, İç:1, inikat 27, (18.1.1940).

TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre:6 C:28, İç:4 ,3.inikat, (11.11.1942).

TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre:6, İç:4, inikat:23, (4.1.1943).

TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre:7, C:5, İç.:F, inikat:56, (17.9.1943).

TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre:7, C:1, İç.:29, I.Celse, (15.3.1944).

2-SÜRELİ YAYINLAR

Ayın Tarihi, (1942-1944) tarihleri arası.

Cumhuriyet, (1942-1944) tarihleri arası.

Tan, (1942-1944) tarihleri arası.

Ulus, (1942-1944) tarihleri arası.

Vatan, (1942-1943) tarihleri arası.

Yeni Mersin, (1942-1944) tarihleri arası.

3-ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

Ahmad, Feroz. 1996. *İttihatçılıktan kemalizme* (3.basım). İstanbul: Kaynak.

Akar, Rıdvan. 1996. *Aşkale yolcuları Varlık Vergisi ve çalışma kampları*. İstanbul:

Belge.

Akbay, M. 1943. "Harb Finansman Tekniği;Almanya,İngiltere". *Ankara Üniversitesi*

Hukuk Fakültesi Dergisi 1, 10-14.

Akçam,Taner. 1995. *Türk ulusal kimliği ve ermeni sorunu* (4.Basım). İstanbul:

İletişim.

Aktar, Ayhan. 1996. "Türkleştirme Politikaları" *.Tarih ve Toplum* 9, 328-336.

Aktar, Ayhan. 2000. *Varlık Vergisi ve türkleştirme politikaları*.(1.Basım). İstanbul:

İletişim.

- Aydemir, Şevket Süreyya. 2000. *İkinci adam* (Cilt 2). İstanbul: Remzi.
- Bali, R. 1998. “ II.Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de azınlıklar-I Yirmi Kur’a İhtiyatlar Olayı”. *Tarih ve Toplum* 9, 260-272.
- Bali, Rıfat N. 1999. *Cumhuriyet döneminde Türkiye yahudileri bir Türkleştirme serüveni(1923-1945)* (1.Basım). İstanbul: İletişim.
- Baydar, E. 1978. “II.Dünya Savaşı içinde Türk bütçeleri”. *Maliye Dergisi* 7, 26-29.
- Baykara, Tuncer. 1991. *Türk inkılap tarihi ve Atatürk ilkeleri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Boratav, Korkut. 1982. *Türkiye ’de devletçilik* (1.Basım). Ankara: Savaş.
- Boratav, Korkut. 1993. *Türkiye iktisat Tarihi (1908-1985)* (4.Basım). İstanbul: Gerçek.
- Clark , E. 1984. “Türk Varlık Vergisi’ne yeniden bakış”. *Yapıt* 8, 36-43.
- Çavdar, Tevfik. 1995. *Türkiye ’nin demokrasi tarihi* (Cilt 1). Ankara: İmge.
- Deringil, Selim. 1994. *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşı ’nda Türkiye ’nin dış politikası* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Develi, Şinasi. 1990. *Dünden bugüne Mersin 1836-1990*, Mersin.
- Dündar, Fuat. 1999. *Türkiye nüfus sayımlarında azınlıklar* (1.Basım). İstanbul: Doz.
- Ergin, F. 1943. “Türkiye’de harp maliyesi 1939-1942”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 4, 2.
- Glasneck, Johannes. ?. *Türkiye ’de faşist Alman propogandası* (1.Basım). Ankara: Onur.
- Güçlü, M. 1991. “Varlık Vergisi (11.11.1942-15.3.1944)”. *Akdeniz Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 2, 97-109.
- Güçlü, M. 1993. “Varlık Vergisi ve İzmir uygulaması”. *Ege Üniversitesi Edebiyat*

Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, 7, 157-181.

Güçlü, M. 1996. "Varlık Vergisi ve Ankara Uygulaması". *Ege Üniversitesi*

Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, 11, 177-186

İnan, Afet. 1969. *Medeni bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün el Yazıları*. Ankara: Türk

Türk Tarih Kurumu Matbaası.

İnönü, İsmet. 1946. *İnönü'nün söylev ve demeçleri 1919-1946*. Ankara: Güneş.

Karabatak, H. 1996. "Türkiye azınlık tarihine bir katkı 1934 Trakya olayları ve

Yahudiler". *Tarih ve Toplum*. 8, 68-79.

Karpat, Kemal. 1996. *Türk demokrasi tarihi sosyal, ekonomik, kültürel, temeller*.

İstanbul: Afa.

Keyder, Çağlar. 1995. *Türkiye'de devlet ve sınıflar* (4.Basım). İstanbul: İletişim.

Koç, Vehbi. 1973. *Hayat hikayem* (3.Basım). İstanbul: Apa Ofset Basımevi.

Koçak, Cemil. 1996. *Türkiye'de milli şef dönemi* (Cilt 2). İstanbul: İletişim.

Levi, A. 1996. "İkinci Dünya Savaşı'nda ve öncesinde Türk Yahudileri". *Tarih ve*

Toplum 8, 206-212.

Lewis, Bernard. 1988. *Modern Türkiye'nin doğuşu* (3.Basım). Ankara: Türk Tarih

Kurumu Basımevi.

Oran, Baskın. 1997. *Atatürk milliyetçiliği resmi ideoloji dışı bir inceleme*(4.Basım)

Ankara: Bilgi.

Ökte, Faik. 1951. *Varlık Vergisi Faciası*. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.

Sertel, Sabiha. 1999. *II.Dünya Savaşı tarihi*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Soysal, İsmail. 1989. *Türkiye'nin siyasal andlaşmaları (1920-1945)* (Cilt 1)

Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Tanör, Bülent. 1998. *Osmanlı-türk anayasal gelişmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi

Yayınları.

- Tekeli, E . 1944. “ Varlık Vergisi'nin Tasfiyesi”. *Ayın Tarihi* 157.
- Tezel, Yahya S. 1994. *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi (1923-1950)* (3.Basım).
İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları .
- Toprak, Zafer. 1982. *Türkiye 'de “milli iktisat”(1908-1918)*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Toprak, Zafer. 1995. *İttihat Terakki ve devletçilik*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve
Toplumsal Tarih Vakfı.
- Turan, Şerafettin. 1999. *Türk devrim tarihi IV çağdaşlık yolunda yeni Türkiye
(Birinci Bölüm) (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*. Ankara: Bilgi.
- Uran, Hilmi. 1959. *Hatıralarım*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Ünsal, A. 1998. “Kayıp kimliğinin peşinde Türkiye”. *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş
Doğru*. 193-198.
- Yerasimos, Stefanos. 1989. *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye* (Cilt.1). İstanbul: Belge.
- Yetkin, Çetin. 1983. *Türkiye 'de tek parti dönemi (1930-1945)*. İstanbul: Altın
Kitaplar Yayınevi
- Yalman, Ahmet Emin. 1970. *Yakın tarihte gördüklerim, geçirdiklerim* (Cilt:3).
İstanbul: Rey Yayınları.
- Zürcher, Erik Jan. 1998. *Modernleşen Türkiye 'nin tarih* (3.Basım). İstanbul: İletişim.

2. MAKALELER

- Fırat, A. 24.I.Kanun.1943. “ Varlık Vergisi.” *Yeni Mersin* , 1-2.
- Nadi, Y. 17.12.1942. “Varlık Vergisi bir ceza değil bir vazifedir.” *Cumhuriyet*.
- Sertel, Z. 15.4.1942. “ Devlet yeni gelir kaynaklarını nerede aramalıdır?.” *Tan*.
- Sertel, Z. 31.12.1943. “Varlık Vergisi nasıl tasfiye edilebilir ?” . *Tan*
- Yalman, A.E. 29.5.1942. “ İyi bir frene lüzum var.” *Vatan*.

EK LİSTE 1

MERSİN'DE VARLIK VERGİSİ MÜKELLEFLERİ

ADI VE SOYADI	MESLEĞİ	SINIFI	SERMAYE VERGİ(TL) (TL)	VERGİ(TL)	GRUBU
Şaso Kardeşler Kol.	Manifatura	İkinci	15.000	600.000	G
Nazım Gandur ve Kar.	İthalat,ihracat	Birinci	100.000	600.000	G
Mehmet Şefik Hariri	İthalat,ihracat	İkinci	100.000	370.000	G
Nazım Miskavi Ve Ort.	İthalat,ihracat	Birinci	100.000	200.000	G
Zeki Bilmen-Mehmet Akil	İthalat,ihracat	Birinci	45.000	150.000	G
Ahmet Ramazan	İthalat,ihracat	Birinci	50.000	150.000	G
Anadolu İnkişaf Tic.Ltd.Şti.	İthalat,ihracat	Fevkalade	60.000	120.000	G
Hancıoğlu Ahmet Necati	Tuhafiye,doku	Birinci	101.295	115.000	M
Salah-Ali Gandur	Yağ,yağlı toh.	Birinci	45.000	110.000	G
Mehmet Akil ve Şürekası	İthalat,ihracat	Birinci	50.000	100.000	G
Mustafa Erdişi	Mensucat	Üçüncü	15.000	95.000	M
Mersin Akdeniz Ltd.Şti.	İnşaat	Birinci	100.000	80.000	M
Fahri Kürani ve Kardeşler	Manifatura	Birinci	40.000	80.000	M
Jozef Katoni ve Şürekası	Ticaret,kom.	Fevkalade	5.000	75.000	G
Mahmut Rumanı	Mensucat	İkinci	6.000	60.000	E
Müteahhit Hazık Ziya ve Ortağı	İnşaat	---	---	60.000	M
Fuat Barbur	İthalat,ihracat	Üçüncü	20.000	58.000	G
Kunduz Ormanları Türk.Ltd.Ş.	Ormancılık	Fevkalade	50.000	50.000	G
Abdülhamit Nasır ve Oğlu	Manifatura	İkinci	5.000	45.000	G
Bahaeddin Közberi ve Şürekası	İthalat,ihr.,nak	İkinci	12.000	50.000	G
İbrahim Derviş Ak ve Şeriki	Kerestecilik	İkinci	50.000	50.000	G
Mehmet Canlı ve Ortakları	İthalat,ihracat	Birinci	40.000	30.000	M
Mülhem Selfun	Sigortacılık	Üçüncü	5.425	30.000	G
Mehmet ve İsmail Seydavi	Çay,kahve	Üçüncü	21.500	30.000	D
Mehmet Tevfik-Ali Safa	Kahve,yağ	Birinci	22.000	30.000	G
Diyap oğlu Şükrü	Ticaret	Üçüncü	14.500	30.000	G
Vitali Strumza	Ecza,kimya	İkinci	10.000	30.000	G
Cemil Alp-Abdülhamit Demirel	İthalat,ihracat	Birinci	65.000	30.000	M
Çitçi Kardeşler Türk Ltd.Şti.	Vapur,ith.,İhr.	Birinci	100.000	27.000	M
Mehmet Sabahattin ve Or.K.Ş	Deri,sigorta	Birinci	100.000	25.000	M
Enis ve Cemil Turhan	Kerestecilik	İkinci	20.000	25.000	M
Pamuk ve Nebati Yağlar T.A.Ş.	Nebati yağ	Fevkalade	---	24.840	M
Akdeniz Türk Tic.Ltd.Şti.	İnşaat,ihracat	Fevkalade	200.000	20.000	M
Gaziantep Men.ve Mah.Ltd.Şti.	İthalat,toptan	Fevkalade	500.000	17.500	M
Mahmut Hayfavi	Kantariye	Birinci	6.000	17.000	D
Yusuf Arzen-Yakup Duşi	Manifatura	Üçüncü	15.000	16.000	G
İbrahim Duşi	Manifatura	İkinci	5.000	15.000	G
Haydar Sezer	Manifatura	Dördüncü	5.000	15.000	M
Ahmet Rahmi Tunçbilek	---	---	---	15.000	M
İbrahim ve Halil Eser	---	---	---	15.000	M
Şevket Pozcu	Müteahhit,nak	Birinci	100.000	15.000	M
Cemal Okçuoğlu	---	---	---	15.000	M
Menahim Dayan	Manifa.-Çay	Üçüncü	5.000	12.000	G
Yusuf İsmail	Kerestecilik	Üçüncü	2.000	10.000	E
Yaku Hazan,Yaku Baruh	Kağıt	Üçüncü	10.000	10.000	G

İshak Aranof	Mani.,hububat	İkinci	7.000	10.000	E
Abdülvehhab Necati	Zahirecilik	Dördüncü	5.000	10.000	E
Abdi Çilingir	---	---	---	10.000	M
Sadi Kaplançalı Ve Kar.	Manifatura	Birinci	62.193	10.000	M
Muharrem Sürmelioğlu	Hububat,kant.	Üçüncü	5.000	10.000	M
Ali Ergir	---	---	---	10.000	M
Zekeriya-Abdülvahap Gürani	---	---	---	10.000	M
Sait Etik	---	---	---	10.000	M
Haşim,Mehmet,Zeki Sabbah	İthalat,ihracat	İkinci	10.000	8.000	M
Mehmet Demirci	---	---	---	8.000	M
Adil Demir	Manifatura	Dördüncü	2.000	7.500	M
A.Lütfi Gürani	Hırdavat	İkinci	---	7.500	M
Jozef Dekkak	Otelcilik	İkinci	20.000	7.500	G
Mori Sorsuk	---	---	---	7.400	G
Rıza Safa	Manifatura	Birinci	50.000	7.000	M
Ziraat Bankası Mersin Şubesi	Banka,sigorta	Fevkalade	99.000	6.750	M
Tevfik Sezgin	---	---	---	6.600	M
Sabuncuzade A.Kadir	Sabun,zeytin	Birinci	10.000	6.000	M
Reşit Rastgeldi_A.Mavrido	İthalat,ihracat	Birinci	20.000	6.000	M
Topak Türk A.Ş.	---	---	---	5.600	M
Mersin Elektrik Türk A.Ş.	Elektrik	Fevkalade	200.000	5.176	M
Yakup İzzettin	Otelcilik	Üçüncü	5.000	5.000	G
Jozef Çoşkun-Jozef Fettal	Sigorta Acen.	Üçüncü	2.000	5.000	G
Yervant Canbozyan	İnşaat Müt.	Üçüncü	5.000	5.000	G
Halil Debbani-Maks Saltrel	Ticaret,kom.	Birinci	20.000	5.000	M
Nihat-Ömer Sözmen	Tecimevi	Üçüncü	15.000	5.000	M
Mehmet Kanun	Kendir,sicim	İkinci	30.000	5.000	M
Abdülhalim Çelik	---	---	---	5.000	M
Nimet Arpacı	---	---	---	5.000	M
Osman Erman-M.Safah Şür.	Alım-satım	İkinci	10.000	5.000	M
İsmail Aar-Fahri Uygurmen	İthalat,ihracat	İkinci	15.000	5.000	M
Hasan Akel-Corc Hara	İthalat,ihracat	---	50.000	3.500	M
Tevfik Dinç	---	---	---	5.000	M
Aslan Yakup	---	---	---	5.000	M
Anadolu İth.ve İhr.Koll.Şti.	---	---	---	5.000	M
Emilli Sorsuk	---	---	---	4.000	G
Sabuncu M.Kemal	Sabun,kahve	Üçüncü	5.000	3.500	M
Hüseyin Filosof	---	---	---	3.500	M
Edvard Dumani	Zahire	İkinci	5.000	3.000	G
Viktor-Edvard Şaşati	Deniz sigorta	Üçüncü	5.000	3.000	G
Mustafa ve Yunus	---	---	---	3.000	M
Saim Ovacık	Kerestecilik	İkinci	15.000	3.000	M
İbrahim Kurtuluş	---	---	---	3.000	M
Ahmet Yardım	---	---	---	3.000	M
Edip Behnasavi	---	---	---	3.000	G
Öztürk Limited Şirketi	İthalat,ihracat	İkinci	50.000	3.000	M
Fuat Bezmen	Manifatura	İkinci	15.000	2.500	M
Ali Erköse	İnşaat,cam	Üçüncü	7.500	2.500	M
Hasan Tok ve Abdurrahman	Bakkaliye	Üçüncü	4.000	2.500	M
Ömer Uysal	Şekerleme	Üçüncü	5.000	2.500	M
Hasan Merzuk	Kerestecilik	Üçüncü	5.500	2.500	M
İbrahim Uysal	---	---	---	2.500	M
Mehmet Buğdaycı	Kantariye	Birinci	---	2.500	M

Abdülğani Akçar	---	---	---	2.500	M
Hamit Kurt	---	---	---	2.500	M
Selim Hanna	Zahirecilik	Dördüncü	2.000	2.500	G
Fuat Mahir	---	---	---	2.500	G
Azakzade Tevfik	---	---	---	2.050	M
Davit Feylesof	Sarraf	Üçüncü	2.500	2.000	G
Kirkos Karacaoğlu	Tüccar,kom.	İkinci	5.000	2.000	G
Beşir Antaki	Dokuma,men.	Üçüncü	15.000	2.000	G
Salamon Mordok	---	---	---	2.000	G
Vahip Sorsuk	---	---	---	2.000	G
Ali Fırat-Mehmet Kara	Genel emtia	Birinci	20.000	2.000	M
Hüseyin Hancı	Tuhafiye	İkinci	70.000	2.000	M
Reşit Vuruşkan	---	---	---	2.000	M
Abdülkadir Perşembe	---	---	---	2.000	M
Mahmut Muratoğlu ve Şeriki	---	---	---	2.000	M
Ekrem Kontak	---	---	---	2.000	M
Karamancızade Mehmet	---	---	---	1.910	M
Mustafa Güleç	Otelcilik	Üçüncü	5.000	1.500	M
Mehmet Yılgör	Okka malı	Üçüncü	6.000	1.500	D
Kemal Ekin	Ticaret	İkinci	10.000	1.500	M
Ahmet Çoşar	Şekerci	Üçüncü	10.000	1.500	M
Abdülkadir Sözmén	Hububat,kant.	İkinci	20.000	1.500	M
Mehmet Musa Karayan	---	---	---	1.500	M
Aziz İstan	---	---	---	1.500	M
Gabriel Butros	---	---	---	1.500	G
Danno Mari	---	---	---	1.500	G
İskender Butros	İthalat,ihracat	Üçüncü	2.000	1.500	G
Abdo Tatlıcı	Helva,susam	Dördüncü	2.000	1.500	G
Fahri Gürani ve Mahdumları	Manifatura	Birinci	40.000	1.400	M
Sadık Eliyeşil	---	---	---	1.150	M
Şari Nader	Kimyevi Güb.	Üçüncü	2.000	1.000	G
İlyá Ney	Sigortacılık	Üçüncü	500	1.000	G
Leon Jak Matalon	Tuhafiye	Üçüncü	1.500	1.000	G
Viktor Butros	Ziraaat Alet.	Dördüncü	2.000	1.000	G
Ahmet Nebhan	Demir,Hırda.	Dördüncü	3.000	1.000	G
Osman İlhami	Zahiriye	Üçüncü	1.000	1.000	G
İskender ve Viktor Butros	---	---	---	1.000	G
Azra Hatem	---	---	---	1.000	G
Edmond Barbur	---	---	---	1.000	G
Selim Şemsi İşbaşaran	Peynir-Depo	Birinci	30.000	1.000	M
Mahmut Antalyalı	Helvacı	Üçüncü	3.000	1.000	M
Mustafa Tok	Bakkaliye	Üçüncü	4.000	1.000	M
Mustafa Alanya	Şekerleme	Üçüncü	5.000	1.000	M
Hamdi Ongun	Sebze-Meyve	Birinci	20.000	1.000	M
Nevzat Şumnu	İthalat,ihracat	Üçüncü	50.000	1.000	M
Ali Rıza Bozkurt	Ticaret,ithalat	İkinci	10.000	1.000	M
Hakkı Cemal	Hırdavat	Dördüncü	2.000	1.000	M
Mehmet Antalyalı	Sebze-meyve	Üçüncü	35.000	1.000	M
Niyazi Ramazanoğlu	Krom Maden.	İkinci	40.000	1.000	M
Şefik Sıdali-H.Şefik Işıkara	Manifatura	Üçüncü	8.000	1.000	M
Hikmet Erman	İthalat,ihracat	Üçüncü	10.000	1.000	M
Y.Erkilet-İlyas Saydam	HubBAT	İkinci	20.000	1.000	M
F.Osman Morel	İnşaat	Üçüncü	5.000	1.000	M

Sadettin İpekçiler	Hububat	İkinci	20.000	1.000	M
Hadi Paşa oğlu Ahmet Muhtar	---	---	---	1.000	M
Hasan oğlu Ömer İnal	---	---	---	1.000	M
Salim Güven	---	---	---	1.000	M
Tahsin Merzeci	---	---	---	1.000	M
Süleyman Sevim	---	---	---	1.000	M
Hüseyin Has	---	---	---	1.000	M
Mahmut Dayı	---	---	---	1.000	M
Reşit Kureli	---	---	---	1.000	M
Salih Temel	---	---	---	1.000	M
W.Hanri Rikards	Kereste,lt.,lh.	İkinci	12.000	1.000	E
Halil Oğuz	Odun,kömür	Dördüncü	7.000	1.000	M
Ali Rıza Erdölen	---	---	10.000	1.000	M
Hilal Kemal	---	---	---	1.000	M
Hüseyin Demirtaş	---	---	---	1.000	M
Şükrü Ahmet Fırıncı	---	---	---	800	M
Ekrem Debbara-Ömer Karadeniz	---	---	---	800	M
Ermenak Gonciyan	---	---	---	800	G
Mehmet Beşir Seydavi ve Oğ,	Manifatura	İkinci	5.000	800	G
Ahmet Şükrü Sümer	Hırdavat	Üçüncü	---	750	M
Ali Ekrem-Şükrü Yücel	Hırdavat	İkinci	15.000	750	M
Umumi Mağazalar Türk A.Ş.	Depo,ardiye	Fevkalade	5.000	750	M
Supni Cansoy	---	---	---	750	M
Mehmet ve Ömer Sözmen	---	---	---	750	M
Eleni Tahinci	---	---	---	730	G
Rafael ve Kazaros	---	---	---	750	G
Salih Işıkara	Zahiriye	Üçüncü	4.000	700	M
Şükrü Özhindi	---	---	---	700	M
Vakıflar İdaresi	---	---	---	680	M
Mehmet Karamancı	---	---	---	625	M
Mehmet Salahoğlu	---	---	---	600	M
Silifkeli Ahmet Rahmi	Hırdavat	İkinci	85.000	600	M
Süleymanoğlu Halil Akel	---	---	---	600	M
Hüseyin Çolak	Bahçecilik	---	5.000	600	M
Emin Akdoğan-Mehmet Koca	Kantariye	Dördüncü	6.000	500	M
Mustafa Kayan	---	---	---	500	M
Recep Üstündağ	Deri,yün	Üçüncü	5.000	500	M
Mustafa Özbek	---	---	---	500	M
Nesim Cumartesi	Tuhafiye	Beşinci	800	500	M
Fahri Merzeci	Elektrik Mal.	Üçüncü	15.000	500	M
M.Şefik Bülbüloğlu-Halil Oğuz	Odun,kömür	Dördüncü	6.000	500	M
Sait Çiftçi	Alım,satım	Birinci	50.000	500	M
Nesim Özçakır	Tuhafiye,yün	Birinci	2.000	500	M
Ahmet Nane	Hırdavat,kır.	Dördüncü	2.000	500	M
A.Fuat Sıdalı	Narenciye	İkinci	10.000	500	M
Halit Sümen	Tuhafiye,billur	Üçüncü	5.000	500	M
Suphi Kınay	Eczacılık	Üçüncü	8.000	500	M
M.Sait Gediz	Sebze,meyve	Üçüncü	4.000	500	M
Nazım-Hidayet Gök	Zahirecilik	Üçüncü	2.000	500	M
Fahri Cemil Can	Zahirecilik	Beşinci	1.000	500	M
Ali Eroğlu	Bakkaliye	Üçüncü	3.000	500	M
Ali Kıratlı	Kantariye	Üçüncü	20.000	500	M

Bayram Selvi	Bakkaliye	Üçüncü	5.000	500	M
Yusuf Uyanık	Okka Malı	Üçüncü	4.000	500	M
Arif Helvacı	Bakkaliye	Üçüncü	4.000	500	M
Mahmut Budi	Sebze Kom.	Beşinci	---	500	M
M.Ömer Akkurt	Sıhhi tesisat	Beşinci	2.000	500	M
Mehmet Koca	Kantariye	Dördüncü	6.000	500	M
Mustafa Güzelsavaş	---	---	---	500	M
Hafız Sucularlı	---	---	---	500	M
Ahmet Remzi Gözüsulu	---	---	---	500	M
Mitat Sözer	---	---	---	500	M
Faik ve Hayri	---	---	---	500	M
Ali Ökden	---	---	---	500	M
Emin Uras	---	---	---	500	M
Resmi Bayrakdar	---	---	---	500	M
Yusuf Kemal Aytuğ	---	---	---	500	M
Hasan Akel ve Şeriki Yusuf	---	---	---	500	M
Selim Özcömert	---	---	---	500	M
Ahmet Hilmi Gök	---	---	---	500	M
Yavuz ve Ali Uyar	---	---	---	500	M
Eyüp Ersin	---	---	---	500	M
Raci Arman	---	---	---	500	M
Mustafa Görgeç	---	---	---	500	M
İbrahim Çörekotu	---	---	---	500	M
İbrahim Yastıkçı	---	---	---	500	M
Mehmet oğlu Naim	---	---	---	500	M
Esat Alp	---	---	---	500	M
Ali Yalçın	---	---	---	500	M
Kayıkçı M.Edip	---	---	---	500	M
Ahmet Devami-Abdullah Çiftçi	---	---	---	500	M
Meliha Nadir	---	---	---	500	M
Kahveci Mahmut	---	---	---	500	M
Abit Ali Yılmaz	---	---	---	500	M
Abit Haddat ve Necip	---	---	---	500	M
Mehmet Sevim	---	---	---	500	M
Ali Bayır	---	---	---	500	M
Huri Yaşa	---	---	---	500	M
Sedat Seymen	---	---	---	500	M
Methi Bayer	---	---	---	500	M
Hüseyin Öner	---	---	---	500	M
Kamil ve Süleyman Dirlik	---	---	---	500	M
Selami Ertem	---	---	---	500	M
Şevket Sümer	---	---	---	500	M
Abdurrahman ve Rifat Uysal	---	---	---	500	M
Abdurrahman Canlı	---	---	---	500	M
Şükrü Şihman	---	---	---	500	M
İbrahim Tez	---	---	---	500	M
Hasan Reşit Kara	---	---	---	500	M
Mehmet Tevfik Biraderler	---	---	---	500	M
İbrahim Belli	---	---	---	500	M
Ahmet Gönen	---	---	---	500	M
Saraç Mahmut	---	---	---	500	M
İsmet İşevi	---	---	---	500	M
Mustafa ve Cemal	---	---	---	500	M

Kamil Kılınçoğlu	---	---	---	500	M
Şefik Kabuş	---	---	---	500	M
Zekeriya Ergenç	---	---	---	500	M
Şükrü Akalın-Cemil Türker	---	---	---	500	M
Ali Vahit Dinçkök	---	---	---	500	M
Ömer Keksöz	---	---	---	500	M
Galip Göksu	---	---	---	500	M
Mornak Türk Ltd.Şti.	Sigorta,kom.	Birinci	10.000	500	E
Artur Mizan	---	---	---	500	G
İzzettin Yardin	---	---	---	500	G
Emliha Lavanti	---	---	---	500	G
Şadi Varla	---	---	---	500	G
Poli Şaşati	---	---	---	500	G
Edvard Butros	---	---	---	500	G
Rikards	---	---	---	500	G
Osman İlhami	---	---	---	500	G
Ali Rumani-Habib Sufan	---	---	---	500	G
Yohanne Kohen	---	---	---	500	G
İskender Zahlut	---	---	---	500	G
Jozef Mesaya	---	---	---	500	G
Albert Avigdor	Yağ,sabun	Üçüncü	3.000	500	G
Poli Şaşati	Ticaret	Dördüncü	1.000	500	G
Girogos Vasbikian	İthalat,ihracat	Dördüncü	2.000	500	G
Nikola Arap	Kunduracılık	Dördüncü	1.500	500	G
İzak Benetor	Manifatura	Beşinci	---	500	G
Edvard Bertamini	Manifatura	Üçüncü	5.000	500	G
Fuat Şaşati	İthalat,ihracat	Dördüncü	3.000	500	G
Jül Nader	---	---	---	500	G
İsak Erdili	---	---	---	500	G
Mishak Keşişyan	---	---	---	500	G
Baki Hanna	---	---	---	500	G
Emil Butros	---	---	---	500	G
İlya Harapiperis	---	---	---	500	G
Hanri Sorsuk	---	---	---	400	G
Boşnak Salih	---	---	---	266	M
Tevfik Dinç	---	---	---	230	M
Fadil Tütüncü	---	---	---	230	M
Vasifzade Şevket	---	---	---	210	M
M.Abdullah Siddık eşi Behiye	---	---	---	200	M
Buğdaycızade Mehmet	---	---	---	162	M
Umumi Mağazalar Türk A.Ş,	Depo,ardiye	Fevkalade	5.000	100	M

TOPLAM SERMAYE : 3.795.713 TL

TOPLAM VERGİ : 4.172.709 TL

EK LİSTE 2

MERSİN'DE (G) GRUBU VARLIK VERGİSİ MÜKELLEFLERİ

ADI VE SOYADI	MESLEĞİ	SERMAYE(TL)	VERGİ (TL)
Şaso Kardeşler Kol	Manifatura	15.000	600.000
Nazım Gandur ve Kardeşler	İthalat,ihracat	100.000	600.000
Mehmet Şefik Hariri	İthalat,ihracat	100.000	370.000
Nazım Miskavi Ve Ort.	İthalat,ihracat	100.000	200.000
Zeki Bilmen-Mehmet Akil	İthalat,ihracat	45.000	150.000
Ahmet Ramazan	İthalat,ihracat	50.000	150.000
Anadolu İnkişaf Tic.Ltd.Şti.	İthalat,ihracat	60.000	120.000
Salah-Ali Gandur	Yağ,yağlı toh.	45.000	110.000
Mehmet Akil ve Şürekası	İthalat,ihracat	50.000	100.000
Jozef Katoni ve Şürekası	Ticaret,kom.	5.000	75.000
Fuat Barbur	İthalat,ihracat	20.000	58.000
Kunduz Ormanları Türk Li.Şi.	Ormancılık	50.000	50.000
Bahaeddin Közberi ve Şüreka.	İthalat,ihracat	12.000	50.000
İbrahim Derviş Ak ve şeriki	Kerestecilik	50.000	50.000
Abdülhamit Nasır	Manifatura	5.000	45.000
Mülhem Selfun	Sigortacılık	5.425	30.000
Mehmet Tevfik-Ali Safa	Kahve,yağ	22.000	30.000
Diyap oğlu Şükrü	Ticaret,kom.	14.500	30.000
Vitalı Strumza	Ecza,kimya	10.000	30.000
Yusuf Aryen-Yakup Duşi	Manifatura	15.000	16.000
İbrahim Duşi	Manifatura	5.000	15.000
Menahim Dayan	Manifatura	5.000	12.000
Yaku Hazan-Yaku Baruh	Kağıt	10.000	10.000
Jozef Dekkak	Otelcilik	2 0.000	7.500
Mori Sorsuk	---	---	7.400
Yakup İzzettin	Otelcilik	5.000	5.000
Jozef Çoşkun-Jozef Fettal	Maden.ihracat	10.000	5.000
Yervant Canbozyan	İnşaat Müt.	5.000	5.000
Emilli Sorsuk	---	---	4.000
Edvard Dumani	Zahire	5.000	3.000
Viktor-Edvard Şaşati	Deniz Sigorta	5.000	3.000
Selim Hanna	Zahirecilik	2.000	2.500
Fuat Mahir	---	---	2.500
Davit Feylesof	Sarraf	2.500	2.000
Kirkos Karacoğlu	Tüccar,kom	5.000	2.000
Beşir Antaki	Dokuma,men.	15.000	2.000
Salamon Mordok	---	---	2.000
Vahip Sorsuk	---	---	2.000
Gabriel Butros	---	---	1.500
Danno Mari	---	---	1.500
İskender Butros	İthalat,ihracat	2.000	1.500
Abdo Tatlıcı	Helva,susam	2.000	1.500
Piyer Selvelli	Oto.,bis.,rad.	2.500	1.000
İlya Ney	Sigortacılık	500	1.000
Leon Jak Matalon	Tuhafiye	1.500	1.000
Şari Nader	Kimyevi Güb.	2.000	1.000

Viktor Butros	Ziraat Aletleri	2.000	1.000
Ahmet Nebhan	Demir,hırda.	3.000	1.000
Osman İlhami	Zahiriye	1.000	1.000
İskender ve Viktor Butros	---	---	1.000
Azra Hatem	---	---	1.000
Edmond Barbur	---	---	1.000
Ermenak Gonciyan	---	---	800
Mehmet Beşir Seydavi ve Oğ.	Manifatura	5.000	800
Eleni Tahinci	---	---	750
Rafael Kazaros	---	---	750
Artur Mizan	---	---	500
İzzettin Yardin	---	---	500
Emliha Lavanti	---	---	500
Şadi Varla	---	---	500
Poli Şaşati	---	---	500
Edvard Butros	---	---	500
Ali Rumani-Habib Sufan	---	---	500
Yohanne Kohen	---	---	500
İskender Zahlut	---	---	500
Jozef Mesaya	---	---	500
Albert Avigdor	Yağ,sabun	3.000	500
Poli Şaşati	Ticaret,kom.	1.000	500
Girogos Vasbikian	İthalat,ihracat	2.000	500
Nikola Arap	Kunduracılık	1.500	500
İzak Benetor	Manifatura	---	500
Edvard Bertamini	Manifatura	5.000	500
Fuat Şaşati	İthalat,ihracat	3.000	500
Baki Hanna	---	---	500
Mishak Keşişyan	---	---	500
Jül Nader	---	---	500
İsak Erdili	---	---	500
Emil Butros	---	---	500
İlya Harapiperis	---	---	500
Rikards	---	---	500
Osman İlhami	---	---	500
Hanri Sorsuk	---	---	400

TOPLAM SERMAYE:905.425 TL TOPLAM VERGİ:2.987.900 TL

EK LİSTE-3

MERSİN'DE (M) GRUBU VARLIK VERGİSİ MÜKELLEFLERİ

ADI SOYADI	MESLEĞİ	SERMAYE	VERGİ
Hancıoğlu Ahmet Necati	Tuhafiye,doku	101.295	110.000
Mustafa Erdişi	Mensucat	15.000	95.000
Mersin Akdeniz Ltd.Şti.	İnşaat	100.000	80.000
Fahri Kürani ve Kardeşler	Manifatura	40.000	80.000
Müt.Hazık Ziya ve Ortağı	İnşaat	---	60.000
Mehmet Canlı ve Ort.	İthalat,ihracat	40.000	30.000
Cemil Alp-Abdülhamit Demirel	İthalat,ihracat	65.000	30.000
Çiftçi Kardeşler Türk Ltd.Şti.	Vapur,ith.-ihr.	100.000	27.000
Mehmet Akdoğan ve Or.Kom.	Deri,sigorta	100.000	25.000
Enis ve Cemil Turhan	Kerestecilik	20.000	25.000
Pamuk ve Nebati Yağlar T.A.Ş	Nebati yağ	---	24.840
Akdeniz Türk Tic.Ltd.Şti.	İnşaat,ihracat	200.000	20.000
Gaziantep Men.ve Mah.Ltd.Ş.	İthalat,toptan	500.000	17.500
Haydar Sezer	Manifatura	5.000	15.000
Ahmet Rahmi Tunçbilek	---	---	15.000
İbrahim-Halil Eser	---	---	15.000
Şevket Pozcu	Müteahhit	100.000	15.000
Cemal Okçuoğlu	---	---	15.000
Abdi Çilingir	---	---	10.000
Sadi Kaplancalı ve Kar.	Manifatura	62.193	10.000
Muharrem Sürmelioğlu	Hububat,kant.	5.000	10.000
Ali Engin	---	---	10.000
Zekeriya-Abdülvahap Gürani	---	---	10.000
Sait Etik	---	---	10.000
Haşim,Mehmet,Zeki Sabbah	İthalat,ihracat	10.000	8.000
Mehmet Demirci	---	---	8.000
Adil Demir	Manifatura	2.000	7.500
A.Lütfi Gürani	Hırdavat	---	7.500
Rıza Safa	Manifatura	50.000	7.000
Ziraat Bankası Mersin Şubesi	Banka,sigorta	99.000	6.750
Tevfik Sezgin	---	---	6.600
Sabuncuzade A.Kadir	Sabun,zeytin	10.000	6.000
Reşit Rastgeldi-A.Mavrido	İthalat,ihracat	20.000	6.000
Topak Türk A.Ş.	---	---	5.600
Mersin Elektrik Türk A.Ş.	Elektrik	200.000	5.176
Halil Debbani-Maks Saltrel	Ticaret,kom.	20.000	5.000
Nihat-Ömer Sözmen	Tecimevi	15.000	5.000
Mehmet Kanun	Kendir,sicim	30.000	5.000
Abdülhalim Çelik	---	---	5.000
Niğmet Arpacı	---	---	5.000
Osman Erman-M.Safah Şür.	Alım,satım	10.000	5.000
İsmail Ağar	İthalat,ihracat	15.000	5.000
Tevfik Dinç	---	---	5.000
Aslan Yakup	---	---	5.000
Anadolu İth.İhr.Kol.Şti.	İthalat,ihracat	---	5.000
Sabuncu M.Kemal	Sabun,kahve	5.000	3.500
Hasan Akel-Corc Hara	İthalat,ihracat	50.000	3.500
Hüseyin Filosof	---	---	3.500

Mustafa ve Yunus	---	---	3.000
Saim Ovacık	Kerestecilik	15.000	3.000
İbrahim Kurtuluş	---	---	3.000
Ahmet Yardım	---	---	3.000
Öztürk Limited Şirketi	İthalat,ihracat	50.000	3.000
Fuat Bezmen	Manifatura	15.000	2.500
Ali Erköse	İnşaat,cam	7.500	2.500
Hasan Tok	Bakkaliye	4.000	2.500
Ömer Uysal	Şekerleme	5.000	2.500
Hasan Merzuk	Kerestecilik	5.500	2.500
İbrahim Uysal	---	---	2.500
Mehmet Buğdaycı	---	---	2.500
Abdülğani Akçar	---	---	2.500
Hamit Kurt	---	---	2.500
Azakzade Tevfik	---	---	2.050
Ali Fırat	Genel emtia	20.000	2.000
Reşit Vuruşkan	---	---	2.000
Abdülkadir Perşembe	---	---	2.000
Mahmut Muratoğlu ve Şeriki	---	---	2.000
Ekrem Kontak	---	---	2.000
Hüseyin Hancı	---	---	2.000
Karamancızade Mehmet	---	---	1.910
Mustafa Güleç	Otelcilik	5.000	1.500
Kemal Ekin	Ticaret	10.000	1.500
Ahmet Coşar	Şekerci	10.000	1.500
Abdülkadir Sözmen	Hububat,kant.	20.000	1.500
Mehmet Musa Karayan	---	---	1.500
Aziz İstan	---	---	1.500
Fahri Gürani Ve Mahdumları	Manifatura	40.000	1.400
Sadık Eliyeşil	---	---	1.150
Selim Şemsi İşbaşaran	Peynir-Depo	30.000	1.000
Mahmut Antalyalı	Helvacı	3.000	1.000
Mustafa Tok	Bakkaliye	4.000	1.000
Mustafa Alanya	Şekerleme	5.000	1.000
Hamdi Ongun	Sebze-meyve	20.000	1.000
Nevzat Şumnu	İthalat,ihracat	50.000	1.000
Ali Rıza Bozkurt	Ticaret,ithalat	10.000	1.000
Hakkı Cemal	Hırdavat	2.000	1.000
Mustafa ve Cemal	---	---	1.000
Niyazi Ramazanoğlu	Krom, maden	40.000	1.000
Şefik Sıdalı	Manifatura	8.000	1.000
Hikmet Erman	İthalat,ihracat	10.000	1.000
Y.Erkilet-İ.Soydan	Hububat	20.000	1.000
F.Osman Morel	İnşaat	5.000	1.000
Kamil Kılınçoğlu	---	---	1.000
Sadettin İpekçiler	Hububat	20.000	1.000
Hadi Paşaoğlu Ahmet Muhtar	---	---	1.000
Hasan oğlu Ömer İnal	---	---	1.000
Salim Güven	---	---	1.000
Tahsin Merzeci	---	---	1.000
Süleyman Sevim	---	---	1.000
Hüseyin Has	---	---	1.000
Mahmut Dayi	---	---	1.000

Reşit Kureli	---	---	1.000
Salih Temel	---	---	1.000
Halil Oğuz	Odun,kömür	12.000	1.000
Ali Rıza Erdölen	---	---	1.000
Hilal Kemal	---	---	1.000
Mehmet Antalyalı	Sebze-Meyve	35.000	1.000
Hüseyin Demirtaş	---	---	1.000
Şükrü Ahmet Fırıncı	---	---	800
Ekrem Debbara-Ö.Karadeniz	---	---	800
Ahmet Şükrü Sümer	Hırdavat	---	750
Ali Ekrem-Şükrü Yücel	Hırdavat	15.000	750
Umumi Mağazalar Türk A.Ş.	Depo,ardiye	5.000	750
Suphi Cansoy	---	---	750
Salih Işıkkara	Zahiriye	4.000	700
Şükrü Özhindi	---	---	700
Vakıflar İdaresi	---	---	680
Mehmet Karamancı	---	---	625
Mehmet Salahoğlu	---	---	600
Silifkeli Ahmet Rahmi	Hırdavat	85.000	600
Hüseyin Çolak	Bağçecilik	5.000	600
Süleyman oğlu Halil Akel	---	---	600
Mehmet Koca	Kantariye	6.000	500
Mustafa Kayan	---	---	500
Recep Üstündağ	Deri,yün	5.000	500
Mustafa Özbek	---	---	500
Nesim Cumartesi	Tuhafiye	800	500
Fahri Merzeci	Elektrik Mal.	15.000	500
M.Şefik Bülbüloğlu-Halil Oğuz	Odun,kömür	6.000	500
Sait Çiftçi	Alım,satım	50.000	500
Nesim Özçakır	Tuhafiye,yün	2.000	500
Ahmet Nane	Hırdavat,kır.	2000	500
A.Fazıl Sıdalı	Narenciye	10.000	500
Halit Sümen	Tuhafiye,billur	5.000	500
Suphi Kınay	Eczacılık	8.000	500
M.Sait Gediz	Sebze,meyve	4.000	500
Hidayet Gök	Zahirecilik	2.000	500
Fahri Cemil Can	Zahirecilik	1.000	500
Ali Eroğlu	Bakkaliye	3.000	500
Ali Kıratlı	Kantariye	20.000	500
Bayram Selvi	Bakkaliye	5.000	500
Yusuf Uyanık	Okka malı	4.000	500
Arif Helvacı	Bakkaliye	4.000	500
Mahmut Budi	Sebze,meyve	---	500
M.Ömer Akkurt	Sihhi tesisat	2.000	500
Mehmet Koca	Kantariye	6.000	500
Mustafa Güzelsavaş	---	---	500
Selami Ertem	---	---	500
Şevket Sümer	---	---	500
Abdurrahman ve Rifat Uysal	---	---	500
Abdurrahman Canlı	---	---	500
Şükrü Şihman	---	---	500
İbrahim Tez	---	---	500
Hasan Reşit Kara	---	---	500

Mehmet Tevfik Biraderler	---	---	500
İbrahim Belli	---	---	500
Ahmed Gönen	---	---	500
Saraç Mahmut	---	---	500
İsmet İşevi	---	---	500
Şefik Kabuş	---	---	500
Hafız Sucuları	---	---	500
Ahmet Remzi Gözüsulu	---	---	500
Mitat Sözer	---	---	500
Faik ve Hayri	---	---	500
Ali Ökden	---	---	500
Emin Uras	---	---	500
Resmi Bayrakdar	---	---	500
Yusuf Kemal Aytuğ	---	---	500
Hasan Akel ve Şeriki Yusuf	---	---	500
Selim Özcömert	---	---	500
Ahmet Hilmi Gök	---	---	500
Yavuz ve Ali Uyar	---	---	500
Eyüp Ersin	---	---	500
Raci Arman	---	---	500
Mustafa Görgeç	---	---	500
İbrahim Çörekotu	---	---	500
İbrahim Yastıkçı	---	---	500
Mehmet oğlu Naim	---	---	500
Esat Alp	---	---	500
Ali Yalçın	---	---	500
Kayıkçı M.Edip	---	---	500
Ahmet Devami-Abdullah Çiftçi	---	---	500
Meliha Nadir	---	---	500
Kahveci Mahmut	---	---	500
Abit Ali Yılmaz	---	---	500
Abit Haddat ve Necip	---	---	500
Mehmet Sevim	---	---	500
Ali Bayır	---	---	500
Huri Yaşa	---	---	500
Sedat Seymen	---	---	500
Methi Bayer	---	---	500
Hüseyin Öner	---	---	500
Kamil ve Süleyman Dirlik	---	---	500
Zekeriya Ergenç	---	---	500
Şükrü Akalın-Cemil Türker	---	---	500
Ali Vahit Dinçkök	---	---	500
Ömer Keksöz	---	---	500
Galip Göksu	---	---	500
Boşnak Salih	---	---	266
Tevfik Dinç	---	---	230
Fadıl Tütüncü	---	---	230
Vasifzade Şevket	---	---	210
M.Abdullah Siddik eşi Behiye	---	---	200
Buğdaycızade Mehmet	---	---	162
Umumi Mağazalar T.A.Ş.	Depo,ardiye	5.000	100

TOPLAM SERMAYE : 2.750.288 TL TOPLAM VERGİ : 1.038.079 TL

EK LİSTE-4

MERSİN'DE (E) ECNEBİ GRUBU VARLIK VERGİSİ MÜKELLEFLERİ

ADI SOYADI	MESLEĞİ	SERMAYE	VERGİ	UYRUĞU
Mahmut Rumani	Mensucat	6.000 TL	60.000 TL	İRAN
Yusuf İsmail	Kerestecilik	2.000 TL	10.000 TL	LÜBNAN
İshak Aranof	Mani.Hubu.	7.000 TL	10.000 TL	RUS
Abdülvehhab Necati	Zahirecilik	5.000 TL	10.000 TL	ARAP
W.Hanri Rikards	Kereste İt.-İh.	12.000 TL	1.000 TL	İNGİLİZ
Mornak Türk Ltd,Şti.	Sigorta,kom.	10.000 TL	500 TL	İTALYAN
	Top.Sermaye	42.000 TL	91.500 TL	

EK LİSTE -5

MERSİN'DE (D) GRUBU VARLIK VERGİSİ MÜKELLEFLERİ

ADI SOYADI	MESLEĞİ	SERMAYE	VERGİ	UYRUĞU
Mehmet Ve İsmail Seydavi	Çay,Kahve	21.500 TL	30.000 TL	SAYDAM
Mahmut Hanna(Hayfavi)	Kantariye	6.000 TL	17.000 TL	
Mehmet Yılğör	Okka Malı	6.000 TL	1.500 TL	
	T.Sermaye	33.500 TL	48.500 TL	

EK LİSTE-6

MERSİN'DE VARLIK VERGİSİ VERMEYENLER

ADI SOYADI	MESLEĞİ	SERMAYE	UYRUĞU
Enrico Revaute	Alım,satım	1.000	İtalyan
U.K.Commercial Corporation	Sigorta	---	İngiliz
Mustafa Gandur	Sabun-Çay	5.000	Süryani-Suriye
Vasif Miskavi	Okka Malı	5.000	Süryani-Suriye
Laurent Rebaul ve Şeriki	Sigorta,İastik	2.000	Fransız
Maurice de Cioven	Deniz Acen.	6.000	Hollanda
Karlo,Willy,Enrico Sperco	Bahrisimsar	---	İtalyan
R.Lochmer	Pamuk,hubu.	10.000	Alman
Antuvan Mirzan	Yağ,sabun	3.000	Fransız
Ervin Passick	Vapur Acen.	---	Yugoslav
Çarl Jeymis Jiro ve Şürekası	Ticaret,kom.	50.000	Fransız
Cemil,Fev.,Hik.Serdengeçti	İnşaat	150.000	T.C.
Abit Bota	Tuhafiye	3.500	Türkistan

Muzaffer Toroğlu	Zahire,hubu.	7.000	T.C.
T.C.Merkez Bankası	Bankacılık	1.500.000.000	T.C.
Türkiye İş Bankası	Banka,sigorta	-----	T.C.
Osmanlı Bankası Mersin Şube	Banka,sigorta	10.000	İn.Fra.-Hol.Türk
Selanik Bankası Mersin Şube	Bankacılık	-----	---
Toprak Mahsulleri Ofisi	Alım,satım	-----	T.C.
Hüseyin Aküzüm	Kasap	4.000	CHP Azası

(Kaynak: Bu Ek 6 liste Mersin Ticaret Odası Sicil Defterleri(1941) ve Yeni Mersin

Gazetesi (1942-1944) taranarak oluşturulmuştur).

T.C.
BAŞBAKANLIK
TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
XII.Bölge Müdürlüğü
H A T A Y

SAYI : B021TKG1120003-470/1230
KONU :

05/09/2000

Sn:Şekip ALPSOY
Mersin Üniv.Atatürk İlkeleri
ve İnkilap Tarihi Bölüm Baş.

Çiftlikköy/İÇEL

- İLGİ : a) Şekip Alpsoy'a ait 14.06.2000 günlü dilekçe ve ekleri.
b) 28.06.2000 tarih ve 864 sayılı yazımız.
c) 25.08.2000 tarih ve 3197 sayılı emir.

Mersin Üniversiteside yüksek lisan teziniz olan Varlık vergisi ve İçel'deki etkileri konulu tez çalışması ile ilgili olarak Bölge Müdürlüğümüze bağlı 5.Bölge Tapu Sicil Müdürlüğü arşivinde, evrak araştırması ve istatiki çalışma yapma isteminize ilişkin ilgi (a) dilekçeniz ve ekleri ilgi (b) yazımızla Genel Müdürlük makamına iletilmiş olup, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Hizmetleri Yönetmeliğinin 9 ncu maddesinde yer alan "Hukuki kıymeti haiz ve yürürlük özelliği olan Tapu kayıt ve belgeleri araştırma ve inceleme konusu yapılmaz" hükmü gereğince talebiniz uygun görülmediğine ilişkin alınan ilgi (c) emir ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Burhan GÖKSU
Bölge Müdürü a.
Bölge Müdür Yrd.

Eki : 1

DAĞITIM
Gereği

Bilgi

İçel 5.Bölge TSM

Şekip ALPSOY
Mersin Üniv.Atatürk İlkeleri
ve İnkilap tarihi Bölüm Başk.

Çiftlikköy/İÇEL

T.C.
BAŞBAKANLIK
TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Tapu Dairesi Başkanlığı

SAYI : BO21TKG0120002-470/ 3197

ANKARA

27.8/2000

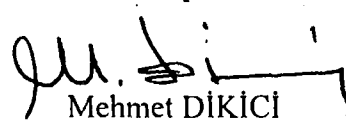
TAPU VE KADASTRO XII.BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜNE
HATAY

İLGİ :28.6.2000 tarih, 864 sayılı yazınız ve ekleri.

Mersin Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Okutman Şekip ALPSOY'un, varlık vergisi konulu tez çalışması ile ilgili olarak, İçel 5.Bölge Tapu Sicil Müdürlüğü arşivinde, evrak araştırması ve istatistiki çalışma yapma istemi hakkındaki ilgi yazınız ve ekleri incelendi.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Hizmetleri Yönetmeliğinin, 9 uncu maddesinde yer alan, " Hukuki kıymeti haiz ve yürürlük özelliği olan Tapu Kadastro kayıt ve belgeleri araştırma ve inceleme konusu yapılamaz" hükmü gereğince, talep uygun görülmemektedir.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Mehmet DİKİCİ
Genel Müdür Yardımcısı
Genel Müdür Vekili

ASLI GİRİDİR
06.10.2000
EYVAK ZEMİNEK
Şube Müdürü

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

T.C.
İÇEL VALİLİĞİ
İl Yazı İşleri Müdürlüğü

YI:İşl.B054VLK4330300/02-1418
ONU:

16.08.1999

İL DEFTERDARLIĞINA
İÇEL

Gİ : Mersin Üniversitesi Rekt.nün 11.08.1999 gün ve B.30.2.ME.Ü.0.70.71.04/6399-6837 sayılı yazısı.

Mersin Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü öğretim elemanlarından up, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi olan Okutman Şekip LPSOY'un "Varlık Vergisi ve İçel'deki Etkileri" konulu tezi ile ilgili olarak dairenizde araştırma rapacağından müracaatında adı geçene yardımcı olunmasını rica ederim.

Y. Yaşar KIRIMLI
Vali a.
Vali Yardımcısı

BAĞITIM :

İzleri :
Mersin C.Başsavcılığına,
Nüfus ve Vat.Müd.ne,
Defterdarlığına,
Tapu Sicil Müdürlüklerine,
Ticaret ve San.Od.Bşk.na,

Bilgi :

Mersin Üniversitesi Rekt.ne,